

- c) ТХБ-ын олон талт, олон эрэмбэт цогц чадамжийн тогтолцоонд суурилсан суралцахуйн онол, арга зүйн шийдлүүдтэй байх
- d) Боловсролын стандарт, сургалтын хөтөлбөр, сургалтын төлөвлөгөө, сурах бичиг, багшийн хөгжлийг бүхэлд нь хамарсан, тэдгээрийн амин холбоо хангасан байх
4. Өнөөдөр хүчин төгөлдөр мөрдөж байгаа Бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын сургалтын цөөм хөтөлбөрийг сайжруулахдаа дараах зүйлсийг анхаарвал зохино. Үүнд:
- a) ТХБ болон киррикулим хөгжлийн онол арга зүйн шат дараалсан нээлттэй, сонирхогч бүх хүмүүсийн оролцоог хангасан бүтээлч хурал, зөвлөгөөн, хэлэлцүүлгүүд зохион байгуулж, цөм хөтөлбөрийг сайжруулах үндэсний бүтэц ажиллуулах энэ явцдаа Монголын үндэсний түвшний сургалтын хөтөлбөрийн зориулалт, бүтэц, агуулга, хэл, нэр томъёог цэгцлэх
- b) Сургалтын хөтөлбөр боловсруулагчдад киррикилюм судлал, таксономын шинэлэг онол, арга зүйн мөн чанарыг ухаж ойлгох, хэрэглэх болон ТХБ-ын хэл ухагдахуун (Literacy of ESD)-д тайлагдах боломжийг бүрдүүлж, тэднийг чадавхжуулах
- c) Иргэний боловсролын цөм хөтөлбөрт ёс зүй, гоо зүй, эрх зүй зэрэг шинжлэх ухааны болон иргэн бүрийн эзэмших ёстой боловсролын чухал бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг интеграцчилах
- d) Сургалтын хөтөлбөрийг үндэсний, орон нутгийн, сургуулийн, курс хичээлийн, нэгж хичээлийн гэсэн олон түвшин бүхий бүхэл бүтэн тогтолцоо хэмээн үзэж, уг тогтолцооны инвариант бүтэц болох бүрэлдэхүүн хэсгүүдийг зөв оновчтой тогтоож, тус бүрийнх нь ялгаа, тэдгээрийн хоорондох олон хэмжээст, олон эрэмбэт холбоо хамаарлыг тод томруун тодорхойлсон байхаар боловсруулах. Тухайлбал, сурах хэрэгцээ, сонирхлоос эхлээд суралцахуйн зорилго, агуулга, арга, хэлбэр, орчин, үнэлгээг суралцагчийн мэдлэг бүтээх буюу “хийж байж мэдэх” үйлд буулган тодорхойлж, хүрэх үр дүн, зорилт, эзэмших чадвар, үйл ажиллагаа, үнэлгээний индикатор гэсэн “үйл”-ийн хувьд ижил амьтай хирнээ, өөр өөр зориулалттай хөтөлбөрийн бүрэлдэхүүн хэсгүүдийн ялгаа нь ил тодоор хэмжигдэхүйцээр тэдгээрийн агуулгыг тодорхойлж, зөв томъёолох зэрэг болно.

***Уламжлал, шинэчлэлийн яг энэ торгон зааг, эгзэгтэй мөчид
ТОГТВОРТОЙ ОРШИХУЙН талаар Дэлхийн түвшинд ухаж ойлгоё,
ухаарч сэхээрье, Монголдоо хамтран хэлэлцье, зөвлөлдэн нэгдье,
сэтгэл гаргая, үйлдэн суралцья.***

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. ЕБС-ИЙН СУРГАЛТ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНД ТХБ-ЫГ ИНТЕГРАЦЧИЛАХ ҮНДСЭН ЧИГЛЭЛ

“Тогтвортой хөгжил” хэмээх үзэл санааны хөгжил, ТХ ба ТХБ-ын стратегийн замнал хэр урт хугацааг туулан хэрхэн боловсорч ТХ-ийн 17 зорилгод хүрч ирснийг энэхүү гарын авлагын 2-р бүлгээс бид тодорхой мэдэх болсон билээ.

Дэлхийн хүн төрөлхтөн тогтвортой хөгжихийн тулд 2015 онд ТХЗ-2030-д нэгдсэн. Боловсрол нь 2030 он хүртэлх ТХЗ-ын бие даасан нэг хэсэг (ТХЗ04) байхын зэрэгцээ бусад 16 зорилго, тэдгээрийн товлосон зорилтуудыг амжилттай хэрэгжүүлэх гол арга хэрэгсэл болох учраас боловсролыг ТХЗ-д хүргэх “үйлийн хөтөч” буюу “driver” хэмээн тодорхойлж, түүний энэ чиг үүргийг дэлхий нийтээр санал нэгтгэй хүлээн зөвшөөрсөн. Иймээс улс орнууд боловсролдоо онцгой анхаарч, ялангуяа ТХЗ-ын 4.7 дахь товлосон зорилтын хүрээнд ТХБ-ыг ЕБС-ийн хичээл, үйл ажиллагаанд интеграцчилах чиглэлээр баримтлах бодлого стратеги, хэрэгжилтийн менежмент, хяналт-шинжилгээ үнэлгээнийхээ тогтолцоог ТХ, ТХБ-ын шинэ алсын хараанд чиглүүлэн тохируулж, улам боловсронгуй болгон хөгжүүлж, улмаар багшийн чадавхыг нэмэгдүүлэх, ТХБ-ны шаардлагад нийцсэн сургалтын орчинг, бүрдүүлэхэд онцгой анхаарч, томоохон хөрөнгө оруулалт хийж эхэлсэн.

ЮНЕСКО-оос ТХ-ийн үзэл санаа, агуулга, арга хандлагыг боловсролд интеграцчилах талаар дэлхий нийтийн олон жилийн хүчин чармайлтыг нэгтгэн ТХБ-ыг сургалт, сургалтыг дэмжих үйл ажиллагаанд интеграцчилах үндсэн чиглэлийг боловсруулж, 2017 онд “ТХЗ-ын төлөөх боловсрол: Суралцахуйн зорилт⁸⁶” зөвлөмжийг гаргасан. Энэ зөвлөмжид Тогтвортой байдал (ТБ)-ын 8 цогц чадамж, ТХ-ийн 17 зорилгын хүрээнд нийт 255 суралцахуйн зорилт, 171 сэдэв, 119 сургалтын аргын жишээг өгсөн байна.

ТБ-ын 8 цогц чадамж, ТХ-ийн 17 зорилгын хүрээнд нийт 255 суралцахуйн зорилт, 171 сэдэв, 119 арга зүйн хандлага, арга, техникийг тус тус сонгож, нийт 553 индикатораар бүх ангийн бүх хичээлийн бүх цөм хөтөлбөрт үнэлгээ хийх, улмаар үр дүнг нэгтгэхэд томоохон хэмжээний өгөгдөл, тоо баримттай ажиллах болсон нь төслийн гишүүн бүрийг, цаашилбал энэхүү гарын авлагыг хэрэглэгч бүрийг мэдээллийн нэгдсэн хэл, ойлголтоор хангах зайлшгүй шаардлагыг бий болгосон. Иймд бид мэдээллийг хураангуйлах, загварчлах, нууцлах, мэдээлэл хоорондын холбоог тогтоон эрэмбэлэх боломж олгодог, агуулгыг бүхэлд харж төсөөлөх, ухамсартайгаар хэрэглэх нөхцөл хангадаг, мэргэжлийн түвшинд хэрэглэхэд тохиромжтой мэдээлэл солилцооны дэвшилтэт хэл, хэрэгсэл болох КОД-ыг боловсруулж хэрэглэсэн. ТХЗ-ын суралцахуйн зорилт, сэдэв, арга зүй тус бүрийг хэрхэн кодолсон болохыг харгалзах дэд бүлгүүдээс үзнэ үү.

Бид энэ бүлгийн эхний 3.1. дэд бүлэгт ТБ-ын цогц чадамжууд, 3.2. дэд бүлэгт ТХЗ-ын төлөөх боловсролын суралцахуйн зорилтууд, 3.3. дэд бүлэгт ТХ-д чухал гэж үзэж, санал болгосон сэдвүүд, 3.4. дэд бүлэгт ТХЗ-ыг дэмжих сургалтын арга хандлагын жишээг тус тус авч үзнэ. Бүлгийн төгсгөлийн 3.5. дэд бүлэгт ЮНЕСКО-ийн дээрх зөвлөмжид суурилж, тус гарын авлага боловсруулах судлаачдын багаас

боловсруулж, судалгаандаа хэрэглэсэн хоёр багаж (буюу матриц 1, матриц 2)-ийн ажиллах зарчимтай танилцана.

3.1. ЦОГЦ ЧАДАМЖ, ТОГТВОРТОЙ БАЙДЛЫН ЦОГЦ ЧАДАМЖ

Цогц чадамжийн тухай ерөнхий ойлголт

Түүхийн хувьд авч үзвэл, урт удаан хугацааны туршид “агуулгад төвлөрсөн” хандлага боловсролын системд голлож байсан бөгөөд одоо ч олон улс оронд зонхилох хандлагатай хэвээр байна. Дэлхийн хүрээлэл орчин ба хөгжлийн асуудал дэвшигдэх болсон 1970 оноос дэлхий нийтийн өмнө ТХ ба БНБ-ын асуудлууд хөндөгдөж, боловсролын төлөвлөлт нь оролтод бус, гаралтад өөрөөр хэлбэл, тулгарсан асуудлуудыг шийдвэрлэхэд хэрэгтэй мэдлэг чадвар эзэмшүүлэх зорилтуудад төвлөрөх шаардлагатай болсон. Тухайн үеийн нийгэм-түүхэн энэ нөхцөл байдалтай холбоотойгоор 1970-аад оноос сургалтын хөтөлбөр нь агуулгын хувьд “судлагдахуунд төвлөрдөг” хандлагаас “суралцахуйн зорилт”-од, арга зүйн хувьд багшлахуйн бэлэн мэдлэг дамжуулалтад төвлөрдөг хандлагаас сурагчийн суралцахуйн бүтээлч үйлд, үнэлгээний хувьд шалгуур үзүүлэлт нь хэрэглээ муутай цээжилсэн салангид мэдлэгт төвлөрдөг хандлагаас асуудал шийдвэрлэхэд хэрэглэгддэг мэдлэг, чадварт төвлөрөх хандлагаар тус тус солигдох болсон байна.

Өөрөөр хэлбэл, “юу заах вэ” гэж хөтөлбөрийг боловсруулахын оронд “суралцагч юуг гүйцэтгэж чаддаг болох ёстой вэ” буюу суралцахуйн зорилтод суурилан хөтөлбөрийг боловсруулах болсон байна (UNESCO, 2016). Улмаар маш олон боловсролын систем цогц чадамж (competency)-ийг хөтөлбөрийн амин сүнс гэж хүлээн зөвшөөрч байна. Гэсэн хэдий ч цогц чадамж (competency)-ийн тухай нэгдсэн ойлголцолд хүрч, энэ ойлголт яв цав нэг мөр болтлоо “хол” хэвээр байна. Цогц чадамжийг өөр өөр байдлаар ойлгож, хөтөлбөрт хэд хэдэн хувилбараар тодорхойлсоор байна (UNESCO, 2016).

Үүнээс гадна “competence” (олон тоо: competences) болон “competency” (олон тоо: competencies) хоёр үгний хэрэглээний асуудал ч хөндөгдөж байна. Магадгүй “competence/competences” болон “competency/competencies”-ийн алийг хэрэглэх нь хэлний энгийн контекст сонголт байж болно. Хэдийгээр энэ нь зарим тохиолдолд байж болох ч, энэ хоёр нэр томъёоны талаар сайтар эргэцүүлэн бодоход тэдгээрийн хооронд ялгаа байдгийг тэмдэглэсэн байна (UNESCO, 2017).

“Competency⁸⁷” хандлага нь хүчтэй биеворист байдлаар тодорхойлж болох ба энэ (competency) нь ихэвчлэн бичгийн болон ярианы хэлээр хоёрдмол утгагүйгээр тодорхойлдог, тухайн даалгавар гүйцэтгэх биеворист шинжийг илэрхийлдэг. Энэ тохиолдолд суралцахуйг юуны өмнө тодорхой судлагдахуунаар (discipline) системчлэгдсэн мэдлэг бүтээхэд суралцах гэж тодорхойлогдоно. Competency хандлагыг суурь болгосон суралцахуйн онолын жишээ нь Spady-ийн үр дүнд суурилсан суралцахуй (OBE⁸⁸)-н онол юм. Суралцахуйн үр дүн ба competencies

87 Зөвхөн энэ хэсэгт “ойлгомжтой” байдлыг үндэс болгон бид “competence/competences” болон “competency/competencies” гэсэн энэ хоёр үгийг “шууд” ангиар нь хэрэглэх болно.

88 Outcome-Based Education (OBE). Үр дүнд-суурилсан суралцахуй нь Systemic education restructuring, “Performance Based Education”, “Standards based education reform”, “High Performance Learning”, “Total Quality Management”, “Transformational Education”, “Competency-Based Education” зэрэг 20 гаруй янзаар нэрлэгддэг.

(competences биш) хоорондын холбоог шинэ хандлагаар хөгжүүлэх судалгаанууд хийгдэж байна. Харин “competence” хандлага нь суралцахуйг хөгжүүлж буй орчин нөхцөлийг харгалзан үзэж, бүтэц зохион байгуулалтын чадавч (structural capacity)-ийн үндэс суурьт төвлөрдөг. Competences нь бүх төрлийн суралцахуйд биш, харин хэл ашиглан илэрхийлж болох суралцахуйг анхаарч үздэг. Энэ тохиолдолд суралцахуй нь ажиллагчид ажлын байран дээрээ чадваржихад суралцахуй гэж тодорхойлогдоно (UNESCO, 2015).

ЮНЕСКО-ийн “ТХЗ-ын төлөөх боловсрол: Суралцахуйн зорилт” зөвлөмжид “Key competencies for sustainability” гэж томъёолон ТХ-ын төлөөх боловсролыг суралцахуйн биеворист шинжийг илүү тодруулан, өөрөөр хэлбэл, ажил мэргэжлийн онцлогоос үл хамааран “дэлхийн хэмжээнд бүх насны суралцагчдад заавал төлөвшсөн байх” гэдэг утгаар хэрэглэсэн байна.

Цогц чадамж гэсэн ухагдахууны ач холбогдол улам бүр нэмэгдэн судалгааны шинэ талбар болж, энэ чиглэлийн судалгаа улам бүр эрчимжиж байна. Эдгээр судалгаанд цогц чадамжийг загварчлахдаа олон янзын байр сууринаас хандахын зэрэгцээ түүнийг загварчлах, хэмжих арга зүй ч харилцан адилгүй байна (Хүснэгт 3.1.1.).

Хүснэгт 3.1.1. Цогц чадамжийн чиглэлээр хийгдсэн ТХБ-д хамаарах зарим судалгаа

№	Дэвшүүлсэн субъект, он	Дэвшүүлсэн цогц чадамж, товч тайлбар	Цогц чадамжийн ай гэж нэрлэж хэрэглэгддэг
1	Ж.Делорс, 1996	Мэдэхийн төлөө суралцах Хийж бүтээхийн төлөө суралцах Бие даан оршихуйн төлөө суралцах Хамтдаа нийгэмшин амьдрахын төлөө суралцах	Цогц чадамжийн ай гэж нэрлэж хэрэглэгддэг
2	OECD, DeSeCo төсөл, 2002	1. Мэдээлэл, мэдээллийн хэрэгсэлтэй харьцах, хэрэглэх - 3 2. Бие даан үйл ажиллагаа явуулах, өөрөө төсөөлж бүтээх - 3 3. Нийгмийн янз бүрийн бүлгийн хүмүүстэй ажиллах - 3	3 категори бүхий 9 түлхүүр цогц чадамж
3	Gerhard De Haan, 2001, 2010	DeSeCo төслөөр боловсруулсан цогц чадамжийн үзэл баримтлалд суурилсан ТХБ-д хамаарах цогц чадамж: 3 категори бүхий 10 цогц чадамж (БМДИ & ШХА, 2016). Хожим 2010 онд 12 цогц чадамж болгосон.	
4	CSCT төсөл, 2008	3 түвшинд хамаарах 5 ай тус бүрд харгалзах багшийн ТХБ-ын нийт 102 цогц чадамж (БМДИ & ШХА, 2016)	

Түүнчлэн цогц чадамжийн судалгаа хөгжлийн шинэ шатанд гарч цогц чадамжийн ангилал, төрөл, загваруудыг харьцуулан судалсан мета-анализын гэж нэрлэж болох судалгаанууд хийгдэж эхэлсэн байна.

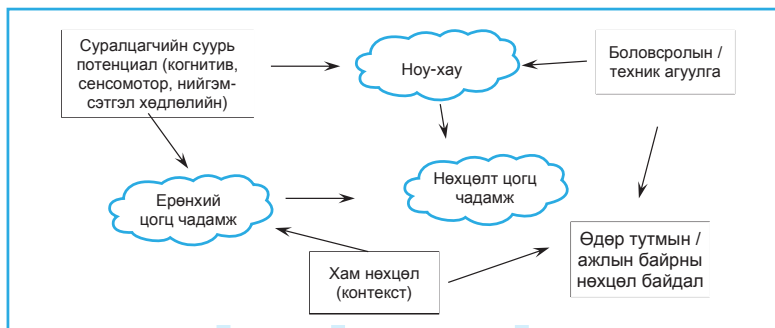
Хөгжлийн сэтгэл судлалын зарим судлаач (Winterton) цогц чадамжийг гүйцэтгэл, түүний үнэлгээг шалгуур болгон объектив (стандартчилгагдсан сорилгоор үнэлдэг), субъектив (гүйцэтгэлийн чадвар, чадамжаар үнэлдэг) гэж ангилж үзсэн байхад Зүүн өмнөд Азийн орнуудын холбоо (ASEAN)-оос когнитив, функциональ, хувийн, ёсзүйн цогц чадамж гэж ангилж үзсэн байна (UNESCO, 2015).

Хувь хүний аливаа зүйлийг хийх потенциалыг суурь гэж үзээд цогц чадамжийг дараах үндсэн гурван категорид авч үзсэн цогц чадамжийн загварчлал (Зураг 3.1.1.) боловсруулжээ (UNESCO, 2016).

1. Ноу-хау буюу “цогц чадамж = суурь потенциал + боловсролын агуулга”

Энэ цогц чадамжид гурвалжныг таних, үр хөврөлийн 2 хэлбэрийг харьцуулах, хаалганы хүрээг тохируулах гэх мэт когнитив ноу-хауг багтаана.

Зураг 3.1.1. Цогц чадамжийн загвар

2. Ерөнхий цогц чадамж буюу “цогц чадамж = суурь потенциал + контекст”

Эрч хүчтэй, нээлттэй, бүтээлч байх, мэдээлэл хайж олох, шинжлэх ухааны дэг журмыг баримтлах гэх мэт ерөнхий цогц чадамжуудыг багтаах бөгөөд тодорхой нэг агуулгатай холбоотой байхаас илүүгээр тухайн контекстэд хамааралтай байна. Жишээ нь, хэн нэг нь ажлын байранд маш нээлттэй байж бусадтай харилцаж чаддаг ч гэр бүлийн орчинд өсвөр насны хүүхэдтэй хэрхэн харилцахаа мэдэхгүй байх.

3. Нөхцөлт цогц чадамж буюу “цогц чадамж = суурь потенциал + боловсролын агуулга + нөхцөл байдал”

Хэн нэг нь зөвхөн тухайн нөхцөл байдалд юуг яаж хийхийг мэддэг бол нөхцөл байдал өөрчлөгдөхөд тэр хүнээс өөр шинэ зүйл шаардагдана.

Ямар контекст, нөхцөл байдалд юу гүйцэтгэх шаардлагатай болсноос хамааран суралцагчаас когнитив, сенсомотор зэрэг суурь потенциалын аль нэгийг голлон шаардана. Цогц чадамж нь “цэвэр” когнитив, “цэвэр” нийгэм-сэтгэл хөдлөлийн байна гэж байхгүй, харин аль нэг нь голлосон байдаг.

Түүнчлэн ажил мэргэжлийн цогц чадамж тодорхойлох судалгаа ч олон хийгдсэн байдаг. Үүний нэг жишээ нь өмнө дурдсан багшийн ТХБ-ын цогц чадамж (Хүснэгт 3.1.1.) юм.

Тогтвортой байдлын түлхүүр 8 цогц чадамж

Судлаач de Наап, M.Rieckmann, A.Wiek нарын судалгааны үр дүнг үндэслэн Дэлхийн хэмжээнд бүх насны суралцагчдад заавал төлөвшсөн байх, ТБ-ын түлхүүр 8 цогц чадамжийг нэрлэсэн байна. Германы судлаач de Наап ТХБ-д хамаарах 12 цогц чадамжийг 3 дэд бүлэг болгон тодорхойлсон байна (de Наап, 2010). Судлаач M.Rieckmann европ (Герман, Их Британи), латин америк (Чили, Эквадор, Мексик)-ийн экспертүүдийг хамруулан судалгаа явуулахад ТХ-д чухал ач холбогдолтой 12 түлхүүр цогц чадамжийг нэрлэсний дотор тогтолцоот сэтгэлгээний, урьдчилан

тооцоолох, бүтээлч сэтгэлгээний цогц чадамжууд хамгийн чухал болохыг тодорхойлсон байна (Reickmann, 2012). Түүнчлэн судлаач A.Wiek, L.Withycombe, C.L.Redman нар ТБ-ын цогц чадамжийг судалсан 45 эрдэм шинжилгээ, судалгааны эх сурвалж (28 өгүүлэл, 15 судалгааны тайлан)-д хийсэн анализын дүнд ТБ-ын 5 цогц чадамж, суурь 2 цогц чадамжийг хамруулсан цогц чадамжийн үелсэн бүтцийг боловсруулжээ. (Wiek, Withycombe, & Redman, 2011). Харин ЮНЕСКО-гийн “ТХЗ-ын төлөө боловсрол: Суралцахуйн зорилт” зөвлөмжид “Асуудал шийдвэрлэх нэгдсэн цогц чадамж”-ийг оруулан нийт 8 цогц чадамжийг ТБ-ын түлхүүр цогц чадамж гэж нэрлэсэн байгааг Wiek нарын санал болгосон ТБ-ын цогц чадамжийн үелсэн бүтцэд нэмж оруулаа (Зураг 3.1.2.).

Тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн шилжилтийн стратеги⁸⁹-ийг боловсруулахад шаардлагатай тогтолцоот сэтгэлгээний цогц чадамж өөр өөр мөн чанартай (нийгэм, байгаль орчин, эдийн засаг гэх мэт), янз бүрийн хэмжээс бүхий (орон нутгаас дэлхийн хэмжээнд хүртэлх) нийлмэл системийг нэгтгэн шинжлэх чадвараар тодорхойлогдох бөгөөд цогцолбор системүүдийн дотоод бүтэц, динамикийг гүн гүнзгий ойлгож байж ирээдүйг баримжаалж, өөрчлөлт шилжилтийн үйл явцыг урьдчилан тодорхойлно. Өөрөөр хэлбэл, тогтолцоот сэтгэлгээний цогц чадамж нь стратегийн болон урьдчилан тооцоолох цогц чадамжтай холбогддог.

Урьдчилан тооцоолох цогц чадамж нь шилжилтийн стратегийг боловсруулах, ирээдүйн тогтвортой байдлыг шинжлэх, үнэлэх, дүр зургийг гаргахад чухал ач холбогдолтой. Энд байгаа шинжлэх, үнэлэх, дүр зургийг гаргах чадамж нь цаг хугацаа, тодорхойгүй байдал зэрэг ойлголтууд, түүнчлэн симуляци, сценари шинжилгээ зэрэг тусгай арга техникийг эзэмшсэн байхыг шаарддаг.

Харин хэм хэмжээний цогц чадамж нь тогтвортой байдлын үнэт зүйлс, зарчим, зорилго, зорилтыг нэгтгэн зураглах, тусгайлан тодорхойлох, хэрэгжүүлэх, тохиролцох, хэлэлцээр хийх чадвараар тодорхойлогдох бөгөөд өөрчлөлт хийх чиглэл, баримжааг тогтоох, асуудалд нухацтай хандахад чухал учраас үр дагаврыг урьдчилан тооцоолох болон стратегийн цогц чадамжтай холбогддог.

Стратегийн цогц чадамж нь ирээдүйд хүсээгүй төлөв байдалд хүргэж болох нөхцөл байдал, үр дагаврыг харгалзан үзэх (урьдчилан тооцох цогц чадамжаар), тогтвортой төлөв байдал ба динамикт хүрэх (хэм хэмжээний цогц чадамжаар)-ийн тулд эдийн засаг-нийгэм-экологийн тогтолцооны тухайн төлөв байдалд интервенц, шилжилт хийх, засаглалыг хувирган өөрчлөх стратеги болохын хувьд өмнөх 3 цогц чадамжтай нягт уялдаатай юм.

Хоорондоо маш нягт, олон талт харилцан хамаарал бүхий эхний энэхүү 4 цогц чадамжийг ТБ-ын түлхүүр цогц чадамжийн үелсэн загварт нэг үед багтаажээ (Зураг 3.1.2.).

89 Шилжилтийн стратеги - одоогийн төлөв байдлаас ирээдүйн тогтвортой байдалд шилжих стратеги

7. Өөрийгөө таньж мэдэх цогц чадамж (Self-awareness competency):

- дэлхий нийтийн болон орон нутгийн түвшинд өөрийн гүйцэтгэх үүрэг оролцоог үнэлэх, эргэцүүлэн бодох чадвар;
- өөрийн үйл ажиллагаанд тасралтгүй үнэлгээ дүгнэлт өгч, цаашид урам зориг өгөх чадвар;
- өөрийн мэдрэмж, хүсэл зорилгыг авч үзэх чадвар;

8. Асуудал шийдвэрлэх нэгдсэн цогц чадамж (Integrated problem-solving competency):

- ТХ-ийн нарийн нийлмэл асуудлыг шийдвэрлэхэд төрөл бүрийн тогтолцоог хэрэглэх чадвар;
- ТХ-ийн нарийн нийлмэл асуудлыг шийдвэрлэхэд бусад цогц чадамжуудаа хэрэглэн хүмүүсийн тусгай хэрэгцээ (inclusive) ба үл алагчлах шударга байдал (equitability)-ыг хангасан шийдлийн хувилбар боловсруулах чадвар багтана.

A.Wiek нар өгүүлэлдээ ТБ-ын цогц чадамжийн ижил утгаар хэрэглэгддэг хувилбарт нэрүүдийг дурдсаныг Хүснэгт 3.1.2-д нэгтгэн үзүүлээ.

Хүснэгт 3.1.2. ТБ-ын зарим цогц чадамжийн ижил утгаар хэрэглэгддэг бусад нэр

ТБ-ын цогц чадамж	Ижил утгаар хэрэглэдэг нэр
1. Тогтолцоот сэтгэлгээний цогц чадамж-Systems thinking	Systemic thinking, interconnected thinking, holistic thinking
2. Урьдчилан тооцоолох цогц чадамж-Anticipatory	Anticipatory thinking, future thinking, foresighted thinking, trans-generational thinking
3. Хэм хэмжээний цогц чадамж-Normative	Value-focused thinking, orientation thinking/knowledge, ethical thinking
4. Стратегийн цогц чадамж-Strategic	Action-oriented competence, transformative competence, and implementation skills
5. Хамтран ажиллах цогц чадамж-Collaboration	Collaborative, participatory, interdisciplinary, civic competence

ТБ-ын цогц чадамж ба багшийн ТХБ-ын цогц чадамж нь ижил зүйл үү?

Энэ дэлхийн хүн бүр XXI зууны дэлхийн иргэнийхээ хувьд ТБ-ын цогц чадамжуудыг эзэмшсэн байхын зэрэгцээ өөрийн ажил, мэргэжлийнхээ хүрээнд тогтвортой үйл ажиллагаа эрхлэхэд зайлшгүй шаардлагатай ТХБ-ыг эзэмшсэн байх хэрэгтэй болж байна. Тухайлбал, ТХЗ-д хүрэхийн тулд багш хүн багшлах, эмч хүн оношилгоо, эмчилгээ хийх, инженер хүн зураг төслөө боловсруулах, малчин хүн малаа маллахад шаардлагатай багшийн, эмчийн инженерийн, малчны ТХБ-ын цогц чадамжуудтай байх ёстой.

ТХ-д хүрэх, ТХЗ-ыг хэрэгжүүлэхэд ТХБ чухал үүрэгтэй учраас багш бэлтгэх, давтан бэлтгэх асуудал олон улсын хэмжээнд онцгой анхаарал татаж, энэ чиглэлийн судалгаанууд эрчимтэй хөгжиж байна.

Багшийн ТХБ-ын цогц чадамжийг тодорхойлсон CSCT (төслийн) загвар, UNECE загвар, KOM-ViNE загвар зэрэг загварыг боловсруулан гаргасан байна. Энэ гарын

авлагын агуулгад эдгээр ТХБ-ын цогц чадамжийн загварын талаар тусгайлан авч үзэхгүй. Гэхдээ багш нар Тогтвортой байдлын цогц чадамж, Багшийн ТХБ-ын цогц чадамжийн аль алийг нь өөртөө аль болох бүрэн төлөвшүүлж эзэмшсэн байж л аяа ТХБ-ыг сурагчдадаа эзэмшүүлэхийг ухаарч ойлгох хэрэгтэй юм.

Энэ нь багш эхлээд ТБ-ын цогц чадамж, багшийн ТХБ-ын цогц чадамжийг сайн эзэмшихээд дараа нь тэдгээрийг сурагчдадаа эзэмшүүлнэ гэж туйлшируулж ойлгож болохгүй. Учир нь “хийх” гэдэг нь “чадах”-ын зайлшгүй нөхцөл байдаг тул өнөөдөр “хийж мэдэх” буюу “know by doing” гэдэг суралцахуйн стратегийг чухалчилж байна. Тэгээд ч манай “Бага, дунд боловсролын стандарт, кирриколиумийг шинэчлэн хөгжүүлэх үзэл баримтлал” (2002) болон “Бага, дунд боловсролын стандарт” (2004)-д тодорхойлсон суралцахуйн зорилтын 4 айн “мэдэхгүйгээр хийдэггүй, хийхгүйгээр мэддэггүй мөн бие даахгүйгээр хамтардаггүй, хамтрахгүйгээр бие даадаггүй” гэсэн арга билгийн шүтэлцээт зарчмыг хэрэгжүүлэхийг зорьж бид өдийг хүрсэн билээ.

ТХЗ-ын төлөөх боловсролын суралцахуйн зорилтууд, санал болгосон сэдвүүд, арга хандлагыг судлах явцад бид ТХ/ТХБ/ТХЗ-ын хүрээнд өөрсдийн ойлголт, мэдлэг, мэдээллийн цар хүрээгээ нэмэгдүүлэх, тасралтгүй бүтээлчээр суралцах шаардлагатай болох нь харагдсан. Тухайлбал,

- Нэр томьёо, ойлголт ухагдахуун, ялангуяа шинжлэх ухаануудын зааг дээр үүссэн шинжлэх ухааны ТХ-тэй холбоотой ухагдахуун, нэр томьёонууд
- Оноосон нэр
- Олон улсын байгууллага, хөдөлгөөн, хөтөлбөрийн нэр, товчлол
- Зарчим, үзэл баримтлал, онол зэрэг болно

ТХ-ийн асуудал нь угаасаа нарийн нийлмэл, бүхэллэг байдаг учраас өөрийн мэргэшсэн шинжлэх ухаан, салбарын төдийгүй бусад салбар, бусад шинжлэх ухааны ТХ/ТХБ-той холбогдох байдлын талаар мэдлэгээ нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна. Өөрөөр хэлбэл, бид бүгдээрээ ТХ/ТХБ/ТХЗ-ын бичиг үсэгт (SD/ESD/SDG literacy) тайлагдах шаардлагатай болж байна.

ТХЗ-ын төлөөх боловсролын суралцахуйн зорилго, санал болгож буй сэдвүүд, арга хандлага нь бүх нийтийн боловсролын түвшинд тодорхойлсон байгаа тул тэдгээрийг боловсролын түвшин, шатлал, анги, зорилтот бүлгийн суралцахуйн зорилттой холбон таньж илрүүлэх, тэдгээрийн онцлог нь нийцүүлэн тусгайлан томьёолох, улмаар Монгол улсын хам нөхцөл, өөрийн зааж байгаа хичээл, харгалзах шинжлэх ухааны хувьд холбогдох сэдэв агуулгыг онож тодорхойлох зэрэг маш нарийн чимхлүүр ажиллагааг бас шаардаж байна.

Иймээс бид ТХЗ-ын төлөөх боловсролын суралцахуйн зорилтууд, санал болгосон сэдвүүд, арга хандлагыг орчуулахдаа олон эх үүсвэрүүдэд хандан судалж, мэргэжлийн хүмүүстэй санал солилцож, агуулга, мөн чанарыг нь алдагдуулахгүйгээр аль болох онож илэрхийлэхийг хичээсэн болно. Зарим нэр томьёог шууд оноон орчуулж чадаагүй бөгөөд энэ тохиолдолд тухайн нэр томьёоны агуулгыг тайлбарлаж, хаалтад англи үгийг нь хийж өгсөн болно.

3.2. ТХЗ-ЫН СУРАЛЦАХУЙН ЗОРИЛТ

ТХЗ бүрээр Танин мэдэхүйн, Нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн, Зан үйлийн гэсэн 3 ай тус бүрийн 5, нийт 15, ТХ-ийн бүх 17 зорилгын хувьд нийт 255 суралцахуйн зорилтыг тодорхойлсон байна. Танин мэдэхүйн айн суралцахуйн зорилт нь тухайн ТХЗ-ын хүрээнд суралцагчдын эзэмшсэн байвал зохих нэр томъёо, ойлголт, ухагдахуун, үндсэн асуудлын учир шалтгаан харилцан нөлөөлөл, хэрэглэгддэг үндсэн арга аргачлал зэргийг багтаасан байна. Нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн айн суралцахуйн зорилтуудад ТХЗ-ыг дэмжихэд шаардлагатай хамтрах, хэлэлцээ хийх, харилцах болон өөрийн чадвар, үнэт зүйл, хандлагадаа эргэцүүлэл хийх зэргийг авч үзсэн байна. Харин зан үйлийн айн суралцахуйн зорилтуудад ТХЗ-ын төлөө тодорхой үйл хийхэд шаардлагатай чадвар, чадамжуудыг тусгажээ.

Энэ гарын авлагад ТХЗ-ын суралцахуйн зорилтыг дараах зарчмаар кодолсон болно.

Код	Түүний тайлал
ТХ301.ТМ2.	ТХ-ийн 1-р зорилгын Танин мэдэхүйн айн 2 дахь суралцахуйн зорилт
ТХ315.НСХ1.	ТХ-ийн 15-р зорилгын Нийгэмшил-сэтгэл хөдлөл айн 1 дэх суралцахуйн зорилт
ТХ310.ЗУ5.	ТХ-ийн 10-р зорилгын Зан үйлийн айн 5 дахь суралцахуйн зорилт

ТХЗ-ын 255 суралцахуйн зорилтыг орчуулснаа доор үзүүлээ.

ТХ301 ЯДУУРАЛГҮЙ БОЛОХ: Газар бүрд ядуурал, түүний бүх хэлбэрийг төгсгөл болгох

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд
ТХ301.ТМ1. Суралцагч туйлын (нэн) болон харьцангуй ядуурлын тухай ухагдахуун, үзэл баримтлалыг ойлгодог болж, өөрсдийн тухайлсан соёлын болон норматив (хэвшмэл) төсөөлөл, практик туршлагын талаар шүүмжлэлтэй хандан эргэцүүлж чаддаг болох	ТХ301.ТМ1. Суралцагч туйлын (нэн) болон харьцангуй ядуурлын тухай ухагдахуун, үзэл баримтлалыг ойлгодог болж, өөрсдийн тухайлсан соёлын болон норматив (хэвшмэл) төсөөлөл, практик туршлагын талаар шүүмжлэлтэй хандан эргэцүүлж чаддаг болох
ТХ301.ТМ2. Суралцагч орон нутгийн, үндэсний, дэлхий нийтийн түвшин бүр дэх нэн ядуурал болон туйлын баян чинээлэг байдлын тархалт, хуваарилалтын талаар мэддэг болох	ТХ301.ТМ2. Суралцагч орон нутгийн, үндэсний, дэлхий нийтийн түвшин бүр дэх нэн ядуурал болон туйлын баян чинээлэг байдлын тархалт, хуваарилалтын талаар мэддэг болох
ТХ301.ТМ3. Суралцагч ядуурлын шалтгаан болон нөлөөллийн талаар тухайлбал, нөөцийн тэгш бус хуваарилалт, эрх мэдэл, колончлол, зөрчил мөргөлдөөн, байгалийн хүчин зүйлээс үүдсэн гамшиг, уур амьсгалын өөрчлөлтөөс бий болсон нөлөөлөл, хүрээлэл орчны доройтол болон технологийн гамшиг, нийгмийн хамгааллын тогтолцоо, түүнийг үнэлэх хэмжилтийн дутагдалтай байдал зэргийг мэддэг болох	ТХ301.ТМ3. Суралцагч ядуурлын шалтгаан болон нөлөөллийн талаар тухайлбал, нөөцийн тэгш бус хуваарилалт, эрх мэдэл, колончлол, зөрчил мөргөлдөөн, байгалийн хүчин зүйлээс үүдсэн гамшиг, уур амьсгалын өөрчлөлтөөс бий болсон нөлөөлөл, хүрээлэл орчны доройтол болон технологийн гамшиг, нийгмийн хамгааллын тогтолцоо, түүнийг үнэлэх хэмжилтийн дутагдалтай байдал зэргийг мэддэг болох
ТХ301.ТМ4. Суралцагч нэн ядуу, туйлын баян чинээлэг байдал нь хүний эрх болон хэрэгцээнд хэрхэн нөлөөлдгийг ойлгодог болох	ТХ301.ТМ4. Суралцагч нэн ядуу, туйлын баян чинээлэг байдал нь хүний эрх болон хэрэгцээнд хэрхэн нөлөөлдгийг ойлгодог болох
ТХ301.ТМ5. Суралцагч ядуурлыг бууруулах стратеги, түүнийг үнэлэх хэмжилтийн талаар мэддэг болж, ядуурлыг үнэлэх "хомсдолд суурилсан (deficit-based)" болон "давуу талд суурилсан (strength-based)" хоёр аргачлалыг ялгаж чаддаг болох	ТХ301.ТМ5. Суралцагч ядуурлыг бууруулах стратеги, түүнийг үнэлэх хэмжилтийн талаар мэддэг болж, ядуурлыг үнэлэх "хомсдолд суурилсан (deficit-based)" болон "давуу талд суурилсан (strength-based)" хоёр аргачлалыг ялгаж чаддаг болох

Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн зорилтууд	Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн зорилтууд
ТХ301.НСХ1. Суралцагч орон нутгийн олон нийтэд ногдох нөөц баялаг, эрх мэдлийн хуваарилалтыг өөрчлөхөд нөлөөлж, хувь хүн болон орон нутгийн иргэдэд боломж, эрх мэдэл олгон бусадтай хамтран ажиллаж чаддаг болох	ТХ301.НСХ1. Суралцагч орон нутгийн олон нийтэд ногдох нөөц баялаг, эрх мэдлийн хуваарилалтыг өөрчлөхөд нөлөөлж, хувь хүн болон орон нутгийн иргэдэд боломж, эрх мэдэл олгон бусадтай хамтран ажиллаж чаддаг болох
ТХ301.НСХ2. Суралцагч нэн ядуу, туйлын баян чинээлэг байдлын тухай ойлголтыг ухуулан таниулж, тодорхой шийдлүүдийн талаарх харилцан яриаг урамшуулан дэмжиж чаддаг болох	ТХ301.НСХ2. Суралцагч нэн ядуу, туйлын баян чинээлэг байдлын тухай ойлголтыг ухуулан таниулж, тодорхой шийдлүүдийн талаарх харилцан яриаг урамшуулан дэмжиж чаддаг болох
ТХ301.НСХ3. Суралцагч ядуурлын асуудалд мэдрэмжтэй байгаагаа харуулж чаддаг болох Тухайлбал, ядуу болон эмзэг нөхцөлд байгаа хүмүүсийн сэтгэл санааг дэмжиж, эв нэгдэлтэй байгаагаа харуулдаг болох	ТХ301.НСХ3. Суралцагч ядуурлын асуудалд мэдрэмжтэй байгаагаа харуулж чаддаг болох Тухайлбал, ядуу болон эмзэг нөхцөлд байгаа хүмүүсийн сэтгэл санааг дэмжиж, эв нэгдэлтэй байгаагаа харуулдаг болох
ТХ301.НСХ4. Суралцагч ядууралтай холбоотой өөрсдийн хувийн туршлага, буруу ташаа ойлголтыг тодорхойлж чаддаг болох	ТХ301.НСХ4. Суралцагч ядууралтай холбоотой өөрсдийн хувийн туршлага, буруу ташаа ойлголтыг тодорхойлж чаддаг болох
ТХ301.НСХ5. Суралцагч тэгш бус байдлын дэлхий нийтийн бүтцэд нөлөөлөх өөрийн үүрэг оролцоондоо шүүмжлэлтэй хандан эргэцүүлж чаддаг болох	ТХ301.НСХ5. Суралцагч тэгш бус байдлын дэлхий нийтийн бүтцэд нөлөөлөх өөрийн үүрэг оролцоондоо шүүмжлэлтэй хандан эргэцүүлж чаддаг болох
Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд
ТХ301.ЗУ1. Суралцагч ядуурлыг бууруулахад хувь нэмэр оруулах үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх, өргөжүүлэн тэлэх чадвартай болох	ТХ301.ЗУ1. Суралцагч ядуурлыг бууруулахад хувь нэмэр оруулах үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх, өргөжүүлэн тэлэх чадвартай болох
ТХ301.ЗУ2. Суралцагч нийгэм, эдийн засгийн шударга ёс, эрсдэлийг бууруулах стратеги, ядуурлыг устгахад тус тус чиглэсэн бодлогыг боловсруулж интеграцчилахыг дэмжиж, олон нийтийн нэрийн өмнөөс шаардаж чаддаг болох	ТХ301.ЗУ2. Суралцагч нийгэм, эдийн засгийн шударга ёс, эрсдэлийг бууруулах стратеги, ядуурлыг устгахад тус тус чиглэсэн бодлогыг боловсруулж интеграцчилахыг дэмжиж, олон нийтийн нэрийн өмнөөс шаардаж чаддаг болох
ТХ301.ЗУ3. Суралцагч орон нутгийн, үндэсний, олон улсын аж ахуйн нэгж байгууллагын ядуурлыг бий болгох мөн устгахтай холбоотой менежментийн стратегид хамаарах шийдвэр гаргалтыг үнэлэх, түүнд оролцох, нөлөөлөх чадвартай болох	ТХ301.ЗУ3. Суралцагч орон нутгийн, үндэсний, олон улсын аж ахуйн нэгж байгууллагын ядуурлыг бий болгох мөн устгахтай холбоотой менежментийн стратегид хамаарах шийдвэр гаргалтыг үнэлэх, түүнд оролцох, нөлөөлөх чадвартай болох
ТХ301.ЗУ4. Суралцагч өөрийн хэрэглээгээ сонгохдоо ядуурлыг бууруулах, нийгмийн шударга ёс хангах, авилга, хээл хахуулийг арилгах талаар анхаарал хандуулдаг болох	ТХ301.ЗУ4. Суралцагч өөрийн хэрэглээгээ сонгохдоо ядуурлыг бууруулах, нийгмийн шударга ёс хангах, авилга, хээл хахуулийг арилгах талаар анхаарал хандуулдаг болох
ТХ301.ЗУ5. Суралцагч ядууралд хамааралтай тогтолцооны асуудалд хандсан шийдлүүдийг дөвшүүлэн санал болгож чаддаг болох	ТХ301.ЗУ5. Суралцагч ядууралд хамааралтай тогтолцооны асуудалд хандсан шийдлүүдийг дөвшүүлэн санал болгож чаддаг болох

ТХ302 ӨЛСГӨЛӨНГ ТЭГЛЭХ: Өлсгөлөнг эцэслэж, хүнсний хүртээмжийг хангаж, шим тэжээлийг сайжруулах, тогтвортой хөдөө аж ахуйг дэмжих

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд
ТХ302.ТМ1. Суралцагч өлсгөлөн, хүнс тэжээлийн дутагдал, тэдгээрийн хүнд үзүүлдэг бие бялдар, сэтгэл зүйн гол нөлөөлөл болон өвөрмөц эмзэг бүлгийнхний тухай мэддэг болох	ТХ302.ТМ1. Суралцагч өлсгөлөн, хүнс тэжээлийн дутагдал, тэдгээрийн хүнд үзүүлдэг бие бялдар, сэтгэл зүйн гол нөлөөлөл болон өвөрмөц эмзэг бүлгийнхний тухай мэддэг болох
ТХ302.ТМ2. Суралцагч өлсгөлөн, хүнс тэжээлийн дутагдлын тухай орон нутаг, үндэстэн, дэлхий нийтийн түвшин дэх тоо хэмжээ, тархалтын талаарх өнөөгийн байдлыг, түүнчлэн түүхийг мэддэг болох	ТХ302.ТМ2. Суралцагч өлсгөлөн, хүнс тэжээлийн дутагдлын тухай орон нутаг, үндэстэн, дэлхий нийтийн түвшин дэх тоо хэмжээ, тархалтын талаарх өнөөгийн байдлыг, түүнчлэн түүхийг мэддэг болох
ТХ302.ТМ3. Суралцагч хувь хүн, орон нутаг, үндэстэн болоод дэлхий нийтийн түвшинд өлсгөлөнг үүсгэгч хүчин зүйл, түүний үндэс шалтгааныг мэддэг болох	ТХ302.ТМ3. Суралцагч хувь хүн, орон нутаг, үндэстэн болоод дэлхий нийтийн түвшинд өлсгөлөнг үүсгэгч хүчин зүйл, түүний үндэс шалтгааныг мэддэг болох
ТХ302.ТМ4. Тогтвортой хөдөө аж ахуйн зарчмуудыг мэддэг, түүнийг дэмжихэд шаардлагатай нөхцөл болох газар болон өмч эзэмших хууль ёсны эрх эдлэхийн хэрэгцээ шаардлагыг ойлгодог байх	ТХ302.ТМ4. Тогтвортой хөдөө аж ахуйн зарчмуудыг мэддэг, түүнийг дэмжихэд шаардлагатай нөхцөл болох газар болон өмч эзэмших хууль ёсны эрх эдлэхийн хэрэгцээ шаардлагыг ойлгодог байх
ТХ302.ТМ5. Суралцагч дэлхий нийтээр өлсгөлөн, хүнс тэжээлийн дутагдлын эсрэг тэмцэхэд тогтвортой хөдөө аж ахуй шаардлагатай болохыг ойлгож, өлсгөлөн, хүнс тэжээлийн дутагдал болон өл залгах диеттэй тэмцэх бусад стратегийн талаар мэддэг болох	ТХ302.ТМ5. Суралцагч дэлхий нийтээр өлсгөлөн, хүнс тэжээлийн дутагдлын эсрэг тэмцэхэд тогтвортой хөдөө аж ахуй шаардлагатай болохыг ойлгож, өлсгөлөн, хүнс тэжээлийн дутагдал болон өл залгах диеттэй тэмцэх бусад стратегийн талаар мэддэг болох
Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн зорилтууд	Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн зорилтууд
ТХ302.НСХ1. Суралцагч өлсгөлөнтэй тэмцэх, тогтвортой хөдөө аж ахуйг хөхиүлэн дэмжих, мөн шим тэжээлийг сайжруулахын хоорондох уялдаа холбоо болон тэдгээртэй холбоотой асуудлаар харилцаж чаддаг болох	ТХ302.НСХ1. Суралцагч өлсгөлөнтэй тэмцэх, тогтвортой хөдөө аж ахуйг хөхиүлэн дэмжих, мөн шим тэжээлийг сайжруулахын хоорондох уялдаа холбоо болон тэдгээртэй холбоотой асуудлаар харилцаж чаддаг болох
ТХ302.НСХ2. Суралцагч өлсгөлөнтэй тэмцэх, тогтвортой хөдөө аж ахуйг хөхиүлэн дэмжих, шим тэжээлийг сайжруулахад бусдад урам зориг өгч боломж, эрх мэдэл олгож тэдэнтэй хамтран ажиллах чадвартай болох	ТХ302.НСХ2. Суралцагч өлсгөлөнтэй тэмцэх, тогтвортой хөдөө аж ахуйг хөхиүлэн дэмжих, шим тэжээлийг сайжруулахад бусдад урам зориг өгч боломж, эрх мэдэл олгож тэдэнтэй хамтран ажиллах чадвартай болох
ТХ302.НСХ3. Өлсгөлөнгүй, хүнс тэжээлийн дутагдалгүй дэлхий ертөнцийн төлөөх алс хэтийн хараатай болох	ТХ302.НСХ3. Өлсгөлөнгүй, хүнс тэжээлийн дутагдалгүй дэлхий ертөнцийн төлөөх алс хэтийн хараатай болох
ТХ302.НСХ4. Суралцагч өөрсдийн үнэт зүйлсийн талаар эргэцүүлэн бодож, өлсгөлөн, хүнс тэжээлийн дутагдалтай тэмцэх, тогтвортой хөдөө аж ахуйг хөхиүлэн дэмжихтэй холбогдох ялгаатай үнэт зүйлсүүд, хандлага, стратегийн талаар эргэцүүлэх чадвартай болох	ТХ302.НСХ4. Суралцагч өөрсдийн үнэт зүйлсийн талаар эргэцүүлэн бодож, өлсгөлөн, хүнс тэжээлийн дутагдалтай тэмцэх, тогтвортой хөдөө аж ахуйг хөхиүлэн дэмжихтэй холбогдох ялгаатай үнэт зүйлсүүд, хандлага, стратегийн талаар эргэцүүлэх чадвартай болох
ТХ302.НСХ5. Суралцагч өлсгөлөнд нэрвэгдэж, хүнс тэжээлийн дутагдлаас шалтгаалан зовж шаналж буй хүмүүсийн сэтгэл санааг дэмжиж, хариуцлага, эв нэгдлийг мэдэрч чаддаг болох	ТХ302.НСХ5. Суралцагч өлсгөлөнд нэрвэгдэж, хүнс тэжээлийн дутагдлаас шалтгаалан зовж шаналж буй хүмүүсийн сэтгэл санааг дэмжиж, хариуцлага, эв нэгдлийг мэдэрч чаддаг болох

Сууралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ302.3У1. Сууралцагчид өлсгөлөнтэй тэмцэх, тогтвортой хөдөө аж ахуйг хөхиүлэн дэмжих чиглэлээр хувь хүний болон орон нутгийнхаа түвшинд үнэлгээ хийх, үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэх чадвартай болох
	ТХ302.3У2. Сууралцагчид өлсгөлөн ба хүнс тэжээлийн дутагдлын эсрэг тэмцэх, тогтвортой хөдөө аж ахуйг хөхиүлэн дэмжихтэй холбоотой төрийн бодлого хамаарах асуудлаар шийдвэр гаргахад нөлөөлөх, оролцох, үнэлэх чадвартай болох
	ТХ302.3У3. Сууралцагч өлсгөлөн ба хүнс тэжээлийн дутагдалтай тэмцэх, тогтвортой хөдөө аж ахуйг хөхиүлэн дэмжих талаар орон нутаг, үндэсний, олон улсын түвшний үйлдвэр, аж ахуйн байгууллагын менежментийн стратегид хамаарах асуудлаар шийдвэр гаргахад нөлөөлөх, оролцох, үнэлэх чадвартай болох
	ТХ302.3У4. Сууралцагч өлсгөлөнтэй тэмцэх сорилтод хувь нэмэр оруулах дэлхийн идэвхтэй иргэний үүргээ хариуцлагатайгаар биелүүлж чаддаг болох
	ТХ302.3У5. Сууралцагч өлсгөлөнгийн эсрэг тэмцэхэд, тогтвортой хөдөө аж ахуйг хөхиүлэн дэмжихэд хувь нэмэр оруулахын тулд өөрсдийн үйлдвэрлэл ба хэрэглээнийхээ практикийг өөрчилж чаддаг болох

ТХ303 САЙН ЭРҮҮЛ МЭНД БА САЙН САЙХАН БАЙДАЛ: Эрүүл аж төрөх нөхцөлөөр хангах, бүх насны бүх хүний сайн сайхан байдлыг дэмжих

Сууралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ303.ТМ1. Сууралцагч эрүүл мэнд, ариун цэвэр, сайн сайхан байдлын тухай ухагдахуун, үзэл баримтлалыг мэддэг болж тухайлбал, эрүүл энх, сайн сайхан аж амьдралд жэндэрийг чухалчлахын ач холбогдлыг ойлгох зэрэг эдгээр үзэл баримтлалын талаар шүүмжлэлтэй хандан эргэцүүлж чаддаг болох
	ТХ303.ТМ2. Сууралцагч ноцтой, түгээмэл халдварт болон халдварт бус өвчний тухай, өвчлөл болон нярайн эндэгдэлд өртөх эрсдэл ихтэй бүлэг хүмүүс, бүс нутгийн талаар тоо баримтыг мэддэг болох
	ТХ303.ТМ3. Сууралцагч эрүүл мэнд, сайн сайхан байдлын нийгэм-улс төр-эдийн засгийн хэмжүүрийг ойлгодог болж, эрүүл мэнд, сайн сайхан байдлыг дэмжих стратеги болон тэдгээрийг ухуулан сурталчлахын үр нөлөөг мэддэг болох
	ТХ303.ТМ4. Сууралцагч сэтгэцийн эрүүл мэндийн ач холбогдлыг ойлгодог байх Гадаадынхныг үзэн ядах үзэл (xenophobia), ялгаварлан гадуурхах, дээрэлхэх зэрэг зан үйл нь сэтгэцийн эрүүл мэнд, сэтгэл хөдлөлийн сайн сайхан байдалд сөрөг нөлөө үзүүлдэг болохыг, мөн архи, тамхи болон бусад төрлийн мансууруулах бодист донтох нь эрүүл мэнд, сайн сайхан байдалд хэрхэн хор хөнөөл учруулдаг болохыг ойлгодог болох
	ТХ303.ТМ5. Сууралцагч бие махбодын болон сэтгэцийн эрүүл мэнд, сайн сайхан байдлыг дэмжихэд шаардлагатай урьдчилан сэргийлэх стратегиудыг тухайлбал, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд ба урьдчилан өгсөн сэрэмжлүүлэг, эрсдэлийг бууруулах арга замын талаар мэддэг болох
Сууралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн зорилтууд	ТХ303.НСХ1. Сууралцагч өвчнөөс шалтгаалан зовж шаналж байгаа хүмүүстэй харилцаа тогтоож, тэдний нөхцөл байдал, зовнил мэдрэмжүүдийг ойлгон мэдэрч чаддаг болох
	ТХ303.НСХ2. Сууралцагч эрүүл мэндийн асуудлаар тухайлбал, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэнд, сайн сайхан байдал, ялангуяа тэдгээрийг хөхиүлэн дэмжихэд чиглэсэн урьдчилан сэргийлэх стратегиудын ач холбогдлын талаар цэц булаалдан харилцан ойлголцож чаддаг болох
	ТХ303.НСХ3. Сууралцагч бүх нийтийн эрүүл мэнд, сайн сайхан байдалд ач тустай шийдвэр гаргаж, үйл хэрэг бүтээхэд нь бусдыг урамшуулан зоригжуулж чаддаг болох
	ТХ303.НСХ4. Сууралцагч эрүүл мэнд, сайн сайхан байдлын тухай бүхэл бүтэн цогц ойлголттой болж, тэдгээрт хамаарах үнэт зүйлс, итгэл үнэмшил, хандлагыг илрүүлэн тодруулж чаддаг болох
	ТХ303.НСХ5. Сууралцагч хувийн, гэр бүлийнхний, бусдын эрүүл, сайн сайхан байдлын төлөө өөрийн хүлээх үүрэг оролцоогоо тухайлбал, эрүүл мэнд болон нийгмийн халамжийн чиглэлээр сайн дурын буюу мэргэжлийн ажил хийх зэргээр хөгжүүлж чаддаг болох

Сууралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ303.3У1. Сууралцагч эрүүл амьдралын зан үйлийг өдөр тутмын амьдралдаа хэвшүүлдэг болох
	ТХ303.3У2. Сууралцагч эрүүл мэндийг дэмжих стратегиудыг тухайлбал, өөрийн, гэр бүлийнхний, бусдын төлөө бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх, түгээн дэлгэрүүлэх чадвартай болох
	ТХ303.3У3. Сууралцагч бусдад тусламж хэрэгтэй үед нь тэднийг мэдэрч ойлгох чадавхтай байж, өөрийн болон бусдын төлөө тусламж гуйж чаддаг болох
	ТХ303.3У4. Сууралцагч эрүүл мэнд, сайн сайхан байдлыг хөхиүлэн дэмжсэн бодлого боловсруулахыг олон нийтийн хамт шаардан, дэмжиж чаддаг болох
	ТХ303.3У5. Сууралцагч боломжийн үнээр эм, эмийн бүтээгдэхүүнийг худалдан авах хүсэлтэй олон нийтийн ашиг сонирхол болон эмийн үйлдвэрийнхний хувийн ашиг сонирхол хооронд гарч болзошгүй зөрчлийг шийдвэрлэх арга замыг санал болгодог болох

ТХ304 ЧАНАРТАЙ БОЛОВСРОЛ: Хүн бүрийг тусгай хэрэгцээгээ хангахуйц (inclusive) чанартай боловсрол эзэмших үл алагчлах шударга нөхцөлөөр хангаж, насан туршдаа сурч боловсрох боломжийг хөхиүлэн дэмжих

Сууралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ304.ТМ1. Сууралцагч нь хүн төрөлхтний амьдралыг сайжруулж, тогтвортой хөгжлийн зорилгыг биелүүлэхэд бүх нийтийн боловсрол ба насан туршийн суралцахуй (албан, албан бус, өдөр тутмын амьдралын суралцахуй) нь тогтвортой хөгжлийн гол залуурдагчийн чухал үүрэг гүйцэтгэхийг ойлгодог болох
	ТХ304.ТМ2. Сууралцагч боловсрол бол олон нийтийн болоод дэлхий нийтийн өмч, хүний үндсэн эрх бөгөөд бусад эрхээ мэдэж эдлэхийн үндсэн баталгаа болохыг ойлгодог болох
	ТХ304.ТМ3. Сууралцагч боловсролын хүртээмж ба боловсролтой ч хүмүүсийн хүрсэн амжилт нь тэгш бус байгаагийн тухайлбал, охид хөвгүүд болон хөдөөний хүмүүс чанартай боловсролд тэгш хамрагдах, насан туршдаа суралцах боломж хомс байгаагийн шалтгааныг ойлгодог болох
	ТХ304.ТМ4. Сууралцагч нь тогтвортой байдалд хүрэхэд соёл чухал үүрэгтэйг ойлгодог болох
	ТХ304.ТМ5. Сууралцагч боловсролоор дамжуулан илүү тогтвортой, эрх тэгш, энх амгалан дэлхийг цогцлоох боломжтойг ойлгодог болох
Сууралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн зорилтууд	ТХ304.НСХ1. Сууралцагч нь бүх нийтийн чанартай боловсрол, боловсролын хүмүүнлэг, энэрэнгүй болон асуудлыг бүхэл бүтэн тогтолцоонд авч үзэх хандлага, тогтвортой хөгжлийн боловсрол болон тэдгээрт холбогдох арга хандлагын ач холбогдолыг бусдад ухуулан таниулж чаддаг болох
	ТХ304.НСХ2. Сууралцагч нь оролцооны аргаар дамжуулан боловсрол эзэмших боломжийг шаардах, ашиглахад нь бусдыг сэдэлжүүлэн тэдэнд дэмжлэг үзүүлж чаддаг байх
	ТХ304.НСХ3. Сууралцагч боловсролын жинхэнэ бодит үнэлэмж, үнэт зүйлсийг танин хүлээн зөвшөөрч, хувь хүнийхээ хөгжилд шаардлагатай өөрийн суралцахуйн хэрэгцээгээ шинжлэн тодорхойлж чаддаг болох
	ТХ304.НСХ4. Сууралцагч ахуй амьдралаа сайжруулахад тухайлбал, хөдөлмөр болон бизнес эрхлэхэд өөрийнх нь ур чадвар чухал ач холбогдолтойг ойлгож хүлээн зөвшөөрдөг болох
	ТХ304.НСХ5. Сууралцагч хувь хүнийхээ зүгээс тогтвортой хөгжлийн боловсролд идэвхтэй оролцдог болох

Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ304.3Y1. Суралцагч бүх нийтийн чанартай боловсрол болон тогтвортой хөгжлийн боловсрол, тэдгээрт холбогдох өөр өөр түвшний арга зүй, хандлагыг хэрэгжүүлэхэд дэм тус үзүүлж, хувь нэмэр оруулж чаддаг болох
	ТХ304.3Y2. Суралцагч боловсрол дахь жендэрийн эрх тэгш байдлыг хөхиүлэн дэмжиж чаддаг болох
	ТХ304.3Y3. Суралцагч үнэ төлбөргүй, тэгш боломжийг бүрдүүлсэн бүх нийтийн чанартай боловсрол, тогтвортой хөгжлийн боловсрол болон тэдгээрт холбогдох арга зүй, хандлагыг түүнчлэн боловсролын аюулгүй, хүртээмжтэй, тусгай хэрэгцээг хангасан (inclusive) хэрэглэгдэхүүн, тоног төхөөрөмжийн хангалтыг тус тус хөхиүлэн дэмжсэн бодлого боловсруулахыг олон нийтийн хамт шаардан, дэмжиж чаддаг болох
	ТХ304.3Y4. Суралцагч хүүхэд залуучуудад боломж, эрх мэдэл олгохыг хөхиүлэн дэмжиж чаддаг болох
	ТХ304.3Y5. Суралцагч амьдралынхаа туршид өөрийн боловсролын төлөө бүхий л боломжийг ашиглаж чаддаг болж, тогтвортой хөгжлийг дэмжихийн төлөө эзэмшсэн мэдлэгээ өдөр тутмын нөхцөл байдалд хэрэглэж чаддаг болох

ТХ305 ЖЕНДЭРИЙН ТЭГШ БАЙДАЛ: Жендэрийн тэгш байдалд ахиц, амжилт олох, охид, эмэгтэйчүүдэд эрх олгох

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ305.TM1. Суралцагч жендэр, жендэрийн тэгш байдал, жендэрийн ялгаварлан гадуурхлын тухай ухагдахуун, үзэл баримтлалыг ойлгодог болж, бүх хэлбэрийн ялгаварлан гадуурхал, хүчирхийлэл, тэгш бус байдал (эмэгтэйчүүдийн бэлэг эрхтнийг засах, гэр бүлийн нэр хүнд гутаасан нэрийдлээр амь насыг нь бүрэлгэх, хүүхэд насанд нь гэрлүүлэх, хөдөлмөр эрхлэх тэгш бус нөхцөл боломж ба цалин хөлс, зориудаар зохиосон хэл яриа (language construction), жендэрийн тухай уламжлалт үүрэг хариуцлага, байгалийн гамшгийн жендэрт үзүүлэх нөлөөллийн тухай мэддэг болох. Мөн жендэрийн тэгш бус байдлын өнөөгийн болон түүхэн учир шалтгааныг ойлгодог болох
	ТХ305.TM2. Суралцагч нь охид эмэгтэйчүүдийн хөдөлмөрийн мөглөг, хүчирхийллээс ангид байх эрх чөлөө болон нөхөн үржихүйн эрх зэргийг багтаасан тэдний үндсэн эрхийн тухай ойлгодог болох
	ТХ305.TM3. Суралцагч өөрийн улс орон болон ахуй соёл дахь жендэрийн тэгш бус байдлын түвшинг дэлхийн хэм хэмжээтэй харьцуулах замаар тухайлбал, жендэр нь ур чадвар, шашин, арьс өнгөний үзэл зэрэг нийгмийн бусад ангилал зэрэглэлтэй холбоотой болохыг ойлгодог болох
	ТХ305.TM4. Суралцагч нь улсын төсвийн хуваарилалт, хөдөлмөрийн зах зээл, төрийн болон хувийн салбарын шийдвэр гаргалт зэрэг хууль тогтоох, засаглах үйл явцад жендэрийн эрх тэгш байдал, оролцоог бүрэн хангахын ашиг тус, боломж бололцоог мэддэг болох
	ТХ305.TM5. Суралцагч бүх жендэрийн хүмүүсийн бүрэн дүүрэн оролцоог хангаж, тэднийг эрх мэдэлтэй болгоход нь технологи эзэмших, хууль тогтоох боломж олгодог боловсролын үүргийг ойлгодог болох
Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдөлгөөний зорилтууд	ТХ305.HCX1. Суралцагч ахуй соёлын мэдрэмжүүдийг хүндэтгэхийн зэрэгцээ жендэрийн үүрэг хариуцлагын тухай уламжлалт ойлголтыг шүүмжлэлтэйгээр асуулт тавьж, хүлээн зөвшөөрч чаддаг болох
	ТХ305.HCX2. Суралцагч жендэрийн ялгаварлан гадуурхлын бүх хэлбэрийг тодорхойлж, тэдгээрийн эсрэг дуу хоолойгоо хүргэж, бүх жендэрийн хүмүүсийн бүрэн дүүрэн боломж, эрх мэдэл олгохын ашиг тусыг хэлэлцэн мэтгэлцэж чаддаг болох
	ТХ305.HCX3. Суралцагч жендэрийн ялгаварлан гадуурхал, хүчирхийллийг зогсооход, эрхийг нь хаан боогдуулсан хүмүүст дэмжлэг үзүүлэхээр, түүнчлэн бүх түвшинд хүндлэл, бүрэн дүүрэн эрх тэгш байдлыг бий болгохоор ажиллаж буй хүмүүстэй холбоо тогтоож чаддаг болох

Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ305.HCX4. Суралцагч өөрийн жендэрийн онцлог, жендэрийн үүргийнхээ талаар эргэцүүлж чаддаг болох
	ТХ305.HCX5. Суралцагч хувийн болон олон нийтийн жендэрийн хүлээлтээс зөрсөн, жендэрийн үүрэг оролцооны гадна үлдсэн хүмүүсийн сэтгэл санааг ойлгож, эв нэгдэлтэй байж чаддаг болох
	ТХ305.3Y1. Суралцагч жендэрийн чиг хандлагаас болоод ялгаварлан гадуурхагдаж буй хүмүүсийг эсвэл өөрийгөө дэмжүүлэхийн тулд эргэн тойрныхондоо хандсан арга хэмжээ авч чаддаг болох
	ТХ305.3Y2. Суралцагч жендэрийн эрх тэгш байдал, оролцооны талаар гаргасан шийдвэрт үнэлгээ өгөх, оролцох, нөлөөлөх чадвартай болох
	ТХ305.3Y3. Суралцагч нь жендэр хоорондын ойлголцлыг нэмэгдүүлэх, жендэрийн ялгаварлан гадуурхал, хүчирхийллийг зогсоох үйл хэрэгт бусдыг дэмжиж чаддаг болох
Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ305.3Y4. Суралцагч жендэрийн ялгаварлан гадуурхлыг ажиглан судалж, түүнийг тодорхойлж чаддаг болох
	ТХ305.3Y5. Суралцагч жендэрийн тэгш байдлыг дэмжсэн стратегиудыг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, дэмжих, үнэлэх чадвартай болох

ТХ306 ЦЭВЭР УС БА АРИУН ЦЭВЭР: Бүх нийтийг ус ба ариун цэврийн хүрэлцээтэй, тогтвортой менежментээр хангах

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ306.TM1. Суралцагч ус нь амьдралыг тэтгэгч үндсэн нөхцөл болох тухай болон усны хэмжээ, чанарын ач холбогдол, усны бохирдол, хомсдлын учир шалтгаан, нөлөө, үр дагаврын тухай ойлголттой болох
	ТХ306.TM2. Суралцагч ус бол дэлхийн хэмжээний маш олон нарийн нийлмэл харилцан хамаарал ба тогтолцооны бүрэлдэхүүн хэсэг гэдгийг ойлгодог болох
	ТХ306.TM3. Суралцагч аюулгүй ундны ус ба ариун цэврийн байгууламжийн ашиглалтын хүртээмж нь дэлхий нийтэд тэгш бус хуваарилагдсан байгааг мэддэг болох
	ТХ306.TM4. Суралцагч "виртуал ус" гэдэг ойлголт, үзэл баримтлалыг ойлгодог болох
	ТХ306.TM5. Суралцагч усны нөөцийн нэгдсэн менежмент (УННМ) болон үер, ган гачгийн эрсдэлийн менежмент зэрэг усны ба ариун цэврийн хүрэлцээ, тогтвортой менежментээр хангах зорилготой бусад стратегийн тухай ойлгодог болох
Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдөлгөөний зорилтууд	ТХ306.HCX1. Суралцагч нь орон нутгийнхаа ус ба ариун цэврийн менежментийг сайжруулах үйл ажиллагаанд оролцож чаддаг болох
	ТХ306.HCX2. Суралцагч усны бохирдол, хүртээмж, ус хэмнэх арга хэмжээний асуудлаар бусадтай харилцаа холбоо тогтоож, амжилт дагуулсан түүхийг илрүүлэн тодруулж чаддаг болох
	ТХ306.HCX3. Суралцагч нь усны өөрийн хэрэглээг хянаж, хариуцлага мэдэрч чаддаг болох
	ТХ306.HCX4. Суралцагч ариун цэвэр эрүүл ахуйн сайн стандарттай байхын үнэ цэнийг олж харж чаддаг болох
	ТХ306.HCX5. Суралцагч аюулгүй ундны ус ба ариун цэврийн байгууламжийн хүртээмж дэх нийгэм-эдийн засгийн ялгаатай байдал түүнчлэн жендэрийн тэгш бус байдалтай холбоотой асуудлыг дэвшүүлж чаддаг болох

Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ306.3У1. Суралцагч орон нутаг өөрийн хэрэгцээг хангадаг байхаар чадавхыг нэмэгдүүлэхэд орон нутгийн удирдлагуудтай хоршин ажиллаж чаддаг болох
	ТХ306.3У2. Суралцагч орон нутгийнхаа түвшинд усны нөөцийн менежментэд хувь нэмэр оруулж чаддаг болох
	ТХ306.3У3. Суралцагч усны хувийн хэрэглээнийхээ ул мөрийг багасгаж, ус хэмнэх дадал зуршилтай болж, өдөр тутмынхаа ажил амьдралд хэвшүүлэх
	ТХ306.3У4. Суралцагч усны чанар, аюулгүй байдлыг нэмэгдүүлэхэд хувь нэмрээ оруулах үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх, түгээн дэлгэрүүлэх чадвартай болох
	ТХ306.3У5. Суралцагч орон нутгийн, үндэсний, олон улсын бизнесийн байгууллагын усны бохирдолд хамаарах менежментийн стратегийн талаарх шийдвэр гаргалтад үнэлгээ өгөх, оролцох, нөлөөлөх чадвартай болох

ТХ307 БОЛОМЖИЙН ҮНЭТЭЙ, ЦЭВЭР ЭРЧИМ ХҮЧ: Бүх нийтийг боломжийн үнэтэй, найдвартай, тогтвортой, цэвэр эрчим хүчээр хангах

Суралцахуйн танин мэдэхуйн зорилтууд	ТХ307.ТМ1. Суралцагч сэргээгдэх болон үл сэргээгдэх эрчим хүчний төрөл бүрийн нөөцийн тухай, тэдний харьцангуй давуу болон сул талууд тухайлбал, хүрээлэл орчинд үзүүлэх нөлөөлөл, эрүүл мэндийн асуудал, хэрэглээ, аюулгүй байдал, эрчим хүчний хүрэлцээ хангамж болон орон нутгийн, үндэсний, дэлхийн нийтийн түвшинд эрчим хүчний анхдагч түүхий эдийн төрөл (energy mix)-үүдэд харгалзах үйлдвэрлэсэн эрчим хүчний эзлэх хувь зэргийг мэддэг болох
	ТХ307.ТМ2. Суралцагч дэлхийн өнцөг булан бүрд ямар эрчим хүчийг гол төлөв ашигладгийг мэддэг болох
	ТХ307.ТМ3. Суралцагч эрчим хүчний үр ашигтай байх, өөрийн хэрэгцээг хангах тухай ухагдахуун, үзэл баримтлалыг ойлгож, энэ чиглэлээр баримталж буй бодлого, нийгэм-технологийн стратегиудын талаар мэддэг болох
	ТХ307.ТМ4. Суралцагч эрчим хүчний үйлдвэрлэл, эрэлт, нийлүүлэлт, хэрэглээг өргөжүүлэн хөгжүүлэхэд бодлого, стратеги хэрхэн нөлөөлдгийг ойлгодог болох
	ТХ307.ТМ5. Суралцагч эрчим хүчний тогтворгүй үйлдвэрлэлийн хор хөнөөлтэй нөлөөт үр дүнгийн тухай мэддэг байж, сэргээгдэх эрчим хүчний технологи нь тогтвортой хөгжлийг хэрхэн жолоодохыг, мөн шинэ, дэвшилтэт технологи, ялангуяа улс орон хоорондын хамтын ажиллагаанд технологи шилжүүлэхийн хэрэгцээ шаардлагыг ойлгодог болох
Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдөлвийн зорилтууд	ТХ307.НСХ1. Суралцагч эрчим хүчний өөрийн хэрэгцээг хангах, үр ашигтай байхын хэрэгцээ шаардлагыг таниулан мэдээлж чаддаг болох
	ТХ307.НСХ2. Суралцагч бусад хүмүүс, улс орон, бүс нутаг дахь боломжийн үнэтэй, найдвартай, тогтвортой, цэвэр эрчим хүчний хэрэгцээг ойлгож, үнэлж чаддаг байх
	ТХ307.НСХ3. Суралцагч эрчим хүчний технологийг янз бүрийн хам нөхцөл шилжүүлэн нутагшуулах, өөрсдийн орон нутгийн эрчим хүчний хэрэглээний сайн туршлагыг бусдад түгээхэд тэдэнтэй хорших, хамтран ажиллаж чаддаг болох
	ТХ307.НСХ4. Суралцагч эрчим хүчний үйлдвэрлэл ба ашиглалтын талаар хувь хүний хэм хэмжээ, үнэт зүйлсийг тодруулж, үр ашиг, дотоодын хэрэгцээг хангах гэсэн ойлголтын хүрээнд эрчим хүчний хэрэглээнийхээ талаар эргэцүүлж, үнэлж чаддаг болох
	ТХ307.НСХ5. Суралцагч өөрийн орны эрчим хүчний найдвартай, тогтвортой үйлдвэрлэл, хэрэглээ, нийлүүлэлтийн талаар алс хэтийн хараагаа хөгжүүлж чаддаг болох

Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ307.3У1. Суралцагч өөрийн хувийн хүрээлэл дэх эрчим хүчний үр ашиг, өөрийн хэрэгцээг хангах болон тухайн орон нутгийнхаа эрчим хүчний холимог эх үүсвэрүүдээс сэргээгдэх эрчим хүчний эзлэх хувь хэмжээг тус тус нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх, үнэлэх чадвартай болох
	ТХ307.3У2. Суралцагч тухайн нөхцөл байдалд үндэслэн сэргээгдэх эрчим хүчний хамгийн тохиромжтой стратегийг тодорхойлоход суурь зарчмуудыг хэрэглэж чаддаг болох
	ТХ307.3У3. Суралцагч нь янз бүрийн хувь нийлүүлэгч бүлэг (байгаль орчин гэх мэт)-үүдийн хувьд эрчим хүчний томоохон төслүүд (далай, тэнгист салхин парк байгуулах construction an off-shore wind park) болон эрчим хүчний талаар баримталж буй бодлогын нөлөөт үр дүн ба урт хугацааны үр дагаврыг задлан шинжилж чаддаг болох
	ТХ307.3У4. Суралцагч эрчим хүчний үйлдвэрлэл, нийлүүлэлт, хэрэглээтэй холбоотой төрийн бодлогод нөлөөлж чаддаг болох
	ТХ307.3У5. Суралцагч эрчим хүчний шийдлийн хувилбарыг олохын тулд бизнесийн янз бүрийн загварууд, тэдгээрийн тохиромжтой эсэхийг харьцуулан үнэлж, мөн аюулгүй, найдвартай, тогтвортой эрчим хүчийг үйлдвэрлэхэд нь эрчим хүчний нийлүүлэгчдэд нөлөөлж чаддаг болох

ТХ308 ЗОХИСТОЙ АЖИЛ БА ЭДИЙН ЗАСГИЙН ӨСӨЛТ: Эдийн засгийн тасралтгүй, тусгай хэрэгцээгээ хангахуйц (inclusive), тогтвортой өсөлт болон орон тооны бүтээмжтэй ажил эрхлэлтийг дэмжих

Суралцахуйн танин мэдэхуйн зорилтууд	ТХ308.ТМ1. Суралцагч тасралтгүй, тусгай хэрэгцээг хангахуйц (inclusive), тогтвортой эдийн засгийн өсөлт, орон тооны бүтээмжтэй ажил эрхлэлт, зохистой ажил тухайлбал, жендэрийн адил жигд оролцоо, эрх тэгш байдал зэрэг ухагдахуун, үзэл баримтлалыг ойлгох, эдийн засгийн альтернатив загвар, индикаторуудын талаар мэддэг болох
	ТХ308.ТМ2. Суралцагч дэлхийн янз бүрийн бүс эсвэл улс оронд салбар бүрийн албан хөдөлмөр эрхлэлтийн хувийн жин, албан бус хөдөлмөр эрхлэлт, ажилгүйдэл тус бүрийн тархалт, мөн нийгмийн аль бүлэг нь ажилгүйдэлд онцгойлон илүү өртдөг тухай мэддэг болох
	ТХ308.ТМ3. Суралцагч хөдөлмөр эрхлэлт болон эдийн засгийн өсөлт хоорондын уялдаа холбоог ойлгож, ажиллах хүчийг нэмэгдүүлэх, эсвэл ажлын байрыг орлох шинэ технологи нэвтрүүлэх зэрэг энэхүү уялдаа холбоог өөрчлөгч бусад хүчин зүйлсийг мэддэг байх
	ТХ308.ТМ4. Суралцагч ажиллах хүчний цалин бага хирнээ бууралттай байдаг байхад менежер (захирал), өмчийн эзэн, хувьцаа эзэмшигчдийн цалин, ашиг асар өндөр байдаг явдал нь тэгш бус байдал, ядуурал, нийгмийн тайван бус байдлыг үүсгэхэд хэрхэн нөлөөлдгийг ойлгодог болох
	ТХ308.ТМ5. Суралцагч инноваци, хувиараа бизнес эрхлэлт, шинээр ажлын байр бий болгох зэрэг нь зохистой ажлын байр болон тогтвортой хөгжилд хөтөлсөн эдийн засгийг бий болгох, мөн эдийн засгийн өсөлтөд байгалийн гамшиг, хүрээлэл орчны доройтлын үзүүлэх хор уршиг, нөлөөллийг арилгахад хэрхэн хувь нэмэр оруулдгийг тус тус ойлгодог болох

Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдөлгөөний зорилтууд	ТХ308.НСХ1. Суралцагч эдийн засгийн загвар болон эдийн засаг, нийгмийн алс хэтийн ирээдүйд шүүмжлэлтэй хандан хэлэлцэж, олон нийтэд түгээн танилцуулж чаддаг болох
	ТХ308.НСХ2. Суралцагч ажил олгогч болон улс төрчдөөс нэг ижил ажил хөдөлмөрт шударга, эрх тэгш хандахыг тухайлбал, ижил цалин хөлстэй, хөдөлмөрлөх ижил эрхтэй байхыг шаардаж буй хүмүүсийн талд ажиллаж чаддаг болох
	ТХ308.НСХ3. Суралцагч хэн нэгний хэрэглээ нь дэлхийн эдийн засагт оролцогч бусад хүмүүсийн ажиллах нөхцөлд хэрхэн нөлөөлдгийг ойлгож чаддаг болох
	ТХ308.НСХ4. Суралцагч өөрийн хувь хүний эрхээ тодорхойлж, ажил хөдөлмөртэй холбоотой хэрэгцээ, үнэт зүйлсээ илрүүлэн тодруулж чаддаг болох
	ТХ308.НСХ5. Суралцагч өөрийн хувийн цогц чадамж, хам нөхцөлдөө хийсэн задлан шинжилгээнд тулгуурлан хувийн амьдралынхаа эдийн засгийн алс хэтийн хараа болон төлөвлөгөө боловсруулж чаддаг болох
Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ308.ЗҮ1. Суралцагч тогтвортой, хүн бүрийн оролцоог хангаж, тэдэнд ашиг хүртэх тэгш боломж олгосон (inclusive) эдийн засаг ба зохистой ажлын хэтийн шинэ төлөв, загваруудад татагдан оролцож чаддаг болох
	ТХ308.ЗҮ2. Суралцагч шударга бус цалин, нэг ижил ажилд тэгш бус цалин хөлс олголт, ажлын муу орчин нөхцөлтэй холбоотой асуудлыг шийдвэрлэхэд дэмжлэг туслалцаа үзүүлж чаддаг болох
	ТХ308.ЗҮ3. Суралцагч тогтвортой байдалд хөтөлсөн инноваци ба аж ахуй, бизнес эрхлэлтийн сэдэл, шинэ санааг хөгжүүлэн, үнэлж чаддаг болох
	ТХ308.ЗҮ4. Суралцагч бизнес эрхлэх төслүүдийг төлөвлөж, хэрэгжүүлж чаддаг болох
	ТХ308.ЗҮ5. Суралцагч байгалийн гамшиг, хүрээлэл орчны доройтлын нөлөөллөөс үйлдвэрлэлийг хамааралгүй болгох хүчин чармайлт болон ажлын шударга нөхцөлийг дэмжих арга хэрэгсэл болохуйцаар өөрийн хариуцлагатай хэрэглээний сонголт хийх шалгууруудыг мэдэж, хэрэглэж чаддаг болох

ТХ309 ҮЙЛДВЭРЛЭЛ, ИННОВАЦИ, ДЭД БҮТЭЦ: Дэд бүтцийг байгуулж, тусгай хэрэгцээг хангахуйц (inclusive) тогтвортой үйлдвэржилтийг дэмжих, инновацийг тэтгэх

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ309.ТМ1. Суралцагч тогтвортой дэд бүтэц, үйлдвэрлэлийн үзэл баримтлал болон тэдгээрийг хөгжүүлэхэд шаардлагатай тогтолцоот хандлага, арга зүйг чухалчлах нийгмийн хэрэгцээг ойлгодог болох
	ТХ309.ТМ2. Суралцагч нь дэд бүтэц, үйлдвэрлэлийн тогтвортой байдалд хүрэхэд орон нутаг, улс үндэстэн болон дэлхий нийтэд тохиолдож буй сорилт бэрхшээл, зөрчил маргааныг ойлгодог болох
	ТХ309.ТМ3. Суралцагч модульчлал, олон янз байдал зэрэг түлхүүр ухагдахууныг ойлгосноор дэд бүтэц, орон зайн төлөвлөлтийн уян хатан чанар (resilience) гэсэн нэр томъёог тодорхойлж, түүнийгээ орон нутгийн болон үндэсний хэмжээнд хэрэгжүүлж чаддаг болох
	ТХ309.ТМ4. Суралцагч тогтворгүй үйлдвэрлэлийн тооцоолоогүй гэнэтийн аюул, бэрхшээлийг мэддэг байх, эсрэгээрээ уян хатан, тусгай хэрэгцээнд тулгуурласан, тогтвортой үйлдвэрлэлийн хөгжлийн жишээ болон найдвартай төлөвлөгөө хэрэгтэй болохыг мэддэг болох
	ТХ309.ТМ5. Суралцагч тогтвортой инноваци, уян хатан дэд бүтэц, үйлдвэрлэлийн хөгжлийн төлөөх шинэ боломжууд, зах зээлийн талаар мэддэг болох

Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдөлгөөний зорилтууд	ТХ309.НСХ1. Суралцагч тухайн орон нутгийнхаа тогтвортой, уян хатан, тусгай хэрэгцээг хангасан (inclusive) дэд бүтцийн төлөө мэтгэлцэж чаддаг болох
	ТХ309.НСХ2. Суралцагч оршин суугаа орон нутгийнхаа дэд бүтэц, үйлдвэрлэлийн хөгжлийг илүү уян хатан, тогтвортой түвшинд хүргэхэд нь нутгийнхаа олон нийтийг урамшуулан зоригжуулж чаддаг болох
	ТХ309.НСХ3. Суралцагч шилжилтийн хүндрэл бэрхшээлийг даван туулах, шинэ зах зээлд хүрэхийн тулд тогтвортой, хам нөхцөлдөө нийцсэн үйлдвэрлэл (contextual industry)-ийг хөгжүүлэхэд хамтран ажиллах түншүүдээ сонгон олж чаддаг болох
	ТХ309.НСХ4. Суралцагч орон нутгийн дэд бүтцэд хувийн зүгээс тавигдах эрэлт буюу нүүрстөрөгч, ус, хүнс тэжээлийн экологийн ул мөрөө хүлээн зөвшөөрч, тусган авч чаддаг болох
	ТХ309.НСХ5. Суралцагч нөөц баялгийн олборлолтын өөрчлөлт (газрын тосны оргил үе буюу хамгийн их хэмжээтэй олборлолт болон бусад баялгийн оргил үе), гадаад хүчин зүйлсийн дарамт, цохилт (байгалийн гамшиг, зөрчил гэх мэт)-ыг дагаад дэд бүтцийн талаарх үзэл бодол, эрэлт хэрэгцээ нь мэдээлэл харилцааны технологи, тээврийн болон эрүүл ахуйн сонголтууд зэрэгт зориулсан сэргээгдэх эрчим хүчний хүрэлцэнээс хамаарч үндсээрээ өөрчлөгдөх шаардлагатайг ойлгодог болох
Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ309.ЗҮ1. Суралцагч өөрийн үндэстэн ба соёлын дэд бүтцийг илүү ногоон, уян хатан болгох хандлага, арга замуудыг, тэдгээрийн нийгэмд үзүүлэх бүхий л ашиг тусыг, ялангуяа гамшигын эрсдэлийг бууруулахад үзүүлэх ашиг тусын тухай ойлголтыг бий болгох боломжуудыг тодорхойлж чаддаг болох
	ТХ309.ЗҮ2. Суралцагч үйлдвэрлэлийн янз бүрийн хэлбэрүүдэд үнэлгээ өгч, тэдгээрийн уян хатан чанарыг нь харьцуулж чаддаг болох
	ТХ309.ЗҮ3. Суралцагч өөрийн улс орныхоо үйлдвэрлэлийн хэрэгцээг гүйцэлдүүлэх тогтвортой бизнесийг санаачилж, хөгжүүлж чаддаг болох
	ТХ309.ЗҮ4. Суралцагч өөрсдийн бизнесийг дэмжих зорилгоор зээл, бичил зээл гэх мэт санхүүгийн үйлчилгээ авч чаддаг болох
	ТХ309.ЗҮ5. Суралцагч тогтвортой дэд бүтцийн (интернетэд холбогдох гэх мэт) ашиглалтыг сайжруулахад шийдвэр гаргагчидтай хамтран ажиллаж чаддаг болох

ТХ310 ТЭГШ БУС БАЙДЛЫГ БАГАСГАХ: Тухайн улс орны доторх болон улс орон хоорондох тэгш бус байдлыг багасгах

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ310.ТМ1. Суралцагч тэгш бус байдлын янз бүрийн хэмжээсүүд, тэдгээрийн хоорондох харилцан хамаарал, хэрэгцээтэй статистик тоон баримтуудын тухай мэддэг болох
	ТХ310.ТМ2. Суралцагч нь тэгш бус байдлыг хэмжиж, тодорхойлдог индикаторуудыг мэдэж, шийдвэр гаргахад тооцогддогийг ойлгодог болох
	ТХ310.ТМ3. Суралцагч тэгш бус байдал бол нийгмийн асуудлуудыг үүсгэж, хувь хүнийг сэтгэл ханамжгүй байдалд хүргэдэг шалтгаан болохыг ойлгодог болох
	ТХ310.ТМ4. Суралцагч орон нутгийн, үндэсний, дэлхийн түвшний эрх тэгш байдалд эрсдэл учруулдаг болон дэмжиж байдаг үйл явц (Санхүүгийн, цалингийн, нийгмийн хамгааллын бодлого, аж ахуй нэгжийн үйл ажиллагаа гэх мэт)-ын талаар мэддэг болох
	ТХ310.ТМ5. Суралцагч тэгш байдлыг дэмждэг ёс зүйн зарчмуудыг ойлгож, ялгаварлан гадуурхдаг зан араншин, шийдвэр гаргалтыг өөгшүүлдэг сэтгэлзүйн үйл явцуудыг ухамсарладаг болох

Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдөлгөөний зорилтууд	ТХ310.НСХ1. Суралцагч тэгш бус байдлын тухай олон нийтийн ухамсрыг дээшлүүлж чаддаг болох
	ТХ310.НСХ2. Суралцагч ялгаварлан гадуурхагдсан хүмүүсийн сэтгэл санааг мэдэрч, ялгаварлан гадуурхахын эсрэг байгаа хүмүүстэй эв нэгдэлтэй байгаагаа харуулж чаддаг болох
	ТХ310.НСХ3. Суралцагч хамтын үнэт зүйлс, ёс зүйн зарчмуудад үндэслэн янз бүрийн бүлгүүдийн эрхийн асуудлаар зөвшилцөн хэлэлцээр хийж чаддаг болох
	ТХ310.НСХ4. Суралцагч өөрийн эргэн тойрондоо болон дэлхийн хэмжээнд тохиолдож буй тэгш бус байдлын талаар ухаарч, асуудал бүхий үр дагаврууд байгааг хүлээн зөвшөөрч чаддаг болох
	ТХ310.НСХ5. Суралцагч шударга ёс, тэгш эрх бүхий дэлхийг цогцлоох алс хэтийн хараатай болох
Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ310.3Y1. Суралцагч өөрийн орон нутгийн хүрээлэл орчинд тохиолдож буй тэгш бус байдалд чанарын (ялгаатай хэд хэдэн чиглэлээр, хувь хүнд учруулах чанарын нөлөөлөл) болон тоон (индикаторууд, хувь хүнд учруулах тоон нөлөөлөл) үнэлгээ хийж чаддаг болох
	ТХ310.3Y2. Суралцагч тэгш бус байдлын тухайд янз бүрийн бүлгүүд, улс орнуудыг харьцуулахын тулд объектив индикаторыг тодорхойлж, боловсруулж чаддаг болох
	ТХ310.3Y3. Суралцагч тэгш бус байдлыг бий болгодог үндэслэл, шалтгааны олон төрлийг тодорхойлон шинжилж чаддаг болох
	ТХ310.3Y4. Суралцагч тэгш бус байдлыг багасгах стратегиудыг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлж чаддаг болох
	ТХ310.3Y5. Суралцагч тэгш бус байдлыг багасгах зорилготой төрийн бодлого боловсруулах болон хамтын үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэхэд итгэл үнэмшилтэйгээр оролцож чаддаг болох

ТХ311 ТОГТВОРТОЙ ХОТ СУУРИН БА ОРШИН СУУГЧИД: Хот суурин болон хүмүүсийн сууршлийг тусгай хэрэгцээ хангахуйц (inclusive), аюулгүй, уян хатан, тогтвортой болгох

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ311.ТМ1. Суралцагч нь хүний материаллаг, сэтгэлзүйн, нийгмийн суурь хэрэгцээг ойлгож, тэдгээр хэрэгцээг өөрийнх нь хот, хотын захын хороолол, хөдөөгийн сууринд тус тус хэрхэн хангагдсаныг тодорхойлж чаддаг болох
	ТХ311.ТМ2. Суралцагч нь өөрийн болон бусад суурин газрын тогтвортой байдлын тогтолцоо тухайлбал, хоол хүнс, эрчим хүч, тээвэр, ус, аюулгүй байдал, усны цэвэршүүлэлт, тусгай хэрэгцээг хангасан байдал, хүртээмжтэй байдал, боловсрол, ногоон орчинг бүрдүүлсэн байдал, гамшгийн эрсдэл бууруулсан байдлын хэрэгцээг хэрхэн хангаж байгааг үнэлж, харьцуулж чаддаг болох
	ТХ311.ТМ3. Суралцагч суурин амьдралын хэв маягийн түүхэн шалтгааныг ойлгож, соёлын өв уламжлалыг хүндэтгэхийн сацуу сайжруулсан, тогтвортой тогтолцоог хөгжүүлэхийн тулд зөвшилцөлд хүрэх хэрэгтэйг ойлгодог болох
	ТХ311.ТМ4. Суралцагч тогтвортой төлөвлөлт, барилгажуулалтын суурь зарчмуудыг мэддэг байж, өөрсдийн амьдарч буй газраа илүү тогтвортой, тусгай хэрэгцээгээ хангадаг (inclusive) болгох боломж бололцоог тодорхойлж чаддаг болох
	ТХ311.ТМ5. Суралцагч орон нутгийн шийдвэр гаргагчдын болон оролцоонд тулгуурласан засаглалын гүйцэтгэх үүргийг, түүнчлэн өөрсдийн оршин буй газрынхаа хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтөд тогтвортой байдлын дуу хоолойгоо хүргэж байхын ач холбогдлыг ойлгодог байх

Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдөлгөөний зорилтууд	ТХ311.НСХ1. Суралцагч орон нутгийнхаа төлөвлөлтийн тогтолцоон дахь нийтэд зориулсан бүтээн байгуулалт, үйл ажиллагааны эхлэлийн үеийг тодорхойлох ба ашиглах, өөрсдийн оршин буй газартаа тогтвортой дэд бүтэц, байшин барилга, цэцэрлэгт хүрээлэн барихад хөрөнгө оруулалт татах, урт хугацааны төлөвлөлтийн давуу талын тухай мэтгэлцэхэд тус тус өөрсдийн дуу хоолойгоо хүргэж чаддаг болох
	ТХ311.НСХ2. Суралцагч оршин суугаа нутгийнхаа олон нийтийн тогтвортой ирээдүйн талаарх алсын харааг хөгжүүлэхэд олон нийтийн бүлгүүдэд зориулан тухайн нутагтаа болон онлайнар холбогдож туслалцаа үзүүлж чаддаг болох
	ТХ311.НСХ3. Суралцагч өөрсдийн онцлогоо хөгжүүлэхэд тухайн нутгийнхаа байгаль, нийгэм, техникийн үүрэг зориулалт болон тэдгээрийг бүтээсэн, бүтээж байгаа соёл, өвөрмөц зүйлсээ ухааран ойлгож, бүс нутгийнхаа талаар эргэцүүлж чаддаг болох
	ТХ311.НСХ4. Суралцагч орон нутгийн болон дэлхий нийтийн аль алиных нь тогтвортой суурьшлын төлөө өргөн цараатай экосистемийн хэрэгцээний хүрээнд өөрсдийн хэрэгцээг холбон тодорхойлж чаддаг болох
	ТХ311.НСХ5. Суралцагч өөрийн амьдралын хэв маягийн хүрээлэл орчин, нийгэмд үзүүлэх нөлөөлөлд хүлээх хариуцлагаа мэдэрч чаддаг болох
Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ311.3Y1. Суралцагч орон нутгийнхаа олон нийтэд суурилсан тогтвортой хөгжлийн төслүүдийг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх чадвартай болох
	ТХ311.3Y2. Суралцагч орон нутгийн олон нийтэд хамаарах асуудлаар шийдвэр гаргах үйл явцад оролцон шийдвэрт нөлөөлж чаддаг болох
	ТХ311.3Y3. Суралцагч орон нутгийнх нь олон нийтийн төлөө гаргасан шийдвэрийг дэмжиж эсвэл эсэргүүцэж ярьж чаддаг, мөн дэмжсэн эсвэл эсэргүүцсэн дуу хоолойгоо нэгтгэн зохион байгуулалтад орж чаддаг болох
	ТХ311.3Y4. Суралцагч тусгай хэрэгцээг хангасан (inclusive), аюулгүй, уян хатан, тогтвортой орон нутгийг хамтран бүтээлцэж чаддаг болох
	ТХ311.3Y5. Суралцагч орон нутгийн түвшинд нүүрсхүчлийн хийн ялгарлыг хамгийн бага байлгахад дэмжлэг үзүүлж чаддаг болох

ТХ312 ХАРИУЦЛАГАТАЙ ХЭРЭГЛЭЭ БА ҮЙЛДВЭРЛЭЛ: Тогтвортой хэрэглээ, үйлдвэрлэлийн хэв шинжийг хангах

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ312.ТМ1. Суралцагч хувийн амьдралын хэв маягийн сонголт нь нийгэм, эдийн засаг, хүрээлэл орчны хөгжилд хэрхэн нөлөөлдгийг ойлгодог болох
	ТХ312.ТМ2. Суралцагч үйлдвэрлэл, хэрэглээний хэв шинж, өртгийн сүлжээ, бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл ба хэрэглээ хоорондын харилцан хамаарал (эрэлт ба нийлүүлэлт, хортой бодис, нүүрсхүчлийн хийн ялгаруулалт, хог хаягдал, эрүүл мэнд, ажлын нөхцөл байдал, ядуурал гэх мэт)-ын талаар ойлгодог болох
	ТХ312.ТМ3. Суралцагч бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл ба хэрэглээнд оролцон тоглогч олон талууд (хэвлэл мэдээлэл ба сурталчилгаа, аж ахуйн нэгж байгууллагууд, нутгийн засаг захиргаанд, хууль эрх зүй ажилтнууд, хэрэглэгчид гэх мэт)-ын эрх, чиг үүрэг, хариуцлагын талаар мэддэг болох
	ТХ312.ТМ4. Суралцагч тогтвортой үйлдвэрлэл ба хэрэглээний стратегиуд, практик туршлагаудын талаар мэддэг болох
	ТХ312.ТМ5. Суралцагч тогтвортой хэрэглээ ба үйлдвэрлэлийг амжилтад хүргэхэд тогтолцооны зайлшгүй өөрчлөлт шаардлагатайг, мөн мухардал/харилцан ашигтай байдлын талаар ойлгодог болох

Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн зорилтууд	ТХ312.НСХ1. Суралцагч үйлдвэрлэл ба хэрэглээн дэх тогтвортой практик туршлага хэрэгтэйг бусдад таниулан сурталчилж чаддаг болох
	ТХ312.НСХ2. Суралцагч хэрэглээ, үйлдвэрлэлийн тогтвортой практик туршлагыг бүтээлцэхэд бусдыг дэмжин урамшуулж, зоригжуулж чаддаг болох
	ТХ312.НСХ3. Суралцагч хэрэгцээ болон хүслийг ялгаж чаддаг болж, унаган төрхөөрөө байх дэлхий ертөнц, бусад хүмүүс, соёл, улс орон, ирээдүйн залгамж үеийнхний бүх хэрэгцээг бодолцон хувийн хэрэглээний зан үйлийнхээ талаар эргэцүүлж чаддаг болох
	ТХ312.НСХ4. Суралцагч тогтвортой амьдралын хэв маягийн талаар урьдчилан төсөөлж чаддаг болох
	ТХ312.НСХ5. Суралцагч нь үйлдвэрлэгч ба хэрэглэгч болохынхоо тухайд хувийн амьдралын хэв маяг нь хүрээлэл орчин, нийгэмд хэрхэн нөлөөлдөгт хүлээх хариуцлагаа мэдэрдэг болох
Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ312.3Y1. Суралцагч тогтвортой байдлын өнөөгийн шалгуурыг ашиглан хэрэглээтэй холбоотой үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, үнэлэх чадвартай болох
	ТХ312.3Y2. Суралцагч төрийн салбар дахь худалдан авалтын асуудлаар шийдвэр гаргах үйл явцад үнэлгээ хийх, оролцох, нөлөөлөх чадвартай болох
	ТХ312.3Y3. Суралцагч тогтвортой үйлдвэрлэлийн хэв шинжийг хөхиүүлэн дэмжиж чаддаг болох
	ТХ312.3Y4. Суралцагч зах зээлийн идэвхтэй хувь нийлүүлэгч болохынхоо хувьд өөрийн гүйцэтгэх үүрэгтээ шүүмжлэлтэй хандаж чаддаг болох
	ТХ312.3Y5. Суралцагч нь хэрэглээ ба үйлдвэрлэлд нийгэм соёлын чиг баримжааг уриалан дуудаж чаддаг болох

ТХ313 УУР АМЬСГАЛЫН ТӨЛӨӨХ ҮЙЛ ХЭРЭГ: Уур амьсгалын өөрчлөлт, түүний нөлөөлөлтэй тэмцэх яаралтай арга хэмжээ авах

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ313.ТМ1. Суралцагч хүлэмжийн хийн тусгаарлагч давхаргаас үүссэн байгалийн үзэгдэл болох хүлэмжийн хийн нөлөөллийг ойлгодог болох
	ТХ313.ТМ2. Суралцагч өнөөгийн уур амьсгалын өөрчлөлт нь хүлэмжийн хийн ялгарлыг ихэсгэхэд хүргэсэн хүний үйл ажиллагаанаас шалтгаалсан үзэгдэл болохыг ойлгодог болох
	ТХ313.ТМ3. Суралцагч дэлхий нийт, улс үндэстэн, орон нутаг, хувь хүний түвшин дэх хүний үйл ажиллагаа нь уур амьсгалын өөрчлөлтөд хамгийн их нөлөө үзүүлдгийг мэддэг болох
	ТХ313.ТМ4. Суралцагч орон нутгийн, үндэсний, дэлхий нийтийн экологи, эдийн засаг, нийгэм, соёлд уур амьсгалын өөрчлөлтийн үзүүлэх үр дагаврын талаар мэддэг болж, эдгээр үр дагавар нь эргээд уур амьсгалын өөрчлөлтийг эрчимжүүлэн түргэсгэгч хүчин зүйл болдгийг ойлгодог болох
	ТХ313.ТМ5. Суралцагч гамшигтай тэмцэх, гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад чиглэсэн, хувь хүнээс дэлхий нийт хүртэлх бүх түвшинд, мөн ялгаатай өөр өөр хам нөхцөлд хэрэгжүүлэх шаардлагатай урьдчилан сэргийлэх, устгах, дасан зохицох стратегиудыг мэддэг болох

Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн зорилтууд	ТХ313.НСХ1. Суралцагч экосистемийн хувирал өөрчлөлт болон уур амьсгалын өөрчлөлтийн хүрээлэл орчин, нийгэм, эдийн засаг, ёс зүйд үзүүлэх нөлөөллийг тайлбарлаж чаддаг болох
	ТХ313.НСХ2. Суралцагч уур амьсгалыг хамгаалахад бусдыг урамшуулан дэмжиж чаддаг болох
	ТХ313.НСХ3. Суралцагч нь нийтээрээ хүлээн зөвшөөрсөн уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэх стратегийг боловсруулж бусадтай хамтран ажиллаж чаддаг болох
	ТХ313.НСХ4. Суралцагч орон нутгийн болон дэлхий нийтийн түвшний алс хэтийн төлөвийг харж, дэлхийн уур амьсгалын өөрчлөлтөд хувь хүний зүгээс үзүүлж болох нөлөөллийг ойлгож чаддаг болох
	ТХ313.НСХ5. Суралцагч дэлхийн уур амьсгалыг хамгаалах нь хүн бүрийн өдөр тутмын үндсэн үүрэг болохыг түүнчлэн энэ хүрээнд өөрсдийн ертөнцийг үзэх үзэл болон өдөр тутмын зан үйлээ дахин үнэлэх шаардлагатайг хүлээн зөвшөөрч чаддаг болох
Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ313.3Y1. Суралцагч хувийн болон ажил хэрэгтэй холбоотой үйл ажиллагаа нь уур амьсгалд ээлтэй эсэхийг үнэлж, хэрэв ээлгүй бол үйл ажиллагаагаа дахин өөрчилж чаддаг болох
	ТХ313.3Y2. Суралцагч уур амьсгалын өөрчлөлтөд өртөж буй хүмүүсийн тусын тулд үйлдэл хийж чаддаг болох
	ТХ313.3Y3. Суралцагч хувь хүн, орон нутаг, үндэсний хэмжээний шийдвэр ба үйл ажиллагаа нь бусад хүн, дэлхийн бусад бус нутагт ямар нөлөөлөл үзүүлэхийг урьдчилан таамаглах, тооцоолох, үнэлэх чадвартай болох
	ТХ313.3Y4. Суралцагч уур амьсгалын өөрчлөлтөөс хамгаалах төрийн бодлогыг дэмжиж чаддаг болох
	ТХ313.3Y5. Суралцагч уур амьсгалд ээлтэй эдийн засгийн үйл ажиллагааг дэмжиж чаддаг болох

ТХ314 УСАН ДООРХ АМЬДРАЛ: Тогтвортой хөгжлийн төлөө далай, тэнгис, эрэг хавийн газрын нөөцийг хадгалан хамгаалах ба тогтвортой ашиглах

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ314.ТМ1. Суралцагч далайн ёроолын үндсэн экологи, экосистем, араатан-идэш (predator-prey) хоорондын харилцан хамаарлыг ойлгодог болох
	ТХ314.ТМ2. Суралцагч нь олон хүн далайгаас хамааралтай байдгийг, түүнчлэн хүмүүс далай тэнгисийн амьдралтай холбогдсоноор тэдэнд хүнс тэжээл, ажлын байр болон сэтгэл догдлом боломжууд олгодог далай тэнгисийн үүрэг зориулалтыг ойлгодог болох
	ТХ314.ТМ3. Суралцагч уур амьсгалын өөрчлөлтийн урьдач нөхцөл болон уур амьсгалд далайн гүйцэтгэх үүргийн талаар мэддэг болох
	ТХ314.ТМ4. Суралцагч бохирдол, загасны хэт их агналт зэрэг далайн экосистемд аюул занал учруулдгийг ойлгодог, түүнчлэн шүрэн хад, далайн ёроол дахь хүчилтөрөгчгүй үхлийн бүс зэрэг далайн маш олон экосистемийн харьцангуй эмзэг байдлыг тайлбарлаж чаддаг болох
	ТХ314.ТМ5. Суралцагч далай тэнгисийн амьд нөөцийг тогтвортой ашиглах боломжуудыг мэддэг болох
Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн зорилтууд	ТХ314.НСХ1. Суралцагч тогтвортой загасчлалын практик туршлагыг хэлэлцэн мэтгэлцэж чаддаг болох
	ТХ314.НСХ2. Суралцагч далайд үзүүлэх хүний хүчин зүйлийн нөлөөлөл (биомассын алдагдал, хүчиллэгжил, бохирдол гэх мэт) болон эрүүл, цэвэр далайн үнэ цэнийг хүмүүст үзүүлж таниулж чаддаг болох
	ТХ314.НСХ3. Суралцагч далайн бүтээгдэхүүний тогтворгүй үйлдвэрлэл ба хэрэглээнд оролцдог бүлэг этгээдэд нөлөөлж чаддаг болох
	ТХ314.НСХ4. Суралцагч далайн хүнсний хязгаарлагдмал нөөцийг хоол хүнсэндээ тогтвортой ашиглах дадал зуршилтай эсэх талаар асуудал дэвшүүлж, өөрсдийн хоол хүнсний хэрэгцээний талаар эргэцүүлж чаддаг болох
	ТХ314.НСХ5. Суралцагч загасчлах практик туршлагын өөрчлөлт ахуй амьдралд нь нөлөөлсөн хүмүүст анхаарал хандуулж чаддаг болох

Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ314.3У1. Суралцагч өөрийн улс орны далай, тэнгисээс хамааралтай байдлыг судалж чаддаг болох
	ТХ314.3У2. Суралцагч загас агнуурын тоо хэмжээнд хатуу квот тогтоох эсвэл устах аюулд өртсөн загасны төрөл зүйлийг агнахыг хориглох зэрэг загасчлалын тогтвортой аргуудын талаар мэтгэлцэж чаддаг болох
	ТХ314.3У3. Суралцагч тогтвортойгоор өсгөж үржүүлсэн тухайлбал, баталгаажуулсан эко шошготой далайн бүтээгдэхүүнийг тодорхойлох, үнэлэх, худалдан авах чадвартай болох
	ТХ314.3У4. Суралцагч орон нутгийн ахуй амьдралд аюул учруулдаг загасыг их хэмжээгээр агнадаг явдлын талаар хэлэлцэхээр холбогдох төлөөлүүдтэй холбоо тогтоож чаддаг болох
	ТХ314.3У5. Суралцагч загас агнадаггүй бүс болон далайн тэнгисийн нөөц газрыг өргөжүүлэн тэлэх, тэдгээрийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй хамгаалах тухай компани ажил зохион байгуулж чаддаг болох

ТХ315 ГАЗАР ДЭЭРХ АМЬДРАЛ: Хуурай газрын экосистемүүдийн тогтвортой ашиглалтыг хамгаалах, сэргээх, дэмжих, ойн тогтвортой менежмент хийх, цөлжилтийн эсрэг тэмцэх, хөрсний доройтлыг зогсоох, сэргээх, биологийн төрөл зүйлийн алдагдлыг зогсоох

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ315.ТМ1. Суралцагч орон нутгийнхаа болон дэлхийн экосистемтэй холбоотой үндсэн экологийг ойлгож, орон нутгийн амьтдын төрөл зүйлийг тодорхойлох, биологийн төрөл зүйлийн олон янз байдлыг хэмжихийн чухлыг ойлгодог болох
	ТХ315.ТМ2. Суралцагч биологийн төрөл зүйлийн олон янз байдалд нүүрлэж буй амьдрах орчин алдагдах, ой мод устаж мөхөх, фрегментаци, хэт их агналт, хөнөөлт хортон шавж зэрэг аюул заналыг ойлгодог болж, эдгээрийг орон нутгийнхаа биологийн олон янз байдалд хамааруулж ойлгодог болох
	ТХ315.ТМ3. Суралцагч орон нутгийн экосистемийн үйлчилгээг туслах (supporting), дэмжих (provisiting), зохицуулах (regulating), соёлын үйлчилгээний (cultural services), түүнчлэн гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад чиглэсэн экосистемийн үйлчилгээ (ecosystems services) гэх мэтээр ялган ангилж чаддаг болох
	ТХ315.ТМ4. Суралцагч хөрс маш удаан хугацаанд нөхөн сэргэдэг болохыг, мөн байгалиараа нөхөн сэргээгдэх хугацаанаас нь урьдаад түүнийг сүйтгэн устгаж байгаа олон хор хөнөөл тухайлбал, газар тариалан, ойн салбарын муу практик зэргийн талаар ойлгодог болох
	ТХ315.ТМ5. Суралцагч байгаль хамгаалах стратегийн бодитой ажлууд нь байгалийн цэвэр нөөцийг хадгалахаас гадна хууль эрхзүйн зохицуулалтыг сайжруулах, доройтолд орсон амьдралын орчин, хөрсний нөхөн сэргээх, онгон зэрлэг байгалийн коридоруудыг холбох, тогтвортой хөдөө аж ахуй, ойн аж ахуй эрхлэх, хүн ба онгон байгалийн хоорондын харилцан хамаарлыг сэргээх үүрэг зориулалттай тус тус ойлгодог болох
Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн зорилтууд	ТХ315.НСХ1. Суралцагч биологийн төрөл зүйлийн олон янз байдал алдагдахад хүргэдэг хүрээлэл орчны хор уршигтай практик туршлагын эсрэг мэтгэлцэж чаддаг болох
	ТХ315.НСХ2. Суралцагч экосистемүүдийн үйлчилгээ, бодит үнэ цэнийг хамарсан олон талт үндэслэлд суурилан биологийн төрөл зүйлийн олон янз байдлыг хамгаалах асуудлыг хэлэлцэн мэтгэлцэж чаддаг болох
	ТХ315.НСХ3. Суралцагч орон нутгийн байгаль орчинтой харилцаж, дэлхий дээрх хүмүүний бус аж амьдралыг ойлгож чаддаг болох
	ТХ315.НСХ4. Суралцагч хүмүүс бид байгалиас салангид бус харин байгалийн нэг хэсэг нь болохыг ухаарч, хүн нийгмийн болон байгалийн хоёрдмол шинжтэй болох талаар асуудал дэвшүүлж чаддаг болох
	ТХ315.НСХ5. Суралцагч байгальтай харилцан зохицсон аж амьдралын алс хэтийн хараатай болох

Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ315.3У1. Суралцагч өөрийн нутагт биологийн төрөл зүйлийн олон янз байдлыг хадгалах хамгаалах чиглэлээр ажиллаж байгаа орон нутгийнхаа хүмүүсийн бүлгүүдтэй харилцаа холбоо тогтоож чаддаг болох
	ТХ315.3У2. Суралцагч зэрлэг байгальд зориулан хамгаалалтын зурвасыг байгуулах, газар тариалан-хүрээлэл орчны схем боловсруулах, байгаль экологийн нөхөн сэргээлт хийх зэрэг бусад арга замаар онгон байгальтайгаа харьцаж, түүнд илүү ойрхон байхад нь хот, хөдөөгийн суурингуудад туслалцаа үзүүлэхэд чиглэсэн шийдвэр гаргах үйл явцад өөрийн дуу хоолойгоо үр дүнтэйгээр хүргэж чаддаг болох
	ТХ315.3У3. Суралцагч биологийн төрөл зүйлийн олон янз байдал болон байгаль хамгаалах тухай хууль тогтоомж хийгээд тэдгээрийн хэрэгжилтийг сайжруулах зорилгоор бодлого боловсруулагчидтай хамтран ажиллаж чаддаг болох
	ТХ315.3У4. Суралцагч хөрс нь хоол хүнсний ургуулдаг маш чухал материал болохын, түүнчлэн хөрсний эвдрэлийг зогсоох эсвэл сэргээн засахын ач холбогдлыг чухалчлан үзэж чаддаг болох
	ТХ315.3У5. Суралцагч амьтны төрөл зүйлийг их хэмжээгээр агнаж буй асуудлаар олон улсад мэдлэг мэдээлэл түгээх компани ажилд нэгдэж, ЗЭРЛЭГ АМЬТАН, УРГАМЛЫН АЙМГИЙН ХОВОРДСОН ЗҮЙЛИЙГ ОЛОН УЛСЫН ХЭМЖЭЭНД ХУДАЛДААЛАХ ТУХАЙ КОНВЕНЦИ-ийн дүрэм журмыг боловсруулж, хэрэгжүүлэхэд хамтран ажиллаж чаддаг болох

ТХ316 ЭНХ ТАЙВАН, ШУДАРГА ЁС БА ХҮЧИРХЭГ ИНСТИТУЦУУД: Тогтвортой хөгжлийн төлөөх энх амгалан, тусгай хэрэгцээгээ хангах чадавхтай (inclusive) нийгмийг хөхиулэн дэмжих, бүх нийтийг шударга ёсоор хангах, бүх түвшинд үр нөлөөтэй, үүрэг хариуцлагатай (accountable), тусгай хэрэгцээгээ хангах чадавх (inclusive)-тай байгууллагуудыг байгуулах

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ316.ТМ1. Суралцагч шударга ёс, тусгай хэрэгцээг хангасан байдал (inclusion), энх тайван зэрэг ухагдахуун, үзэл баримтлал болон тэдгээр нь хууль эрх зүйтэй хэрхэн харилцан хамааралтай байдгийг ойлгодог болох
	ТХ316.ТМ2. Суралцагч нь орон нутгийн, үндэсний хууль тогтоох ба засаглах тогтолцоонуудыг, тэдгээрт өөрсдийгөө хэрхэн төлөөлүүлдгийг, мөн авилгал, хээл хахууль нь хүмүүсийн эрхийг хэрхэн шамшигдуулдгийг тус тус ойлгодог болох
	ТХ316.ТМ3. Суралцагч өөрийн орны шүүхийн тогтолцоог бусад улс орныхтой харьцуулж чаддаг болох
	ТХ316.ТМ4. Суралцагч шударга ёс, тусгай хэрэгцээг хангасан байдал ба энх тайвныг тогтоон барихад, өөрийн улс орны, дэлхийн хүчирхэг институцуудыг дэмжихэд хувь хүний болон бүлэг хүмүүсийн үзүүлэх ач холбогдлыг ойлгодог болох
	ТХ316.ТМ5. Суралцагч хүний эрхийн олон улсын үйлийн бүтэцчилсэн хүрээ (framework)-ний ач холбогдлыг ойлгодог болох
Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн зорилтууд	ТХ316.НСХ1. Суралцагч улс орондоо энх тайван, шударга ёс, тусгай хэрэгцээг хангасан байдал болон хүчирхэг институцуудыг дэмжин тусалж чадах хүмүүстэй харилцаа холбоо тогтоож чаддаг байх
	ТХ316.НСХ2. Суралцагч орон нутгийн, дэлхий нийтийн түвшний энх тайван, шударга ёс, тусгай хэрэгцээг хангасан байдал болон хүчирхэг институцэд хамаарах асуудлаар мэтгэлцэж чаддаг болох
	ТХ316.НСХ3. Суралцагч өөрийн болон бусад улс оронд шударга бус байдлаас шалтгаалан шаналан зовж байгаа хүмүүсийн сэтгэл санааг ойлгох, эв нэгдэлтэй байж чаддаг болох
	ТХ316.НСХ4. Суралцагч энх тайван, шударга ёс, тусгай хэрэгцээг хангасан байдал болон хүчирхэг институцтай холбоотой асуудалд өөрийн гүйцэтгэх үүргийн талаар эргэцүүлж чаддаг болох
	ТХ316.НСХ5. Суралцагч хувь хүнийхээ хувьд олон янзын бүлэг (жендэрийн, нийгмийн, эдийн засгийн, улс төрийн, ёс суртахууны, яс үндэстний, чадварын, бэлгийн чиг хандлагын хувьд гэх мэт)-т хэрхэн харьяалагдаж байгааг, улмаар шударга ёс, хүмүүнлэг чанар өөрт нь үйлчилж буй эсэх талаар эргэцүүлэх чадвартай болох

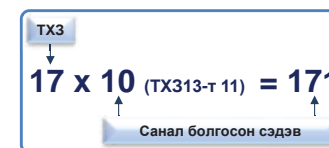
Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ316.3У1. Суралцагч өөрийн бүс нутгийн, үндэсний, дэлхий нийтийн хэмжээнд энх тайван, шударга ёс, тусгай хэрэгцээг хангасан байдал болон хүчирхэг институцэд тулгарч буй асуудалд шүүмжлэлтэй хандан үнэлж чаддаг болох
	ТХ316.3У2. Суралцагч энх тайван, шударга ёс, тусгай хэрэгцээг хангасан байдал болон хүчирхэг институцийг дэмжсэн бодлого боловсруулахыг чухалчилсан олон нийтийн шаардлагыг дэмжин ажиллаж чаддаг болох
	ТХ316.3У3. Суралцагч нь шударга бус байдал, зөрчил мөргөлдөөнтэй тулгарсан нийгмийн бүлгүүдтэй хамтран ажиллаж чаддаг болох
	ТХ316.3У4. Суралцагч шударга бус үйлдлийн эсрэг дуугарч, орон нутгийн шийдвэрийг өөрчилж чаддаг болох
	ТХ316.3У5. Суралцагч орон нутгийн, үндэсний түвшинд зөрчил мөргөлдөөнийг шийдвэрлэхэд хувь нэмрээ оруулж чаддаг болох

ТХ317 ТХЗ-ЫН ТӨЛӨӨХ ТҮНШЛЭЛ: Тогтвортой хөгжлийн төлөөх дэлхий нийтийн түншлэлийг дахин сэргээх, хэрэгжилтийг бататган бэхжүүлэх

Суралцахуйн танин мэдэхүйн зорилтууд	ТХ317.ТМ1. Суралцагч хөгжилд зориулсан санхүүжилт, татвар, өр төлбөр, худалдааны бодлого болон өөр өөр улс орон, хүн амын хоорондын холбоо, харилцан хамаарал зэргийг хамарсан дэлхийн хэмжээний асуудлыг ойлгодог болох
	ТХ317.ТМ2. Суралцагч дэлхий нийтийн олон талт хувь нийлүүлэгчдийн түншлэл болон тогтвортой хөгжлийн төлөө хүлээсэн тэдний хамтын үүрэг хариуцлагын ач холбогдлыг ойлгодог болж, дэлхий нийтийн түншлэлийн сүлжээнүүд, институтууд, кампанит ажлуудын жишээг мэддэг болох
	ТХ317.ТМ3. Суралцагч дэлхий нийтийн засаглал ба дэлхийн иргэншил гэсэн ухагдахуун, үзэл баримтлалыг мэддэг болох
	ТХ317.ТМ4. Суралцагч шинжлэх ухаан, технологи, инновацийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэхэд хамтран ажиллахын мөн мэдлэг хуваалцахын ач холбогдлыг хүлээн зөвшөөрч чаддаг болох
	ТХ317.ТМ5. Суралцагч тогтвортой хөгжлийн ахиц дэвшлийг хэмжиж үнэлэх тухай үзэл баримтлалыг мэддэг болох
Суралцахуйн нийгэмшил-сэтгэл хөдлөлийн зорилтууд	ТХ317.НХХ1. Суралцагч тогтвортой хөгжлийн төлөөх дэлхий нийтийн түншлэлийн ач холбогдлыг олон нийтэд ухуулан ойлгуулж чаддаг болох
	ТХ317.НХХ2. Суралцагч тогтвортой хөгжлийн төлөөх дэлхий нийтийн түншлэлийг хөхиүлэн дэмжихэд, тогтвортой хөгжлийн зорилгын төлөө засгийн газартай хариуцлага тооцоход бусадтай хамтран ажиллаж чаддаг болох
	ТХ317.НХХ3. Суралцагч тогтвортой хөгжлийн зорилгод хүрэхийн тулд өөриймсөг ханддаг болох
Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ317.НХХ4. Суралцагч дэлхий нийтийн тогтвортой нийгмийн төлөөх алс хэтийн хараатай болох
	ТХ317.НХХ5. Суралцагч нь хүний эрхээс үүдсэн бусадтайгаа өөрсдийн үнэт зүйлсийг, хариуцлагыг хамтран үүрэх нийтлэг шинжийг мэдрэх чадвартай болох.
	ТХ317.3У1. Суралцагч тогтвортой хөгжлийн зорилгыг бодит үйл хэрэг болгон өөрчлөгч этгээд болж, идэвхтэй, нухацтай, дэлхийн, тогтвортой байдлыг дэмжигч иргэнийхээ үүргийг хүлээж чаддаг болох
	ТХ317.3У2. Суралцагч тогтвортой хөгжлийн төлөөх орон нутгийн, үндэсний, дэлхий нийтийн түншлэлийг дэмжин хэрэгжүүлэхэд хувь нэмрээ оруулж чаддаг болох
	ТХ317.3У3. Суралцагч тогтвортой хөгжлийн төлөөх дэлхий нийтийн түншлэлийг дэмжих бодлого боловсруулахыг олон нийтийн хамт шаардан дэмжиж чаддаг болох
Суралцахуйн зан үйлийн зорилтууд	ТХ317.3У4. Суралцагч хөгжлийн төлөөх хамтын ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлж чаддаг болох
	ТХ317.3У5. Суралцагч тогтвортой хөгжлийн төлөөх дэлхий нийтийн түншлэлд оролцоход нь компаниудад нөлөөлж чаддаг болох

3.3. ТХЗ-ЫН СЭДЭВ

ТХ-ийн үндсэн асуудлуудыг ТХЗ тус бүрд харгалзуулан тодорхой сэдвүүд болгон тодорхойлсон байгаа бөгөөд ТХ313 буюу Уур амьсгалын төлөөх үйл хэрэгт 11 сэдэв, бусад 16 ТХЗ тус бүрд 10 сэдэв, нийт 171 сэдвийг санал болгосон байна.

Эдгээр санал болгосон сэдвүүдийг суралцахуйн зорилттой нэгэн ижил зарчмаар кодолсон бөгөөд жишээлбэл, ТХ313.Сэ01 гэсний ТХ-ийн 13-р зорилгын санал болгосон 1-р сэдэв гэж тайлж уншина.

ТХЗ-ын төлөөх боловсролын хүрээнд санал болгосон сэдвүүд нь үндсэн 5 төрөлд ангилагдаж байна гэж бид үзээд тэдгээрт харгалзах зарим жишээг үзүүлээ.

Хүснэгт 3.3.1. ТХЗ-ын сэдэв, түүний төрөл, зарим жишээ

Төрөл	Зарим жишээ сэдэв	
Төрөл 1. Ойлоголт, ухагдахуун, нэр томъёо	ТХ301.Сэ01.	Ядуурлын тодорхойлолт
	ТХ302.Сэ01.	Өлсгөлөн, хүнс тэжээлийн дутагдлын тухай ухагдахуун тодорхойлолт
	ТХ303.Сэ01.	Ноцтой халдварт болон халдварт бус өвчнүүд
	ТХ305.Сэ02.	Жендэрийн тэгш бус байдал, уламжлалт жендэрийн үүрэг оролцоо, бүтцийн ялгаварлан гадуурхал (structural discrimination- ялгаварлан гадуурхлын шууд бус, хэвшмэл, ерөнхий хэлбэр)
	ТХ313.Сэ01.	Хүлэмжийн хийнүүд, (нүүрсхүчлийн хий, метан, азотын дутуу исэл (II), фтор агуулсан хийнүүд), тэдгээрийн үүсэл, ялгаралт
	ТХ315.Сэ06.	Хөрс, түүний үүсэл ба бүтэц, найрлага
Төрөл 2. Төлөв байдал, тохиолдол, туршлага	ТХ301.Сэ02.	Олон улсын, үндэсний, орон нутгийн хүрээнд нэн ядуу, туйлын баян чинээлэг байдлын хуваарилалт, тэдгээрийн шалтгаан
	ТХ304.Сэ02.	“Боловсрол-2030 хөтөлбөр”, дэлхий хэмжээнд гарсан шинэ санаачилга ба үр өгөөжтэй хэрэгжиж буй туршлага, кэйсүүд
	ТХ310.Сэ01.	Нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн тусгай хэрэгцээ (inclusion)-г илэрхийлсэн тэгш оролцооны хангалт ба тэгш бус байдал (in-equality)-ыг үндэсний, дэлхий нийтийн түвшинд харьцуулах нь - ялгаварлан гадуурхах түгээмэл төрлүүд
Төрөл 3. Бодлого стратеги	ТХ301.Сэ10.	Ядууст чиглэсэн, жендэрийн эмзэг асуудлыг харгалзан үзсэн, хөгжлийн стратегид суурилсан олон улсын, үндэсний, бүс нутгийн бодлогын шийдлүүд, хэрэгжүүлэх стратегиуд
	ТХ303.Сэ04.	Эрүүл мэнд ба сайн сайхан байдлыг дэмжих дам стратегиуд (нийгмийн эрүүл мэнд): Тухайлбал, эрүүл мэндийн даатгалын хөтөлбөрүүд ...
	ТХ305.Сэ05.	Жендэр ба боловсрол. Тухайлбал, бага, дунд болон гурав дахь шатны боловсрол эзэмших жендэрийн тэгш боломжийг хангах
	ТХ310.Сэ04.	Төсөв санхүү, цалин хөлс болон нийгмийн хамгааллын бодлогууд
	ТХ317.Сэ09.	Тогтвортой хөдөө аж ахуйн үзэл баримтлал болон зарчмууд. Тухайлбал, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон практик туршлага, органик ферм, биодинамик ферм,
Төрөл 4. ТХ-ийн зарчим, үзэл баримтлал	ТХ304.Сэ09.	ТХБ-ын үзэл баримтлал. Байгууллага бүхэлдээ ТХ-ийг дэмжих хандлага (whole-institution approach) бол ТХБ-ын үйлийн далайцыг нэмэгдүүлэх гол стратеги болох нь. Тогтвортой байдлын цогц чадамжийг хөгжүүлэх багшлах арга зүй
	ТХ309.Сэ05.	Тогтвортой, уян хатан дэд бүтцийн хөгжил
	ТХ311.Сэ03.	Тогтвортой эрчим хүч

Төрөл 5. Үүрэг, оролцоо, хандлага, хэв маяг	ТХ303.Сэ07.	ХДХВ-ийн халдвартай хүмүүс, бусад өвчин, сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийг ялгаварлан гадуурхахгүй байх хандлага
	ТХ304.Сэ07.	21-р зуунд хэрэгцээтэй суурь чадварууд ба цогц чадамжууд
	ТХ307.Сэ07.	Нүүрстөрөгч багатай эрчим хүчний шийдлийг хөгжүүлэхэд төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагын үүрэг, оролцоо
	ТХ310.Сэ07.	Нийгмийн ялгаатай бүлэг буюу үндэстэн ястны төлөөллийг засгийн газарт эсвэл шаардлагатай тохиолдолд эрх бүхий хүчирхэг институцийн удирдах зөвлөлд оруулж ажиллуулах
	ТХ317.Сэ05.	Дэлхийн иргэншил ба тогтвортой хөгжлийн төлөөх өөрчлөлтийг бүтээгчид болох иргэд

ТХ3-ын хүрээнд санал болгон дэвшүүлсэн 171 сэдвийг орчуулснаа доор үзүүлээ.

ТХ301 ЯДУУРАЛГҮЙ БОЛОХ

ТХ301.Сэ01.	Ядуурлын тодорхойлолт
ТХ301.Сэ02.	Олон улсын, үндэсний, орон нутгийн хүрээнд нэн ядуу, туйлын баян чинээлэг байдлын хуваарилалт, тэдгээрийн шалтгаан
ТХ301.Сэ03.	Нийгмийн хамгааллын тогтолцоо болон түүний үйлчлэх хүрээ, зорилтот бүлэг, агуулга, ач холбогдол
ТХ301.Сэ04.	Эдийн засгийн нөөц болон суурь үйлчилгээ, газар, бусад хэлбэрийн өмч, тэдгээрт тавих хяналт, түүнчлэн өв залгамжлал, байгалийн нөөц, зохистой шинэ технологи, санхүүгийн, бичил санхүүгийн үйлчилгээ зэргийг адил тэгш эрхтэй хүртэхийн ач холбогдол
ТХ301.Сэ05.	Ядуурал, байгалийн гамшигт үзэгдэл, уур амьсгалын өөрчлөлт болон эдийн засаг, нийгэм, хүрээлэл орчны бусад дарамт цохилтын харилцан хамаарал
ТХ301.Сэ06.	Орчин үеийн боолчлол, хөдөлмөрийн мөлжлөг, хүүхдийн хөдөлмөр эрхлэлт зэрэг ядууралтай холбоотой ажлын нөхцөл байдал
ТХ301.Сэ07.	Ядуу болон эмзэг байдалд байгаа хүмүүсийн дасан зохицох байдал
ТХ301.Сэ08.	Хоол тэжээлийн дутагдал, эх хүүхдийн эндэгдэл, гэмт хэрэг, хүчирхийлэл зэрэг ядуурлын үр дагаврууд
ТХ301.Сэ09.	Хөгжлийн төлөөх хамтын ажиллагаа
ТХ301.Сэ10.	Ядууст чиглэсэн, жендэрийн эмзэг асуудлыг харгалзан үзсэн, хөгжлийн стратегид суурилсан олон улсын, үндэсний, бүс нутгийн бодлогын шийдлүүд, хэрэгжүүлэх стратегиуд

ТХ302 ӨЛСГӨЛӨНГ ТЭГЛЭХ

ТХ302.Сэ01.	Өлсгөлөн, хүнс тэжээлийн дутагдлын тухай ухагдахууны тодорхойлолт
ТХ302.Сэ02.	Өлсгөлөн болон хүнс тэжээлийн дутагдалд илүү өртөмтгий эмзэг бүлгүүд
ТХ302.Сэ03.	Өлсгөлөн болон хүнс тэжээлийн дутагдлыг бий болгодог үндсэн шалтгаан, хүчин зүйлс тухайлбал, уур амьсгалын өөрчлөлт, хоол, хүнсний хүрэлцээ, хөрсний чанарын доройтол хоорондын харилцан хамаарал
ТХ302.Сэ04.	Өлсгөлөн болон хүнс тэжээлийн дутагдлаас үүдэн нийт хүн амын эрүүл мэнд, сайн сайхан амьдралд үзүүлэх нөлөө, үр дагавар. Тухайлбал, дасан зохицохын тулд шилжилт хөдөлгөөн хийдэг практик туршлага
ТХ302.Сэ05.	Хүний бие бялдар, сэтгэл хөдлөл болон нийгэм-соёлын хүрээнд хоол хүнсний гүйцэтгэх үүрэг
ТХ302.Сэ06.	Өлсгөлөн ба хоол хүнсний хаягдал, илүүдэл, хэт таргалалт
ТХ302.Сэ07.	Дэлхий дахины хүнс: импорт, экспорт, үрийн сан, олон улсын татвар, татаас, арилжааны систем, хэмжилт болон генетикийн өөрчлөлттэй /хувиргасан/ амьд организм (ХАО)-ыг ашиглахын эрсдэл, сорилт, ач тус

ТХ302.Сэ08.	НҮБ-ын Хүнс, хөдөө аж ахуйн байгууллага (ХХААБ), Foodwatch (Хүн амд эрүүл, аюулгүй, хямд хоол хүнсээр хангахын төлөө олон нийтийг хамарсан үйл ажиллагаа явуулдаг ашгийн бус байгууллага), Slow Food (Орон нутгийн хүнсний соёл, уламжлал устахаас урьдчилан сэргийлэх зорилготой), Via Campesina (жижиг, дунд үйлдвэрлэгчид, хөдөө аж ахуйн ажилчид, хөдөөгийн орон нутгийн эмэгтэйчүүд, нутгийн уугуул иргэдийн төлөөх олон улсын хөдөлгөөн), олон нийтэд түшиглэсэн хөдөө аж ахуй зэрэг өлсгөлөн болон тогтвортой хөдөө аж ахуйтай холбоотой байгууллага ба хөдөлгөөн
ТХ302.Сэ09.	Тогтвортой хөдөө аж ахуйн үзэл баримтлал болон зарчмууд. Тухайлбал, уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицсон практик туршлага, органик ферм, биодинамик ферм, байгаль ахуйн өөрөөрөө нөхөн төлжих үй тогтолд нийцсэн (permaculture) хөдөө аж ахуй-нийгмийн тогтолцоо, ойн аж ахуй

ТХ302.Сэ10.	Амьтан, ургамал, үрийн, ялангуяа эрлэг амьтан, ургамалтай хамаатай биологийн олон янз байдал
-------------	--

ТХ303 САЙН ЭРҮҮЛ МЭНД БА САЙН САЙХАН БАЙДАЛ

ТХ303.Сэ01.	Ноцтой халдварт болон халдварт бус өвчнүүд
ТХ303.Сэ02.	Эмзэг бүлгийн, хамгийн эмзэг бүс нутаг дахь хүмүүсийн эрүүл мэндийн асуудал, мөн жендэрийн тэгш бус байдал нь тэдний эрүүл мэнд ба сайн сайхан амьдралд хэрхэн нөлөөлдөг талаарх ойлголт
ТХ303.Сэ03.	Эрүүл мэнд ба сайн сайхан байдлыг дэмжих гол стратегиуд: Тухайлбал, вакцин, эрүүл хүнс, биеийн тамирын дасгал, сэтгэцийн эрүүл мэнд, эрүүл мэндийн зөвлөгөө, боловсрол, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн боловсрол (аюулгүй бэлгийн харилцаа болон хүсээгүй жирэмслэлтээс сэргийлэх аргууд)
ТХ303.Сэ04.	Эрүүл мэнд ба сайн сайхан байдлыг дэмжих дам стратегиуд (нийгмийн эрүүл мэнд): Тухайлбал, эрүүл мэндийн даатгалын хөтөлбөрүүд, эмийн боломжийн үнэ, бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээ, мансууруулах бодисоос урьдчилан сэргийлэх, шинэ мэдлэг, технологийг шилжүүлэх, бохирдол ба бохирдуулагч бодисын хэрэглээг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах.
ТХ303.Сэ05.	Аз жаргал, сайн сайхан байдал, амьдралын чанарын талаарх философи, ёс суртахууны үзэл баримтлал
ТХ303.Сэ06.	Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн боловсрол. Тухайлбал, гэр бүл төлөвлөлт
ТХ303.Сэ07.	ХДХВ-ийн халдвартай хүмүүс, бусад өвчин, сэтгэцийн эмгэгтэй хүмүүсийг ялгаварлан гадуурхахгүй байх хандлага
ТХ303.Сэ08.	Зам тээврийн осол
ТХ303.Сэ09.	Илүүдэл жин ба таргалалт хөдөлгөөний дутагдал, эрүүл бус хоол хүнс
ТХ303.Сэ10.	Химийн бодис, агаар, ус, хөрсний бохирдол, тэдгээрийн дамжин бохирдолт (contamination)

ТХ304 ЧАНАРТАЙ БОЛОВСРОЛ

ТХ304.Сэ01.	Боловсрол – нийгмийн өмч, дэлхий нийтийн өмч, хүний үндсэн эрх бөгөөд бусад эрхээ эдлэх баталгаа
ТХ304.Сэ02.	“Боловсрол-2030 хөтөлбөр”, дэлхийн хэмжээнд гарсан шинэ санаачилга ба үр өгөөжтэй хэрэгжиж буй туршлагауд, кэйсүүд
ТХ304.Сэ03.	Хүн бүрийг боловсролын тусгай хэрэгцээгээ хангахуйц (inclusive) чанартай боловсрол эзэмших адил тэгш нөхцөлөөр хангаж, насан туршдаа сурч боловсрох боломжууд (албан, албан бус, дүйцсэн боловсролд хамрагдах, мэдээлэл харилцааны технологийг ашиглах гэх мэт)-ыг дэмжих болон хүмүүсийн амьдралыг сайжруулах, тогтвортой хөгжлийг хангах зэрэг бүх түвшний үйллийн нийц
ТХ304.Сэ04.	Боловсролын хүртээмж хангалтгүй байгаа шалтгаан (ядуурал, зөрчил мөргөлдөөн, гамшиг, жендэрийн тэгш бус байдал, боловсролын төсөв, санхүүжилтийн хүрэлцээгүй байдал, төрийн санхүүжилт дутмаг байдал, хувьчлал нэмэгдэж буй байдал)
ТХ304.Сэ05.	Унших, бичих, тоолох үндсэн чадварыг эзэмшсэн байдлын дэлхийн түвшин

- ТХ304.Сэ06. Олон янз байдал (хүмүүсийн боловсролын эрэлт хэрэгцээний олон янз байдал) ба тусгай хэрэгцээгээ хангахуйц (inclusive) боловсрол
- ТХ304.Сэ07. 21-р зуунд хэрэгцээтэй суурь чадварууд ба цогц чадамжууд
- ТХ304.Сэ08. Тогтвортой хөгжлийг хөхиүлэн дэмжихэд шаардагдах мэдлэг, чадвар, үнэт зүйлс ба зан үйл
- ТХ304.Сэ09. Тогтвортой хөгжлийн боловсрол (ТХБ)-ын үзэл баримтлал. Байгууллага бүхэлдээ ТХ-ийг дэмжих хандлага (whole-institution approach) бол ТХБ-ын үйлийн далайцыг нэмэгдүүлэх гол стратеги болох нь. Тогтвортой байдлын цогц чадамжийг хөгжүүлэх багшлах арга зүй
- ТХ304.Сэ10. Хүүхэд залуучуудад болон нийгмээс гадуурхагдсан эмзэг бүлгийнхэнд боломж, эрх мэдэл олгох

ТХ305 ЖЕНДЭРИЙН ТЭГШ БАЙДАЛ

- ТХ305.Сэ01. Жендэр бол нийгэм, соёлын дүр болох нь
- ТХ305.Сэ02. Жендэрийн тэгш бус байдал, уламжлалт жендэрийн үүрэг оролцоо, бүтцийн ялгаварлан гадуурхал (structural discrimination- ялгаварлан гадуурхлын шууд бус, хэвшмэл, ерөнхий хэлбэр)
- ТХ305.Сэ03. Шийдвэр гаргалт дахь жендэрийн эрх тэгш байдал, оролцоо
- ТХ305.Сэ04. Жендэр ба хөдөлмөр. Тухайлбал, хөдөлмөрийн хөлсний ялгаварлах байдал/ нөхцөл (disparity), цалин хөлсгүй хөдөлмөрийг хүлээн зөвшөөрөх
- ТХ305.Сэ05. Жендэр ба боловсрол. Тухайлбал, бага, дунд болон гурав дахь шатны боловсрол эзэмших жендэрийн тэгш боломжийг хангах
- ТХ305.Сэ06. Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн эрх
- ТХ305.Сэ07. Жендэр ба ядуурал. Тухайлбал, хүнсний хангамж хүртээмж ба санхүүгийн хамааралтай байдал
- ТХ305.Сэ08. Нийгмийн хөгжил, хөдөлгөөн дэх жендэр (шийдвэр гаргалт, засаглал, хүүхэд асрах, боловсрол, зөрчлийг шийдвэрлэх, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах болон уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох)
- ТХ305.Сэ09. Охид, эмэгтэйчүүдийн мөлжлөг, хүний наймаа
- ТХ305.Сэ10. Чадамж, шашин шүтлэг, арьс өнгө гэх мэт нийгмийн ангилал, зэрэглэл ба жендэр хоорондын харилцан хамаарал

ТХ306 ЦЭВЭР УС БА АРИУН ЦЭВЭР

- ТХ306.Сэ01. Дэлхийн усны эргэлт ба усны нөөцийн тархац
- ТХ306.Сэ02. Аюулгүй, боломжийн үнэтэй усны эрх тэгш хүртээмжийг чухалчлахын ач холбогдол (Уур амьсгалын өөрчлөлтийн хүрээнд чанартай, хүрэлцээтэй усаар хангах: Тухайлбал, усны хомсдол үүсгэдэг ган гачиг болон хэт их устай үер зэрэг байгалийн гамшгийн давтамжаас шалтгаалан үүсэх нийгэм эдийн засгийн хүндрэл бэрхшээлийг сааруулах хэрэгцээ)
- ТХ306.Сэ03. Усны чанар хэмжээ болон эрүүл ахуй, ариун цэврийн байгууламжийн хүрэлцээ, тэгш хүртээмж зэрэг эрүүл мэндийн параметруудийн ач холбогдол
- ТХ306.Сэ04. Ус ашиглах хүний эрх. Ус нь дэлхий нийтийн дундын өмч болох нь.
- ТХ306.Сэ05. Бохирдол, химийн хорт бодис болон бусад материалыг хаяж, асгаснаас үүдэлтэй усны чанарт үзүүлэх нөлөөлөл
- ТХ306.Сэ06. Усны хомсдол ба зохистой хэрэглээ
- ТХ306.Сэ07. Ус бүхий экосистемийн ач холбогдол
- ТХ306.Сэ08. Ус болон ариун цэвэртэй холбоотой үйл ажиллагаа ба хөтөлбөрүүд. Тухайлбал, ус цуглуулж нөөцлөх, давсгүйжүүлэх, усны үр ашигтай байдлыг хангах, усны чанарыг патентжуулах, гүний усыг нөхөн сэргээх газар зүйн зураглал хийх болон хаягдал усыг боловсруулж цэвэршүүлэн ашиглах технологи усны нөөцийн нэгдсэн менежмент зэрэг багтана.
- ТХ306.Сэ09. Усны экспорт (виртуал ус-Аливаа бараа бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэхэд болон үйлчилгээнд зарцуулсан ус)

- ТХ306.Сэ10. Ус ба тогтвортой хөгжил (жишээ нь: ус ба жендэр, ус ба тэгш бус байдал, ус ба ажил мэргэжил, ус ба ногоон хөгжил, ус ба уур амьсгалын өөрчлөлт, ус ба гамшгийн эрсдэл, ус ба хүнсний аюулгүй байдал, ус ба эрчим хүч, ус ба хотууд, ус ба эрүүл мэнд)

ТХ307 БОЛОМЖИЙН ҮНЭТЭЙ, ЦЭВЭР ЭРЧИМ ХҮЧ

- ТХ307.Сэ01. Эрчим хүчний төрлүүд. Нар, салхи, ус, газрын гүний дулаан, далайн түрлэг зэргээр үүсэх сэргээгдэх эрчим хүч.
- ТХ307.Сэ02. Улс орнуудын эрчим хүчний үйлдвэрлэл, эрэлт, нийлүүлэлт, хэрэглээ.
- ТХ307.Сэ03. Эрчим хүчний хэрэглээний өөрийн хэрэгцээг хангах байдал ба үр өгөөж-бүтээмж
- ТХ307.Сэ04. Стратегиуд: төвлөрсөн болон төвлөрсөн бус эрчим хүчний үйлдвэрлэлийн ялгаа, эрчим хүчний бие даасан (хараат бус) байдал. Тухайлбал, орон нутгийн эрчим хүчний хангамжийн компаниуд (LESCOs)
- ТХ307.Сэ05. Эрчим хүчний улс төр, эдийн засаг, нийгмийн цар хүрээ болон эрх мэдлийн бүлэглэлтэй холбогдох байдал: Тухайлбал, том хэмжээний нарны эрчим хүчний ферм эсвэл усан цахилгаан станцын далангийн бүтээн байгуулалт гэх мэт эрчим хүчний мега төслүүдээс үүсэж болзошгүй ашиг сонирхлын зөрчил (улс төр, эдийн засгийн эрх дарх (хил дамнанас), нэн онцлог нутгийн уугуул иргэдийн эрх)
- ТХ307.Сэ06. Эрчим хүчний үйлдвэрлэл, нийлүүлэлт, ашиглалтаас үүсэх асуудлууд болон хүрээлэл орчинд үзүүлэх нөлөөлөл (жишээ нь: уур амьсгалын өөрчлөлт, саарал эрчим хүч (grey energy - бүтээгдэхүүний амьдралын мөчлөгийн турш хэрэглэгдэж байгаа нийт эрчим хүч)
- ТХ307.Сэ07. Нүүрстөрөгч багатай эрчим хүчний шийдлийг хөгжүүлэхэд төрийн болон хувийн хэвшлийн байгууллагын үүрэг, оролцоо
- ТХ307.Сэ08. Газрын тос гэх мэт нөхөн сэргээгдэхгүй эх үүсвэрээс хэт хамааралтай эрчим хүчний хүрэлцээ хангамж ба газрын тосны үйлдвэрлэлийн оргил үе
- ТХ307.Сэ09. Технологийн гарцууд болон чулуужсан түлш ашиглах “цэвэр” технологи
- ТХ307.Сэ10. Эрчим хүчний үйлдвэрлэл, нийлүүлэлт, хэрэглээтэй холбоотой жендэрийн асуудал

ТХ308 ЗОХИСТОЙ АЖИЛ БА ЭДИЙН ЗАСГИЙН ӨСӨЛТ

- ТХ308.Сэ01. Хүний сайн сайхан байдалд эдийн засгийн оруулах хувь нэмэр болон хувь хүн хийгээд нийгэмд үзүүлэх ажилгүйдлийн нөлөө.
- ТХ308.Сэ02. Эдийн засгийн ёс зүй
- ТХ308.Сэ03. Эдийн засгийн өсөлтийн онолын таамаглал, загварууд, индикаторууд (Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн-ДНБ, Үндэсний нийт орлого-ҮНО, Хүний хөгжлийн индекс-ХХИ)
- ТХ308.Сэ04. Эдийн засгийн альтернатив загварууд ба индикаторууд: тогтвортой байдлын эдийн засгийн загвар (steady-state), нийгмийн халамжийн эдийн засаг, de-growth буюу «экологийн эдийн засаг, хэрэглээний эсрэг, капитализмын эсрэг үзэл баримтлалд тулгуурласан улс төр, нийгэм эдийн засгийн хөдөлгөөн», амин зуулгын эдийн засаг, Цогц баялгийн цогц индексүүд (Inclusive Wealth Index - байгалийн, хүний, бүтээгдэхүүний капитал), дэлхийн өлсгөлөнгийн индекс
- ТХ308.Сэ05. Санхүүгийн тогтолцооны гол ойлголт үзэгдлүүд, тэдгээрийн эдийн засгийн хөгжилд үзүүлэх нөлөө (хөрөнгө оруулалт, зээл, хүү, банк, хөрөнгийн бирж дээрх арилжаа, инфляц гэх мэт)
- ТХ308.Сэ06. Ажиллах хүч (төрөлтөөс үүдэлтэй хүн амын өсөлт, шилжилт хөдөлгөөн гэх мэт)
- ТХ308.Сэ07. Эдийн засаг дахь жендэрийн эрх тэгш байдал, халамжийн ажил үйлчилгээ (Care work)-ний эдийн засгийн үнэлэмж
- ТХ308.Сэ08. Хөдөлмөрийн зах зээл дэх тэгш бус байдал: Нийгмийн ялгаатай бүлгүүдийн төлөөлөл ба оролцоо, улс орон, бизнесийн салбар, нийгмийн бүлэг, жендэр хоорондын ялгаатай орлого буюу цалин хөлс, долоо хоногт ажиллах ажлын цаг
- ТХ308.Сэ09. Албан болон албан бус хөдөлмөр эрхлэлт, хөдөлмөрлөх эрх, ялангуяа цагаач, дүрвэгч, албадан хөдөлмөр эрхлэгчид, боолууд болон хүний наймаанд өртсөн хүмүүст зориулсан ажил хөдөлмөр эрхлэх эрх

ТХ308.Сэ10. Тогтвортой хөгжлийн төлөө аж ахуй эрхлэлт, (нийгмийн) инноваци, шинэ технологи, орон нутгийн эдийн засаг

ТХ309 ҮЙЛДВЭРЛЭЛ, ИННОВАЦИ, ДЭД БҮТЭЦ

ТХ309.Сэ01. Мэдээлэл харилцааны технологийн тогтвортой байдал. Тухайлбал, нийлүүлэлтийн гинжин холбоо, хог хаягдлын устгал, дахин боловсруулалт гэх мэт

ТХ309.Сэ02. Чанартай дэд бүтэц ба нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн зорилгыг биелүүлэхийн хоорондын харилцан хамаарал

ТХ309.Сэ03. Зам тээвэр, мэдээлэл харилцааны технологи, ариун цэвэр, цахилгаан эрчим хүч, ус зэрэг үндсэн дэд бүтцүүдийн хэрэгцээ шаардлага

ТХ309.Сэ04. Тусгай хэрэгцээгээ хангасан (inclusive), тогтвортой инноваци ба аж үйлдвэржилт

ТХ309.Сэ05. Тогтвортой, уян хатан дэд бүтцийн хөгжил

ТХ309.Сэ06. Тогтвортой цахилгаан эрчим хүч: Үндэсний цахилгаан шугам үйлдвэрлэлийн төлөө эх үүсвэр ашиглаж өөрсдийн хэрэгцээгээ хангах цахилгаан үйлдвэрлэлийн төлөө төлөх төлбөр (feed-in-tariff), сэргээгдэх эрчим хүчний тогтвортой эх үүсвэрийн өргөжилт, зөрчил

ТХ309.Сэ07. Тогтвортой хөдөлмөрийн зах зээл, боломж нөхцөлүүд ба хөрөнгө оруулалт

ТХ309.Сэ08. Интернетийн тогтвортой байдал - ногоон чат групп (green chat group)-ээс хайлтын системийн серверийн экологийн ул мөр хүртэл

ТХ309.Сэ09. Тээврийн дэд бүтцийн тогтвортой байдал

ТХ309.Сэ10. Орон нутгийн дэд бүтцэд хөрөнгө оруулалт болж буй альтернатив мөнгөн тэмдэгт (alternative currencies – бартер интернет оноо, кэнди оноо, ЖЖ оноо гэх мэт)

УЛС ХООРОНДЫН БОЛОН УЛС ДОТОРХ ТХ310 ТЭГШ БУС БАЙДАЛ

ТХ310.Сэ01. Нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн тусгай хэрэгцээг илэрхийлсэн тэгш оролцооны хангалт (inclusion) ба тэгш бус байдлыг үндэсний, дэлхий нийтийн түвшинд харьцуулах нь - ялгаварлан гадуурхах түгээмэл төрлүүд

ТХ310.Сэ02. Тэгш бус байдлыг хэмждэг янз бүрийн индикаторууд

ТХ310.Сэ03. Эрх тэгш байдлыг хангахад газар, өмч болон байгалийн баялаг эзэмших эрх эдлэхийн утга учир, эмзэг байдал болон чадавхад үзүүлэх тэгш бус байдлын нөлөөлөл

ТХ310.Сэ04. Төсөв санхүү, цалин хөлс болон нийгмийн хамгааллын бодлогууд

ТХ310.Сэ05. Дэлхийн худалдааны систем, татварын дэглэм гэх мэт түүний зохицуулалтууд

ТХ310.Сэ06. Хөдөлмөр стандарт

ТХ310.Сэ07. Нийгмийн ялгаатай бүлэг буюу үндэстэн ястны төлөөллийг засгийн газарт эсвэл шаардлагатай гэж үзсэн эрх бүхий хүчирхэг институцийн удирдах зөвлөлд оруулж ажиллуулах

ТХ310.Сэ08. Олон улсын хөгжлийн тусламжийн мөнгөн дүн, түүний үр нөлөө

ТХ310.Сэ09. Өнөөгийн тэгш бус байдлын түүхэн үүсэл гарлын шалтгаан (үндэстэн дамнансан компаниудын үүрэг оролцоо гэх мэт)

ТХ310.Сэ10. Хүмүүсийн цагаачлал, шилжилт хөдөлгөөн

ТХ311 ТОГТВОРТОЙ ХОТ СУУРИН БА ОРШИН СУУГЧИД

ТХ311.Сэ01. Орон гэр, аюулгүй байдал, тусгай хэрэгцээг хангасан байдал (inclusiveness)-ын хэрэгцээ: хувийн, хамт олны өөр өөр хүсэл, хэрэгцээг жөндөр, нас, орлого, чадварын дагуу хам нөхцөлд нь холбон үзсэн, хүний хэрэгцээ

ТХ311.Сэ02. Байгалийн нөөц баялаг (сэргээгдэх болон үл сэргээгдэх)-ийн менежмент, ашиглалт

ТХ311.Сэ03. Тогтвортой эрчим хүч (суурин газрын эрчим хүчний хэрэглээ, сэргээгдэх эрчим хүч, орон нутгийн эрчим хүчний схем) болон түгээлт

ТХ311.Сэ04. Тогтвортой хоол хүнс (хөдөө аж ахуй, органик хөдөө аж ахуй, байгалийн онцлог, хэв шинжтэй уялдан газар тариалан нийгмийн загвар (regmasculture), орон нутгийнхны дэмжлэгтэй хөдөө аж ахуй, тодорхой хүн амд зориулсан хүнс тэжээл үйлдвэрлэдэг газар нутаг (foodshed), хүнсний бүтээгдэхүүн боловсруулалт, диет /хооллох дэглэм/-ийн сонголт, хэрэглээний зуршил, хог хаягдал)

ТХ311.Сэ05. Суурин газрын экологи болон амьд онгон байгаль хүний суурьшилд хэрхэн дасан зохицож байгаа нь

ТХ311.Сэ06. Тогтвортой, бат бөх - уян хатан барилга, байгууламж ба байршлын төлөвлөлт, (барилгын материал, эрчим хүч хэмнэлт, төлөвлөлтийн үйл явц)

ТХ311.Сэ07. Хог хаягдал, түүний менежмент (урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, дахин боловсруулах, дахин ашиглах)

ТХ311.Сэ08. Олон нийт, тэдний хөгжил, хөдөлгөөн (шийдвэр гаргалт, засаглал, төлөвлөлт, зөрчил мөргөлдөөний шийдэл, альтернатив орон нутгийнхан, эрүүл орон нутгийнхан, тусгай хэрэгцээг хангасан (inclusive) орон нутгийнхан, эко тосгон, хот суурингийн өөрчлөлт хувиралт)

ТХ311.Сэ09. Байгаль дахь усны эргэлт ба хот төлөвлөлтийн дизайнаар хөрсний усыг сэлбэх, (Ногоон дээвэр, борооны ус цуглуулах, голын хуучин голдирлыг өөрчлөх, хотын тогтвортой ус зайлуулах)

ТХ311.Сэ10. Гамшгийн эсрэг бэлэн байдал ба уян хатан байдал, цаг агаарын асуудалд болон ирээдүйн болзошгүй нөхцөлд уян хатан байх, гамшгаас урьдчилан сэргийлэх болон бэлэн байдлын соёл

ТХ312 ХАРИУЦЛАГАТАЙ ХЭРЭГЛЭЭ БА ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

ТХ312.Сэ01. Ухуулга сурталчилгаа, үе тэнгийнхний дарамт шахалт, өвөрмөц байдлаар ижилсэх ба харьяалагдах

ТХ312.Сэ02. Бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл ба хэрэглээний түүх, хэв маягууд ба үнэ өртгийн гинжин хэлхээ, байгалийн нөөц баялаг (сэргээгдэх болон үл сэргээгдэх)-ийн менежмент ба ашиглалт

ТХ312.Сэ03. Бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэл, хэрэглээний байгаль орчин, нийгэмд үзүүлэх үр нөлөө

ТХ312.Сэ04. Эрчим хүчний үйлдвэрлэл, хэрэглээ (тээвэр, бизнесийн болон орон сууцны эрчим хүчний ашиглалт, сэргээгдэх эрчим хүч)

ТХ312.Сэ05. Хоол хүнсний үйлдвэрлэл, хэрэглээ (хөдөө аж ахуй, хоол хүнсний боловсруулалт, диетийн сонголт ба дадал зуршил, хог хаягдал, ойн хомсдол, хоол хүнсний хэт их хэрэглээ ба өлсгөлөн)

ТХ312.Сэ06. Аялал жуулчлал

ТХ312.Сэ07. Хог хаягдал, түүний менежмент (урьдчилан сэргийлэх, бууруулах, дахин боловсруулах, дахин ашиглах)

ТХ312.Сэ08. Тогтвортой амьдралын хэв маяг ба тогтвортой үйлдвэрлэл, хэрэглээний олон янзын практик туршлага

ТХ312.Сэ09. Тогтвортой үйлдвэрлэл, хэрэглээний шошгожуулах тогтолцоо, гэрчилгээжүүлэлт

ТХ312.Сэ10. Ногоон эдийн засаг (cradle-to-cradle /үйлдвэрлэл ба хэрэглээ нь хог хаягдал, хор урсгийгээр дахин ашиглагддаг байх буюу өлгийнөөс өлгөнд шилжих/, circular эдийн засаг /материаллаг болон хүний нөөц, энерги зэрэг хамгийн бага оролтын нөөцүүдээр, хог хаягдалгүй, энергийн алдагдалгүй нөхөн сэргээгдэх чадвартай тогтолцоо/, ногоон өсөлт, degrowth /хэрэглэгчийн эрх ашиг ба капиталист үзэл санааны эсрэг экологид суурилсан эдийн засгийг дэмждэг хөдөлгөөн/)

ТХ313 УУР АМЬСГАЛЫН ТӨЛӨӨХ ҮЙЛ ХЭРЭГ

ТХ313.Сэ01. Хүлэмжийн хийнүүд (нүүрсхүчлийн хий, метан, азотын дутуу исэл (II), фтор агуулсан хийнүүд) тэдгээрийн үүсэл, ялгаралт

ТХ313.Сэ02. Эрчим хүч, хөдөө аж ахуй, үйлдвэрлэлээс үүсэх хүлэмжийн хийн ялгаралт

ТХ313.Сэ03. Ган гачиг, цаг агаарын онцгой үзэгдэл гэх мэт уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй гамшиг дагуулсан аюултай үзэгдлүүд. Тэдгээрийн айл өрх, орон нутаг, улс орон болон улс орнуудын хооронд үзүүлэх нийгэм, эдийн засгийн харилцан адилгүй нөлөөлөл.

ТХ313.Сэ04. Далайн усны түвшний дээшлэлт, түүний улс орнуудад учруулж буй үр дагавар (Жишээ нь, жижиг арлын улсууд)

ТХ313.Сэ05. Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэлтэй шилжилт хөдөлгөөн, дайжилт

ТХ313.Сэ06. Дасан зохицох, сөрөг нөлөөллийг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх стратегиуд, тэдгээрийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, гамшгийн үед хариу арга хэмжээ авах зэрэг үйл ажиллагаатай холбогдох байдал

ТХ313.Сэ07. Уур амьсгалын өөрчлөлтийн асуудлыг эрхэлсэн олон улсын, үндэсний, орон нутгийн байгууллагууд

ТХ313.Сэ08. Уур амьсгалыг хамгаалах орон нутгийн, үндэсний, олон улсын стратеги

ТХ313.Сэ09. Ирээдүйн төсөөлөл (дэлхийн температурын өсөлтийн альтернатив тайлбарууд)

ТХ313.Сэ10. Ой мод, далай тэнгис, мөсөн бүрхүүл, биологийн олон янз байдал зэрэг томоохон эко системд үзүүлэх нөлөөлөл ба үр дагавар

ТХ313.Сэ11. Ёс зүй ба уур амьсгалын өөрчлөлт

ТХ314 УСАН ДООРХ АМЬДРАЛ

ТХ314.Сэ01. Усан мандал: Байгаль дахь усны эргэлт, үүл бүрэлдэлт, ус бол уур амьсгалын гол зохицуулагч болох нь

ТХ314.Сэ02. Далай тэнгисийн нөөц баялаг (сэргээгдэх болон үл сэргээгдэх)-ийн менежмент ба ашиглалт: Далайн нөөц нь дэлхий нийтийн дундын өмч болох нь, хэт их загас агнуур ба квот тогтоох хэлэлцээр, далай тэнгисийн үржүүлэг, далайн замаг ба эрдсийн нөөц

ТХ314.Сэ03. Далай тэнгисийн тогтвортой эрчим хүч (сэргээгдэх эрчим хүчнүүд, салхин сэнс, тэдгээрийн ашиглалттай холбоотой санал зөрөлдөөн)

ТХ314.Сэ04. Далай тэнгисийн экологи – далай доторх амьдралын хүнс тэжээлийн хэлхээ, араатан-идэш (predators & prey), амьдралын төлөөх тэмцэл, мөхөл сүйрэл

ТХ314.Сэ05. Шүрэн хад, эрэг орчмын газар ба мангро мод (далайн эргийн сөөг мод), тэдгээрийн экологийн ач холбогдол

ТХ314.Сэ06. Далайн усны түвшин нэмэгдэх, түүнээс болж газар нутгаа бүхэлд нь эсвэл, хэсэгчлэн алдаж буй улс орон; уур амьсгалын өөрчлөлтөөс шалтгаалсан дүрвэгчид, улс орон тусгаар тогтнолоо алдах зэрэг болзошгүй аюулууд

ТХ314.Сэ07. Далай тэнгис ба олон улсын хууль тогтоомжууд: Олон улсад хамаарах ус болон газар нутгийн зөрчил ба маргаан, далайн тээвэрт далбаагаа мандуулах эрх, түүнтэй холбоотой асуудлууд

ТХ314.Сэ08. Далай тэнгисийн усны бохирдуулагч зүйлс: Хуванцрууд, бичил хэмжээтэй хуванцар бүтээгдэхүүн (microbead), бохир ус, тэжээлийн бодис, химийн бодис

ТХ314.Сэ09. Далайн гүн ба далай, тэнгисийн гүний амьд биетүүд

ТХ314.Сэ10. Далай, тэнгистэй холбоотой соёлын харилцаа – далай нь экосистемийн соёлын үйлчилгээний эх үүсвэр болох нь: сэтгэл санаа сэргээж, урам зориг өгөх, соёлын өвөрмөц онцлогийг бий болгох

ТХ315 ГАЗАР ДЭЭРХ АМЬДРАЛ

ТХ315.Сэ01. Экологи: Амьдралын төлөөх тэмцэл, араатан-идэш (predators & prey), бүлгэмдлийн динамик, хоол тэжээлийн хэлхээгээр энергийн урсгал, тархалт ба хүрээ. Онцлог шинжтэй экосистемүүд- тухайн газар нутгийн болон дэлхийн хэмжээн дэх унаган экосистемүүд, таримал ой зэрэг хүний гараар бүтээгдсэн экосистемүүд

ТХ315.Сэ02. Биологийн олон янз байдалд нүүрлэж буй аюул занал: Амьдрах орчноо алдах, ой устах, фрементаци /хуваагдал/, хор хөнөөлтэй амьтан, ургамлын зүйл, хэт ашиглалт (зохисгүй үйлдвэрлэл, хэрэглээний практикууд ба зохисгүй технологиуд гэх мэт)

ТХ315.Сэ03. Төрөл зүйлийн устах, мөхөх аюул занал: Нэн ховор ба ховордсон төрөл зүйлүүд. Хэрхэн төрөл зүйл мөхөн устаж үүрд үгүй болдог, биологийн төрөл зүйл үүсэхэд маш урт удаан хугацаа шаардагддаг, төрөл зүйл устахад нөлөөлсөн үндсэн 6 гол хүчин зүйлийн талаарх мэдлэг

ТХ315.Сэ04. Онгон байгалийг сэргээх, хүмүүс нь онгон байгалиа сэргээн анагаагч хүч

ТХ315.Сэ05. Уур амьсгалын өөрчлөлт ба биологийн төрөл зүйлийн олон янз байдал. Экосистем нь нүүрсхүчлийн хийг шингээгч, гамшгийн эрсдэлийг бууруулагч болох нь, экосистемүүд (экосистем нь байгалийн аюулт үзэгдлүүдээс хамгаалах байгалийн хамгаалалт болох нь)

ТХ315.Сэ06. Хөрс, түүний үүсэл ба бүтэц, найрлага

ТХ315.Сэ07. Цөлжилт, ой устах, тэдгээрийн эсрэг тэмцэж буй хүчин чармайлт

ТХ315.Сэ08. Хүмүүс амьд байгалийн нэг хэсэг бөгөөд тэдний байгальтайгаа холбогдох байдал

ТХ315.Сэ09. Экосистемийн үйлчилгээ (соёлын, материаллаг нөөц хангамжийн, зохицуулалтын, дэмжин тэтгэх)

ТХ315.Сэ10. Хувьсал ба генетик, генетикийн нөөц, ёс зүй

ТХ316 ЭНХ ТАЙВАН, ШУДАРГА ЁС БА ХҮЧИРХЭГ ИНСТИТУЦУУД

ТХ316.Сэ01. “Шударга ёс”-ны тодорхойлолт. Залхаан цээрлүүлэх, засан хүмүүжүүлэх

ТХ316.Сэ02. Гэмт хэрэг ба ял шийтгэл, хууль эрх зүй ба ял шийтгэлийн дэлхийн түвшний харьцуулалт

ТХ316.Сэ03. Уур амьсгалын шударга ёс /Уур амьсгалын өөрчлөлтөд хариуцлага хүлээх болон түүнийг бууруулахад хувь нэмэр оруулахад баримтлах шударга ёс - *Climate justice*/

ТХ316.Сэ04. Худалдааны шударга ёс (Trade justice)

ТХ316.Сэ05. Хүүхдийн хөдөлмөр, хүүхдийн мөлжлөг

ТХ316.Сэ06. Дайн, энх тайван, дүрвэгчидтэй холбоотой дэлхий нийтийн гэрээ хэлэлцээр

ТХ316.Сэ07. Хээл хахууль, түүнийг хэрхэн хэмжих тухай

ТХ316.Сэ08. Хууль бус зэвсгийн худалдаа

ТХ316.Сэ09. Тамхи, мансууруулах бодисын хууль бус хэрэглээний зуршил, түүний худалдаа

ТХ316.Сэ10. Олон улсын гэмт хэргийн шүүх, түүний гүйцэтгэх үүрэг

ТХ317 ТХ3-ЫН ТӨЛӨӨХ ТҮНШЛЭЛ

ТХ317.Сэ01. Тогтвортой хөгжлийн төлөөх засгийн газрууд, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийнхэн хоорондын дэлхий нийтийн (global) түншлэлүүд, тэдний хамтын хариуцлага ба өөр өөр тоглогчдын хооронд үүсэж болзошгүй зөрчил, маргаан

ТХ317.Сэ02. Орон нутаг, үндэстэн, дэлхийг бүхэлд нь хамарсан бүтэц, зохион байгуулалтын тогтолцоонууд болон эрх мэдлийн динамик

ТХ317.Сэ03. Тогтвортой хөгжилд чиглэсэн /ТХ-ийн үзэл санаа туссан/ дэлхий нийтийн засаглал, бодлого, дэлхийн зах зээл ба худалдааны тогтолцоо

ТХ317.Сэ04. “Хоригдлын делимма”, “ардын эмгэнэл” шиг тогтвортой хөгжлийг дэмжсэн дэлхий нийтийн засаглал ба зах зээлийг бий болгоход нүүрлэж буй сорилт

ТХ317.Сэ05. Дэлхийн иргэншил ба тогтвортой хөгжлийн төлөөх өөрчлөлтийг бүтээгчид болох иргэд

ТХ317.Сэ06. Шинжлэх ухаан, технологи, инновацийн хүртээмж, хамтын ажиллагаа, мэдлэг хуваалцаж

ТХ317.Сэ07. Интернетийн хүртээмжийн дэлхийн тархалт

ТХ317.Сэ08. Хөгжлийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн тусламж, олон эх сурвалжаас хөгжиж буй орнуудад үзүүлж буй санхүүгийн нэмэлт нөөц

ТХ317.Сэ09. Тогтвортой хөгжлийн бүх зорилтыг хэрэгжүүлэх үндэсний төлөвлөгөөг дэмжих хүний нөөцийн чадавч

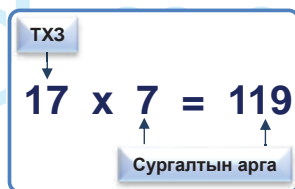
ТХ317.Сэ10. Тогтвортой хөгжлийн ахиц дэвшлийн хэмжүүрүүд

3.4. ТХ3-ЫН АРГА ЗҮЙН ХАНДЛАГА, АРГА ТЕХНИК

Анги танхим дахь сургалт нь сүүлийн 50 жилд ихээхэн өөрчлөгдсөн. Энэхүү ахиц дэвшил нь идэвхтэй суралцахуй, шавь-төвтэй суралцахуй, хамтын үйлээр суралцахуй, туршлагад тулгуурласан суралцахуй, асуудалд-суурилсан суралцахуй зэрэг суралцахуйн шинэ арга, зарчмуудыг хөгжүүлсний дүнд боловсрогдсон. George M. Slavich & Philip G. Zimbardo нар өнгөн талаасаа ялгаатай мэт эдгээр хандлагуудыг харьцуулан нягтлаж, төсөөтэй зүйлс байгаа эсэхийг шалгах замаар тэдгээрт суралцагчдын суралцах хүсэл эрмэлзлийг өөрчлөн хувиргаж байгаа

онолын үндэслэлийн өндөр түвшний давхцал байгааг илрүүлэх үндсэн дээр танхимын сургалтад илүү өргөн хүрээгээр хандах боломж олгосон “хувирган өөрчлөх багшлахуй” буюу “*transformational teaching*” хэмээх шинэ хандлагыг бий болгосон талаар тэмдэглэсэн байна.

Хувирган өөрчлөх багшлахуй нь суралцагчийн суралцахуй ба хувийн өсөлт хөгжлийг дэмжихийн тулд нэг талаас, багш ба суралцагч нөгөө талаас “*мэдлэгийн ерөнхий цогц*”⁹⁰ хоорондын динамик харилцан хамаарлыг тогтоохыг чухалчилдаг. Энэ өнцөгөөс нь авч үзвэл, багш бол сурагчдын өөр хоорондоо болон багштайгаа хамтран ажиллах багуудыг байгуулж, тэднийг мэдээллийн цогцуудыг эзэмших оюуны үйлд дасгалжуулагч юм. Багш нар сурагчдын тухайн хичээлийн түлхүүр үзэл баримтлалыг эзэмших үйлийг хөнгөвчлөх уламжлалт үүргээ гүйцэтгэхдээ суралцагчийн хувийн хөгжилдөө болон суралцахуйд хандах хандлагыг нь нэгэн зэрэг сайжруулах ёстой. Тэд энэ зорилгодоо хүрэхийн тулд хичээлээ бүхэлд нь харах ерөнхий чиглэлийг тогтоох, загварчлах ба ур чадварын туршлага эзэмших нөхцөлөөр хангах, суралцагчийг уриалан дуудаж, урамшуулан дэмжих, хүн бүрд анхаарал тавьж, эргэх холбоо тогтоох, танхимын хүрээнээс хальсан туршилтын хичээлүүд бүтээх, эргэцүүлэл ба сонголт хийхийн өмнөх өргөн боломжоор хангах зэрэг багшлахуйн олон нэмэлт стратегиуд шаардлагатай болдог байна. Эдгээр аргууд нь синергетикээр харилцан холбогддог ба тэдгээрийг хамтад нь хэрэглэснээр оюуны болон хувийн өсөлт хөгжилдөө суралцагчийн чадавх дээд хэмжээгээр ашиглагдах боломжтой хэмээн үзжээ.

ТХБ-ын арга зүйн үндсэн арга хандлагаар Суралцагч-төвтэй хандлага, Туршлагад суурилсан суралцахуй, Өөрчлөн хувиргах суралцахуй гэсэн үндсэн 3 хандлагыг нэрлэсэн бөгөөд эдгээр нь манай сургууль багш нарын нэлээд сонсож мэдсэн, сургалтын практикт хэрэглэдэг хандлага юм. Эдгээр хандлагын хүрээнд ТХЗ-ын төлөөх боловсролд сургалтын 4 төрлийн аргыг түлхүүр арга хэмээн чухалчлан үзсэн байна (Хүснэгт 3.4.1.)

ТХЗ тус бүрээр сургалтын арга, техникийн 7 жишээ, 17 зорилгоор нийт 119 жишээг өгсөн байна. Сургалтын аргын эдгээр жишээг суралцахуйн зорилт ба сэдэвтэй мөн нэгэн адил зарчмаар кодолсон. Тухайлбал, ТХ302.Аз4. гэснийг ТХ-ийн 2-р зорилгын жишээ болгосон 4 дэх арга гэж тайлж уншина.

90 Мэдлэг буюу мэдээллийн цогц (body of knowledge or information, объём знаний или информации) - Эрдэмтдийн нийгэмлэг, мэргэжлийн холбоодоос тодорхойлсон тухайн мэргэжлийн салбарыг бүрдүүлдэг онол, үзэл баримтлал, нэр томъёо, үйлийн хэлбэрийн бүрэн гүйцэд цуглуулга. Энэ нь дурын мэдлэгийн байгууллагаас гаргасан мэдлэгийн талаарх төсөөллийн төрөл юм

Бид эдгээр 119 сургалтын арга техникийн жишээг харьцуулан судалж, 20 тодорхой аргыг ялган төрөлжүүлэн, ТХЗ-ын сургалтын түлхүүр 4 аргын аль төрөлд хамаарахыг тодорхойлсон болно (Хүснэгт 3.4.1.).

Хүснэгт 3.4.1. ТХЗ-ын төлөөх суралцахуйн түлхүүр аргууд

Аргын төрөл	Тодорхой арга	АХД
I. Бодит, хамтын үйл ажиллагаанд оролцох арга	1. Тэмдэглэлт өдрийг тэмдэглэн өнгөрүүлэх	6
	2. Аян, кампанит ажилд оролцох, зохион байгуулах	7
	3. Түншлэл (partnership)-ийг хөгжүүлэх	5
	4. Дадлага (internship) хийх	2
	5. Үйл ажиллагаанд оролцох, хамрагдах, төлөвлөх	11
	6. Үйл ажиллагааны төсөл төлөвлөх, хэрэгжүүлэх, оролцох	9
	7. Видео үзэх	2
II. Шинжилгээ/ судалгаа хийх арга	1. Задлан шинжилгээ, судалгаа хийх	11
	2. Тохиолдлын шинжилгээ	10
	3. Шинжилгээнд суурилсан төсөл (enquiry-based project)	16
	4. Туршилт хийх	2
	5. Судалгааны төсөл боловсруулах, хэрэгжүүлэх	6
III. Бүтээлч, шүүмжлэлтэй сэтгэхүй ба сэтгэлгээ шаардсан арга	1. Эсээ бичих, хэлэлцүүлэг хийх	7
	2. Дүрд хувилан тоглох	10
	3. Экскурс, танилцах аялал	8
	4. Веб, блог хөтлөх, видео клип хийх	3
IV. Алсын хараатай болох арга	1. Хэтийн зорилго тодорхойлох	1
	2. Түүх намтар зохиох	2
	3. Ирээдүйд тодорхой нөхцөлд хэрэгжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулах	2
	4. Үзэл баримтлал, зарчим боловсруулах	1
Нийт		121

АХД-Аргын хэрэглээдэсэн давтамж

Зарим тохиолдолд хоёр тодорхой аргын жишээг хамт өгсөн байсан учраас бидний ялгаж төрөлжүүлсэн 20 тодорхой арга нь 2-оос 16 хүртэлх давтамжтай байсан (Хүснэгт 3.4.1.).

ТХЗ-ын төлөөх боловсролын сургалтын аргын 119 арга техникийг орчуулснаа доор үзүүллээ. Мөн бидний ялгаж төрөлжүүлсэн 20 тодорхой аргын алинд хамаарахыг харууллаа. Хамгийн эхний “ТХ301.Аз1. Дэлхийн янз бүрийн бүс дэх дунд сургуулиуд болон их сургуулиуд хоорондын түншлэлийг хөгжүүлэх (Өмнөд-Хойд, Өмнөд-Өмнөд)” гэсэн аргыг “I” гэсэн эхний багананд “3” гэж тэмдэглэсэн нь I төрлийн 3-р арга буюу “Түншлэл (partnership)-ийг хөгжүүлэх” арга болохыг илэрхийлж байна.

№	ТХЗ	Сургалтын аргын жишээ	Аргын төрөл			
			I	II	III	IV
1	ТХ301. ЯДУУРАЛГҮЙ БОЛОХ	ТХ301.Аз1. Дэлхийн янз бүрийн бүс дэх дунд сургуулиуд болон их сургуулиуд хоорондын түншлэлийг хөгжүүлэх (Өмнөд–Хойд, Өмнөд–Өмнөд)	3			
2		ТХ301.Аз2. Орон нутаг болон дэлхий нийтийн түвшин дэх ядуурлын тухай мэдээлэл хүргэх кампанит ажлыг төлөвлөн хэрэгжүүлэх	2			
3		ТХ301.Аз3. Шударга худалдааны бүтээгдэхүүн борлуулах сурагчдын компанийн үйл ажиллагааг төлөвлөн хэрэгжүүлэх	5			
4		ТХ301.Аз4. Ядуусын янз бүрийн аюул осолд өртөмтгий байдлыг бууруулж, зохицох чадварыг нэмэгдүүлэхийн тулд тэдэнд боломж эрх мэдэл олгож, өөрсдийн хэрэгцээгээ хангахдаа суралцахуйд тодорхой үүрэг хүлээж, идэвхтэй оролцох боломжийг олгосон орон нутгийн суралцахуйн үйлчилгээ (local service-learning)-г ТББ, хувийн хэвшил болон нутгийн бүлгийнхэнтэй хамтарч, төлөвлөн хэрэгжүүлэх	5			
5		ТХ301.Аз5. Ядуурал ба баян чинээлэг байдлын кэйс судалгааг тодорхой нэг улсыг сонгож (desktop research буюу өмнө хийгдсэн судалгааны үр дүнг судлах хоёрдогч судалгааны аргаар), эсвэл орон нутгийнхаа түвшинд (экскурс, ярилцлагын аргаар) хийх		2		
6		ТХ301.Аз6. Ядуурлын чиглэлээр ажилладаг байгууллагуудад дадлага хийлгүүлэх	4			
7		ТХ301.Аз7. “Ядуурал ихсэж байна уу? Багасаж байна уу?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл (enguiry-based project) боловсруулах, хэрэгжүүлэх		3		
8	ТХ302. ӨЛСГӨЛӨНГ ТЭЛЭХ	ТХ302.Аз1. Татвар, төрийн татаас, тариф, квот зэргийн нөлөөлд өртөмтгий дэлхийн зах зээл дээр тоглодог томоохон бизнес эрхлэгчдийг жижиг дунд бизнес эрхлэгчидтэй харьцуулан дүрд хувиран тоглох			2	
9		ТХ302.Аз2. Орон нутгийн, үндэсний хэмжээний хоол хүнсний үйлдвэрлэл, хэрэглээний тогтолцоо, хүнсний үйлдвэрлэлийн тогтолцоонд байгалийн аюулт үзэгдэл, гамшгийн үзүүлэх нөлөөллийн талаар тооцоолол (scenario) ба задлан шинжилгээ хийх		1		
10		ТХ302.Аз3. Өлсгөлөнтэй тэмцэх, хоол хүнсний хаягдлыг бууруулах, тогтвортой хөдөө аж ахуйг дэмжих зорилготой төрийн бодлого, менежментийн стратегиудын тохиромжтой эсэхийг тогтоох кэйс судалгаа явуулж задлан шинжилгээ хийх (case study analysis)		2		
11		ТХ302.Аз4. Тогтвортой хөдөө аж ахуйн чиглэлээр сайн туршлага хуримтлуулж буй газруудад экскурс хийх, танилцах аялал (field trips) зохион байгуулах			3	
12		ТХ302.Аз5. Суурин газрын эсвэл сургуулийн ногооны талбайн төсөл хэрэгжүүлэх гэх мэтээр хоол хүнсний фермд тарьж ургуулахаас эхлээд, хоол бэлтгэгдэх хүртэлх үе шатуудыг судлах		5		
13		ТХ302.Аз6. Илүүдэл хоол хүнсний үлдэгдлийг хэрэгцээтэй хүмүүст нь хүргэх хүчин зүтгэлд сурагчдыг татан оролцуулах	5			
14		ТХ302.Аз7. Хоол хүнсний үйлдвэрлэл, хэрэглээний эргэлтийн мөчлөгүүдийг шинжлэх (Life cycle analyses-LCA)		1		

№	ТХЗ	Сургалтын аргын жишээ	Аргын төрөл			
			I	II	III	IV
15	ТХ303. САЙН ЭРҮҮЛ МЭНД БА САЙН САЙХАН БАЙДАЛ	ТХ303.Аз1. Олон нийт цуглардаг газарт мэдээлэл, тухайлбал, “Дэлхийн ДОХ-ын өдөр (12-р сарын 1)”-т зориулсан самбар бэлтгэж тавих	1			
16		ТХ303.Аз2. Эрүүл зан үйлийг дэмжсэн видео үзэх. Тухайлбал, аюулгүй сексийн төлөө бэлгэвч хэрэглэх, тамхи татахаас татгалзах гэх мэт	7			
17		ТХ303.Аз3. Эрүүл саруул, сайн сайхан байдлын утга учир гэж юу болох тухай ёс зүй, эргэцүүллийн хэлбэртэй эсээ бичиж, хэлэлцүүлэгт оролцох			1	
18		ТХ303.Аз4. Хүнд өвчинд нэрвэгдсэн, хар тамхинд донтсон хүмүүсээр түүхийг нь яриулах арга хэмжээнд оролцох	5			
19		ТХ303.Аз5. Эрүүл мэндийг дэмжиж, өвчнөөс урьдчилан сэргийлэх стратегийн талаар сургалт зохион байгуулах, Тухайлбал, биеийн тамир спортын үйл ажиллагаанд оролцох, эрүүл хоол хүнс бэлтгэх, бэлгэвч хэрэглэх, шумуулаас хамгаалах тор суурилуулах, усаар дамжин халдварладаг өвчний эх сурвалжийг илрүүлэх, арилгах арга хэмжээ авах гэх мэт	5			
20		ТХ303.Аз6. Тахал, орон нутгийн онцлогтой өвчинд холбогдох төслүүд хэрэгжүүлэх: Ололт амжилт ба сорилт бэрхшээлүүд (Халуун хижиг, Zika, Ebola вирус гэх мэт)		5		
21		ТХ303.Аз7. “Урт удаан амьдрах нь сайн зүйл мөн үү?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах		3		
22	ТХ304. ЧАНАРТАЙ БОЛОВСРОЛ	ТХ304.Аз1. Дэлхийн янз бүрийн бүс дэх дунд сургуулиуд, их сургуулиуд болон боловсролын үйлчилгээ үзүүлдэг бусад байгууллагууд хоорондын түншлэлийг хөгжүүлэх (Өмнөд – Хойд, Өмнөд – Өмнөд)	3			
23		ТХ304.Аз2. Чанартай боловсролын талаарх олон нийтийн мэдлэг мэдээллийг сайжруулахад чиглэсэн ухуулга сурталчилгааны кампанит ажил төлөвлөн, хэрэгжүүлэх	2			
24		ТХ304.Аз3. Сонгож авсан тодорхой нэг нутагт эсвэл тухайн нэг улс орны боловсролын тогтолцоо, түүний хүртээмжийн талаар кэйс судалгаа хийх Тухайлбал, бага боловсролын хамран сургалт гэх мэт		2		
25		ТХ304.Аз4. Дунд сургууль, их сургууль эсвэл орон нутгийн олон нийтийн бүлэгт зориулсан ТХБ-ын төслийг төлөвлөн хэрэгжүүлэх	6			
26		ТХ304.Аз5. НҮБ-ын “Залуучуудын ур чадварын өдөр” (7-р сарын 15), “Олон улсын бичиг үсэгт тайлагдах өдөр” (9-р сарын 8), эсвэл “Олон улсын багш нарын өдөр” (10-р сарын 5) тэмдэглэн өнгөрүүлэх эсвэл “Боловсролын төлөөх дэлхий нийтийн үйлийн долоо хоног”-ийн үйл ажиллагаанд оролцох	1			
27		ТХ304.Аз6. Орон нутаг, бүс нутаг, үндэсний түвшинд “Тогтвортой хөгжлийн боловсролын өдөр”-ийг зохион байгуулах	1			
28		ТХ304.Аз7. “Тогтвортой сургууль гэж юу вэ?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах		3		

№	ТХЗ	Сургалтын аргын жишээ	Аргын төрөл			
			I	II	III	IV
29	ТХ305. ЖЕНДЭРИЙН ТЭГШ БАЙДАЛ	ТХ305.А31. “Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг арилгах олон улсын өдөр” (11-р сарын 25)-ийг тэмдэглэн өнгөрүүлэх	1			
30		ТХ305.А32. Жендэрийн ялгаа, бэлгийн чиг хандлагад суурилсан, хүчирхийлэлд өртсөн хүмүүсийг урьж, илтгэл тавиулах	5			
31		ТХ305.А33. Жендэрийн үүрэг оролцоонд суурилсан тусгай хэрэгцээ, онцлог шинжийг олж илрүүлэх зорилгоор дүрд хувилан тоглох			2	
32		ТХ305.А34. Жендэрийн тухай ойлголтод өөр өөрөөр ханддаг дэлхийн янз бүрийн хэсэгт байгаа хүмүүсийн бүлгүүдтэй түншлэл тогтоох	3			
33		ТХ305.А35. Эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн уламжлалт ажил үйлд нэг өдрийн туршид гар бие оролцож үзэх (ажил үүргээ сольж гүйцэтгэх)	5			
34		ТХ305.А36. Байгалийн гамшиг, аюул занал нь охид, эмэгтэйчүүд ба хөвгүүд, эрчүүдэд хэрхэн ялгаатайгаар нөлөөлж байгааг олж илрүүлэх		1		
35		ТХ305.А37. “Тэгш байдал (equality) ба үл алагчлах/алагчилсан байдал (equity) гэсэн ойлголт ямар ялгаатай вэ? Эдгээр ойлголт ажил хөдөлмөр дээр хэрхэн хэрэглэгддэг вэ?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах		3		
36	ТХ306. ЦЭВЭР УС БА АРИУН ЦЭВЭР	ТХ306.А31. Өөрсдийн усны хэрэглээний ул мөрийг тооцоолох		2		
37		ТХ306.А32. Амжилтын түүхүүдэд үндэслэн орон нутгийн усны тогтвортой хэрэглээ ба нийлүүлэлтийн тухай тодорхой үзэл баримтлал боловсруулах				4
38		ТХ306.А33. Усны нөөц ихтэй эсвэл усны хомсдолтой бүс нутагт оршин байгаа сургууль хоорондын түншлэлийг хөгжүүлэх	3			
39		ТХ306.А34. Орон нутгийн усны дэд бүтэцтэй танилцах экскурс зохион байгуулах, сургуулийн ба гэрийнхээ усны чанарт хяналт-шинжилгээ хийх			3	
40		ТХ306.А35. Ус, түүний ач холбогдлын тухай олон нийтийн мэдлэг мэдээллийг сайжруулахад чиглэсэн ухуулга сурталчилгааны кампанит ажил эсвэл залуучуудын оролцоо бүхий тодорхой үйл ажиллагааны төсөл (youth action project) төлөвлөж, хэрэгжүүлэх	2, 6			
41		ТХ306.А36. Харагддаггүй ч бараа бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлд зарцуулдаг усны асуудлаар төслийн ажил боловсруулах. Тухайлбал, 1 литр шар айраг, 1 кг үхрийн мах, 1 футболкийг үйлдвэрлэхэд зарцуулдаг усны хэмжээ гэх мэт		5		
42		ТХ306.А37. “Ус байхгүй бол хүний үйл ажиллагаанд юу тохиолдож болох вэ?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах		3		

№	ТХЗ	Сургалтын аргын жишээ	Аргын төрөл			
			I	II	III	IV
43	ТХ307. БОЛОМЖИЙН ҮНЭТЭЙ, ЦЭВЭР ЭРЧИМ ХҮЧ	ТХ307.А31. Сэргээгдэх эрчим хүчний технологиор туршилт явуулах		4		
44		ТХ307.А32. Өөрсдийн эрчим хүчний хэрэглээний талаар эргэцүүлэн бодож хэлэлцэх. Тухайлбал, суурь хэрэгцээ (хоол хийхэд зарцуулах эрчим хүч)-гээ хангаж байна уу, эсвэл тансаг амьдралын хэв маягт (усан санг ашиглахад зарцуулах эрчим хүч) зориулан хэрэглэж байна уу гэсэн чиглэлээр эрчим хүчний хэрэглээний шалтгаанаа эрэмбэлэх			1	
45		ТХ307.А33. Эрчим хүчний үйлдвэрлэл ба түгээлтийн сүлжээнд хармагдах газруудаар хийх экскурсийг эрчим хүчний төрлүүд ба төслүүдийн давуу, сул талын ёс зүйг хөндсөн хэлэлцүүлэгтэйгээр зохион байгуулах				1, 3
46		ТХ307.А34. Эрчим хүчний ирээдүйн үйлдвэрлэл, нийлүүлэлт, хэрэглээний талаар тооцооллын шинжилгээ (scenario analyses) хийх			1	
47		ТХ307.А35. Өөрийн байгууллагын эсвэл орон нутгийн түвшинд эрчим хүч хэмнэх кампанит ажил зохион байгуулах		2		
48		ТХ307.А36. Бидэнд өдөр тутам хэрэгцээтэй талх, овьёос зэрэг хүнсний бүтээгдэхүүнийг үйлдвэрлэхэд хэдий хэмжээний эрчим хүч зарцуулдаг тухай бүлэг хүмүүсийн төсөл (group project) хэрэгжүүлэх			5	
49		ТХ307.А37. “Эрчим хүч нь хүний сайн сайхан байдалтай хэрхэн холбогддог вэ?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах			3	
50	ТХ308. ЗОХИСТОЙ АЖИЛ БА ЭДИЙН ЗАСГИЙН ЕСӨЛТ	ТХ308.А31. Эдийн засгийн өсөлтийн янз бүрийн загварын талаар сөрөг аргумент дэвшүүлэн мэтгэлцэж тоглох			2	
51		ТХ308.А32. Эрсдэл хүлээж болзошгүй ч нийгэмд тусгайлсан ашиг тусаа өгөх бизнес (social entrepreneurial) ба эрсдэл хүлээж болзошгүй ч нийгэмд нийтлэг ашиг тусаа өгөх бизнес (entrepreneurial) төслүүдийг төлөвлөх, хэрэгжүүлэх				3
52		ТХ308.А33. Сурагчдыг орон нутгийн бизнестэй холбож дадлагажуулах		4		
53		ТХ308.А34. Ажил олгогч ба ажиллагчидтай ярилцлага хийж, тэдний хэрэгцээ, ирээдүйн чиг хандлагыг олж илрүүлэх			1	
54		ТХ308.А35. Амьдралын болон ажил мэргэжлийн албан тушаалын хэд хэдэн түүх замналын зураглал хийх				2
55		ТХ308.А36. Танхимын сургалтад ажил олгогчдыг оролцуулах		5		
56		ТХ308.А37. “Миний ажил мэргэжил, албан тушаал тогтвортой хөгжилд ямар хувь нэмэр оруулж чадах вэ?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах			3	

№	ТХЗ	Сургалтын аргын жишээ	Аргын төрөл			
			I	II	III	IV
57	ТХ309. ҮЙЛДВЭРЛЭГ, ИННОВАЦИ, ДЭД БҮТЭЦ	ТХ309.Аз1. Цахилгаан эрчим хүч огт байхгүй хэмээн төсөөлж, дүрд тоглох			2	
58		ТХ309.Аз2. Байгалийн аюулт үзэгдлийн дараа бизнес, аж ахуйн байгууллагууд үйл ажиллагаагаа тасралтгүй үргэлжлүүлэхэд нь зориулсан орон нутгийн төлөвлөгөө боловсруулах		2		
59		ТХ309.Аз3. Өөрийн оршин суугаа газрын олон нийтийн бүлэгт зориулан эрчим хүчний хүчдэл унасан тохиолдолд хэрхэн ажиллах төлөвлөгөөг боловсруулах				3
60		ТХ309.Аз4. Чулуужсан түлшнээс чөлөөлөгдсөн тээврийн системтэй дэлхийг төсөөлсөн хэтийн зорилгыг тодорхойлох				1
61		ТХ309.Аз5. Өөрөө харьяалагддаг нийгмийн бүлгийн материаллаг ба нийгмийн дэд бүтцийн аль нэг хэлбэрийг судлах төслийг боловсруулах		5		
62		ТХ309.Аз6. Олон нийтийн бүлгүүд хамтдаа байх орон зайг бий болгоход сурагчид, хүүхэд залуучуудыг татан оролцуулах	5			
63	ТХ309.Аз7. “Инноваци бүхэн сайн зүйл мөн үү?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах		3			
64	УЛС ХООРОНДЫН БОЛОН УЛС ДОТОРХ ТХ310 ТЭГШ БУС БАЙДАЛ	ТХ310.Аз1. Шударга бус, тэгш бус хандлагын сэтгэл зүйд үзүүлэх үр нөлөөний тухай эсвэл тэгш бус байдлын төлөөсөнд нутгийн олон нийтэд учрах байгалийн гамшгийн үр дагавар улам ихэсдэг тухай хэлэлцэх зорилгоор тараан хуваарилах тоглоом (simple distribution game) тоглох			2	
65		ТХ310.Аз2. Өөрийн байгууллагадаа ажилладаг хүмүүсийн нийгмийн ялгаатай зэрэг зиндаанд харьяалагдах байдлыг шинжлэн судлах		1		
66		ТХ310.Аз3. Дэлхий нийтийн худалдааны тогтолцоон дахь тэгш бус байдлын асуудлаар олон нийтийн мэдлэг мэдээллийг нэмэгдүүлэх ухуулга сурталчилгааны болон улс төрийн кампанит ажил төлөвлөх	2			
67		ТХ310.Аз4. Өөрийнхөө ажил амьдралын явцад давуу эрх эдэлж байсан эсвэл эсрэгээр ялгаварлан гадуурхагдаж байсан үеийн хувийн түүхийг задлан шинжлэх		1		
68		ТХ310.Аз5. Эмзэг байдалд байгаа хүмүүстэй ярилцлага хийх (цагаачид гэх мэт)		2		
69		ТХ310.Аз6. Орон нутагт нь байгаа цагаачид, дүрвэгчдийн нөхцөл байдлын талаарх ойлголтоо веб хуудас болон блог хөтөлж тэмдэглэх			4	
70		ТХ310.Аз7. “Хүмүүсийн аз жаргалд тэгш бус байдал хэрхэн нөлөөлдөг вэ?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах		3		

№	ТХЗ	Сургалтын аргын жишээ	Аргын төрөл			
			I	II	III	IV
71	ТХ311. ТОГТВОРТОЙ ХОТ СУУРИН БА ОРШИН СУУГЧИД	ТХ311.Аз1. Эко тосгон болон “амьдралын лабораториуд (living laboratories)”, бохир ус цэвэрлэх байгууламж, өнөөгийн тулгамдсан болон сайн туршлагуудыг харж болох үйлчилгээний бусад төвүүд дээр танилцах аялал хийх			3	
72		ТХ311.Аз2. Тогтвортой хот, орон нутгийн нэгжүүдэд зориулсан залуучуудын оролцоо бүхий тодорхой үйл ажиллагааны төсөл (youth action project) боловсруулж хэрэгжүүлэх	6			
73		ТХ311.Аз3. Хүн амын суурьшил нь цаг хугацааны туршид хэрхэн өөрчлөгдөж ирсэн талаар ахмад хүмүүсийг урьж ярилцлага хийх. Тэднээс тухайн бүс нутгийнхаа байгальд (bioregion) хэрхэн дасан зохицож амьдарсан талаар асуух. Аливаа суурьшлын бүс нутаг, түүний өөрчлөлтийн түүхийг судлан мэдэхдээ уран зураг, уран зохиол, түүхийн эх сурвалжийг ашиглах		5		
74		ТХ311.Аз4. Орон нутгийн цэцэрлэгт хүрээлэн байгуулах	5			
75		ТХ311.Аз5. Зураглал гаргах төслүүд: зураглалд нийтийн эзэмшлийн задгай талбайг сайн ашиглаж буй хэсгүүд, хүний биеийн хэмжээст тохируулсан төлөвлөлт, тухайн орон нутаг дахь анхаарал тавих шаардлагатай хэсгүүд, ногоон байгууламж зэргийг тэмдэглэх. Мөн байгалийн аюул, гамшигт өртсөн буюу сайжруулах шаардлагатай газар нутгийг тэмдэглэж болно.			5	
76		ТХ311.Аз6. Тогтвортой хот, суурингийн жишээг харуулсан 2 минутын видео клип хийх				4
77		ТХ311.Аз7. “Хэрэв бид бүгдээрээ хот суурин газарт амьдардаг байсан бол илүү тогтвортой байдлыг хангаж чадах байсан уу?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах			3	
78	ТХ312. ХАРИУЦЛАГАТАЙ ХЭРЭГЛЭЭ БА ҮЙЛДВЭРЛЭЛ	ТХ312.Аз1. Хувь хүний экологийн үл мөрийг тооцоолж, эргэцүүлэн тусгах			2	
79		ТХ312.Аз2. Гар утас, компьютер, хувцас зэрэг янз бүрийн бараа бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл ба хэрэглээний эргэлтийн мөчлөгүүдийг (Life Cycle Analysis /LCA) задлан шинжлэх			1	
80		ТХ312.Аз3. Тогтвортой бараа бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж, борлуулах чиглэлээр оюутан сурагчдын компани ажиллуулах	6			
81		ТХ312.Аз4. Худалдааны системд оролцдог үйлдвэрлэгч, сурталчлагч, хэрэглэгч, хог хаягдлын менежер зэрэг янз бүрийн тоглогчдын дүрд хувилан тоглох			2	
82		ТХ312.Аз5. Бараа бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл ба хэрэглээний хэв загварыг ойлгож мэдэхэд нь туслах зорилгоор суралцагчдад богино хэмжээний уран сайхны, баримтат кино үзүүлэх. (Story of Stuff by Annie Leonard)			7	
83		ТХ312.Аз6. Бараа бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл ба хэрэглээтэй холбоотой залуучуудын оролцоо бүхий тодорхой үйл ажиллагааны төсөл боловсруулан хэрэгжүүлэх (загвар зохион бүтээх, технологи гэх мэт)		6		
84		ТХ312.Аз7. “Тогтвортой байдалд хүрэхэд аливаа зүйлийг дураа хүрэхээр хийдэг, дургүйгээ хүрэхээр хаядаг байж болох уу?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах			3	

№	ТХЗ	Сургалтын аргын жишээ	Аргын төрөл			
			I	II	III	IV
85	ТХ313. УУР АМЬСГАЛЫН ТӨЛӨӨХ ҮЙЛ ХЭРЭГ	ТХ313.Аз1. Цаг уурын өөрчлөлттэй холбоотой үзэгдлийн нөлөөллийг тал бүрээс нь үнэлж тооцох, мэдэрч ойлгохын тулд дүрд тоглох			2	
86		ТХ313.Аз2. Уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой таамаглал, үр дагавар, хөгжлийн өмнөх замналын талаарх янз бүрийн тооцоололд задлан шинжилгээ хийх		1		
87		ТХ313.Аз3. Уур амьсгалыг хамгаалахтай холбоотой үйл ажиллагааны төсөл, кампанит ажил боловсруулан хэрэгжүүлэх	2			
88		ТХ313.Аз4. Уур амьсгалын өөрчлөлтөд хамаарах асуудлуудыг шийдвэрлэхэд олон нийтийн хувь нэмэр оруулах боломжийг бүрдүүлэхийн тулд веб хуудас, блог үүсгэж хөтлөх			4	
89		ТХ313.Аз5. Уур амьсгалд ээлтэй түүх намтрыг зохиох				2
90	ТХ313. УУР АМЬСГАЛЫН ТӨЛӨӨХ ҮЙЛ ХЭРЭГ	ТХ313.Аз6. Тухайн нэг орон нутагт уур амьсгалын өөрчлөлт нь гамшгийн эрсдэлийг хэрхэн нэмэгдүүлж байгаа тухай кэйс судалгаа боловсруулах		2		
91		ТХ313.Аз7. “Агаар мандалд хамгийн их хохирол учруулж буй этгээд нь хохирлын төлбөрийг төлөх ёстой” гэсэн мэдэгдлийн дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах		3		
92		ТХ314.Аз1. Усан доорх амьдралтай холбоотой залуучуудын оролцоо бүхий тодорхой үйл ажиллагааны төсөл боловсруулан хэрэгжүүлэх.	6			
93	ТХ314. УСАН ДООРХ АМЬДРАЛ	ТХ314.Аз2. Далай тэнгисийн эрэг орчмын газарт экскурс хийх			3	
94		ТХ314.Аз3. Сургууль дээрээ загас агнуурын нөөцийн тогтвортой менежмент, хэрэглээний талаар мэтгэлцэх			1	
95		ТХ314.Аз4. Далайн усны түвшин нэмэгдсэнээс шалтгаалан эх газарт нүүдэллэж буй арлын иргэдийн дүрд хувиран тоглох			2	
96		ТХ314.Аз5. Янз бүрийн улс орон дахь далай тэнгистэй холбоотой соёлын болон ахуй амьжиргааны харилцан хамаарлын талаар кэйс судалгаа явуулах		2		
97		ТХ314.Аз6. Далайн ус хүчиллэг чанартай байдгийг сурагчдад нотолж харуулах лабораторийн туршилт явуулах		4		
98	ТХ314. УСАН ДООРХ АМЬДРАЛ	ТХ314.Аз7. “Бидэнд далай хэрэгтэй юу эсвэл далайд бид хэрэгтэй юу?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах		3		
99		ТХ315.Аз1. Төрөл бүрийн зэрлэг ан амьтны тоо толгойн тархалт, тэдгээрийг салган тусгаарладаг зам харгуй мэтийн саад тогторууд ба хор нөлөөлөлтэй амьтан ургамлын төрөл зүйл зэргийг тэмдэглэх		2		
100		ТХ315.Аз2. Орон нутгийн иргэд цуглаж, тухайн газар нутагт байгаа амьтны төрөл зүйлээс аль болох олныг бүртгэх үйл ажиллагаа буюу био-довтолгооныг жил бүрийн нэг өдөр тогтмол хэрэгжүүлж, биологийн төрөл зүйлийн бүртгэл (bioblitz)-ийн зураглал хөтлөх			3	
101	ТХ315. ГАЗАР ДЭЭРХ АМЬДРАЛ	ТХ315.Аз3. Органик материалын найрлага, үүсэл гарлыг үзүүлж, таниулах зорилготой бордоогоор хөрс бордох workshop зохион байгуулах	6			
102		ТХ315.Аз4. Соёлын зорилготой тухайлбал, нөхөн сэргээх, амрааж тайвшруулах, урлаг/уран зургийн үйлчилгээ үзүүлэх чиглэлээр ойлролцоо цэцэрлэгт хүрээлэнд экскурс хийх			3	
103		ТХ315.Аз5. Зэрлэг ан амьтанд зориулсан байгалийн зэрлэг цэцэрлэг байгуулах. Тухайлбал, зөгийд ээлтэй цэцэг тарих, хорхой шавжид тохиромжтой сууц барих, усан сан, цөөрөм байгуулах гэх мэт	6			

№	ТХЗ	Сургалтын аргын жишээ	Аргын төрөл			
			I	II	III	IV
104	ТХ316. ЭНХ ТАЙВАН, ШУДАРГА ЁС БА ХҮЧИРХЭГ ИНСТИТУДУУД	ТХ316.Аз6. “Эх дэлхийн өдөр” (4-р сарын 22), “Дэлхийн хүрээлэл орчны өдөр (6-р сарын 5)”-ийг тус тус тэмдэглэн өнгөрүүлэх	1			
105		ТХ316.Аз7. “Биологийн төрөл зүйлийн олон янз байдал яагаад чухал юм бэ?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах		3		
106		ТХ316.Аз1. Шударга бус байдлын хохирогч болсон дэлхийн өнцөг булан бүрт байгаа хүмүүсийн дүрд хувиран тоглох			2	
107		ТХ316.Аз2. Шударга ёс, тэгш байдлын тухай сургууль, коллежийн хотхонд үзэл бодол, итгэл үнэмшлээ хуваалцах харилцан яриа (interfaith dialogues) зохион байгуулах			1	
108	ТХ316. ЭНХ ТАЙВАН, ШУДАРГА ЁС БА ХҮЧИРХЭГ ИНСТИТУДУУД	ТХ316.Аз3. Орон нутгийн шүүх, цагдаагийн байгууллагад экскурс зохион байгуулах			3	
109		ТХ316.Аз4. Сургуулийн “Шударга ёс гэж юу вэ?” сэдэвт зурагт хуудас бүтээх			1	
110		ТХ316.Аз5. Түүхийн болон соёлын хам нөхцөлтэй холбоотой шударга ёсны асуудлаар мэтгэлцээн хийх. Тухайлбал, Аргентин дахь шударга ёс хумигдалт, Өмнөд Африк дахь арьс өнгөний ялгаварлан гадуурхалт болон хэрхэн тэдгээр шударга ёсны асуудлууд шийдвэрлэгдэж хөгжсөн гэх мэт			1	
111	ТХ316. ЭНХ ТАЙВАН, ШУДАРГА ЁС БА ХҮЧИРХЭГ ИНСТИТУДУУД	ТХ316.Аз6. Олон улсын “Энх тайвны өдөр” (9 сарын 21)-ийг тэмдэглэн өнгөрүүлэх	1			
112		ТХ316.Аз7. “Энх амгалан дэлхий ямар харагдах вэ?” гэсэн асуултын дагуу шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах		3		
113		ТХ317.Аз1. Дэлхийн өнцөг булан бүрд байдаг дунд сургуулиуд их дээд сургуулиуд, болон боловсролын бусад байгууллагуудын хоорондох түншлэл ба олон улсын вебэд суурилан зайнаас боловсролын туршлага хуваалцах солилцоог хөгжүүлэх (Өмнөд ба Хойд; Хойд ба Хойд)		3		
114	ТХ317. ТХЗ-ЫН ТӨЛӨӨХ ТҮНШЛЭЛ	ТХ317.Аз2. Уур амьсгалын өөрчлөлт, биологийн төрөл зүйлийн олон янз байдлын асуудлаар дэлхий нийтэд баримталж буй бодлогуудын замнал хөгжил болон тэдгээрийн хэрэгжилтийг задлан шинжлэх		1		
115		ТХ317.Аз3. Дэлхий нийтийн болон үндэсний түвшинд ТХЗ-ын хэрэгжилтээр гарч буй ахиц дэвшилд задлан шинжилгээ хийж, илэрсэн амжилт ололт болон алдаа дутагдалд хэн хариуцлага хүлээх ёстойг тодорхойлох		1		
116		ТХ317.Аз4. ТХЗ-ын талаарх олон нийтийн мэдлэг мэдээллийг нэмэгдүүлэх кампанит ажлыг төлөвлөн хэрэгжүүлэх	2			
117		ТХ317.Аз5. Тогтвортой хөгжлийн гол асуудлыг зөвшилцөн хэлэлцэх олон улсын бага хурлуудыг загварчлан дуурайж тоглох (Simulation games). Тухайлбал, НҮБ-ын Үндэсний Загвар гэх мэт			2	
118		ТХ317.Аз6. ТХЗ, тэдгээрийн ач холбогдлын талаар залуучуудын оролцоо бүхий тодорхой үйл ажиллагааны төсөл төлөвлөн хэрэгжүүлэх		6		
119	ТХ317. ТХЗ-ЫН ТӨЛӨӨХ ТҮНШЛЭЛ	ТХ317.Аз7. “Бид хамтдаа чадна...” гэсэн түгээмэл хэллэгийг ухаарч, түүнийг ТХЗ-ийг хэрэгжүүлэхэд хэрхэн ашиглагдаж байгаа” сэдвээр талаар шинжилгээнд суурилсан төсөл боловсруулах		3		

3.5. ТХЗ-ЫН СУРАЛЦАХУЙН ЗОРИЛТ, СЭДЭВ, АРГА ЗҮЙ, ТБ-ЫН ЦОГЦ ЧАДАМЖ БОЛОН ЕБС-ИЙН ЦӨМ ХӨТӨЛБӨР ХООРОНДЫН ХАМААРАЛ

ЮНЕСКО-ийн “ТХЗ-ын төлөө боловсрол: Суралцахуйн зорилт⁹¹” зөвлөмжид ТХБ-ийг ЕБС-ийн хичээл, үйл ажиллагаанд интеграцчилах үйлийн түвшин болон чиглэлийг тодорхой зааж өгсөн байна. Үүнд:

- Бодлого, стратеги, үндэсний хөтөлбөрт ТХБ-ын интеграцчилах
- Сургалтын хөтөлбөр, сурах бичигт ТХБ-ыг интеграцчилах
- Багш боловсролд ТХБ-ыг интеграцчилах
- ТХБ-ыг танхимын болон сургалтын бусад үйл ажиллагаагаар хүргэх
  - o Байгууллагыг бүхэлд нь хамрах менежментийн арга хандлага
  - o Туршлагад суурилсан, өөрчлөн хувиргах суралцахуйг хэрэгжүүлэх

Мөн ТХБ-ын суралцахуйн үр дүн болон ТХБ-ын хөтөлбөрийн чанарыг хэрхэн үнэлэх асуудлыг ч авч үзсэн байна.

Гэвч энэ олон түвшинд, үйлийн өргөн хүрээг хамарсан системийн шинжтэй интеграцчиллыг нэг удаагийн богино хугацааны төслийн хүрээнд шийдвэрлэх боломжгүй нь ойлгомжтой.

Иймд бид үндсэн 2 интеграцчиллыг тодорхойлох зорилго тавьж ажиллалаа.

1. Агуулгын интеграцчиллыг тодорхойлох
2. Арга зүйн интеграцчиллыг тодорхойлох

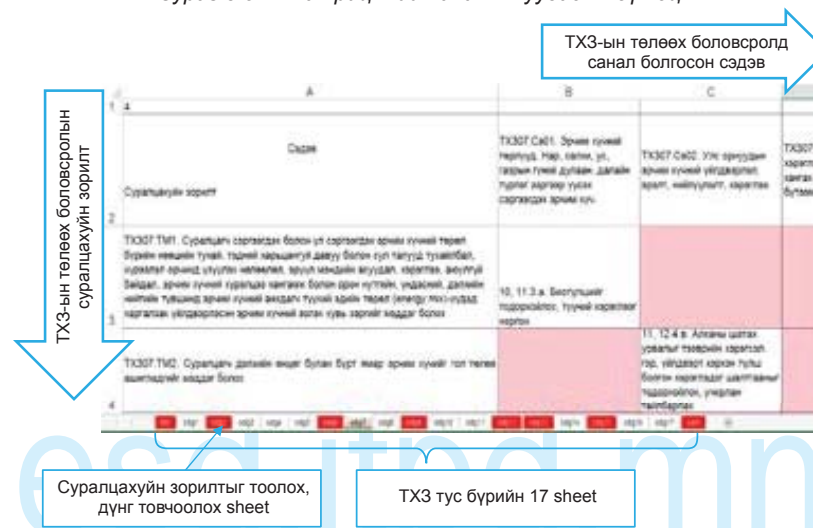
Бид дээрх зорилгоо хэрэгжүүлэхийн тулд үндсэн хоёр багаж буюу Матриц 1, Матриц 2-ыг бүтээж ашигласан болно. Эхний багаж буюу Матриц 1 нь бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын цөм хөтөлбөрүүд дэх суралцахуйн зорилтод ТХБ-ын агуулгын интеграцчилагдсан байдлыг шинжлэх зориулалттай. Харин хоёр дахь багаж буюу Матриц 2 нь цөм хөтөлбөрт агуулгаараа ТХБ-той интеграцчилагдсан гэж тогтоогож, сонгогдсон суралцахуйн зорилтыг ТХЗ-ын хүрээнд санал болгосон арга аргачлалтай хэрхэн интеграцчилж болохыг, улмаар ТБ-ын аль цогц чадамжийн төлөвшилд хувь оруулах болох үндэслэлийг тогтоох зориулалттай.

Эхний интеграцчиллыг үнэлэх судалгааны хүрээнд өнөөдөр хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй сургалтын цөм хөтөлбөрийн заавал судлах агуулгын хүрээнд тодорхойлсон “цөм хөтөлбөрийн суралцахуй зорилт”-ыг ТХЗ-ын суралцахуйн зорилт болон сэдэвт хэрхэн хамаарч буй байдлыг тодорхойлсон.

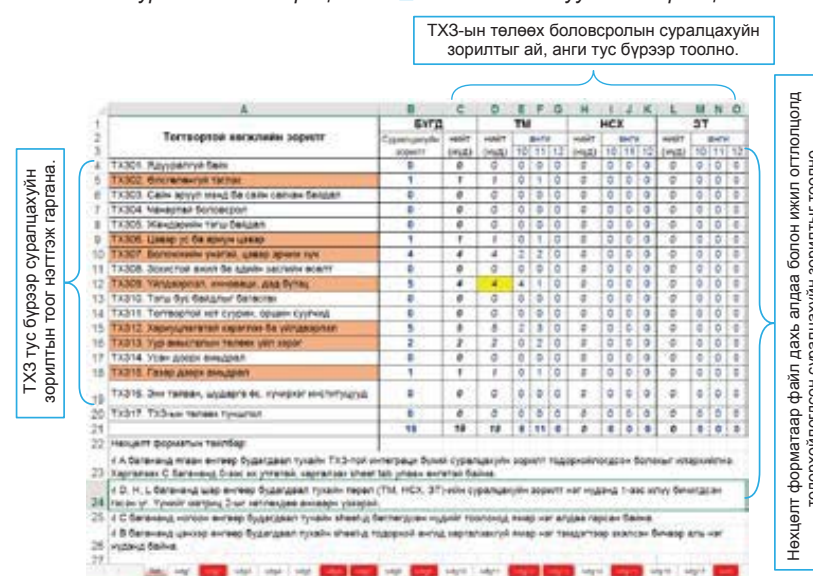
Бага, суурь, бүрэн дунд боловсролын цөм хөтөлбөр дэх суралцахуйн зорилтод ТХБ-ын интеграцчилагдсан байдлыг шинжлэх эхний багаж буюу матриц 1 нь хоёр хэмжээст хөлөгийн зарчмаар ажиллана. Хоёр хэмжээст нэг хөлөг нь мөрийн дагууд ТХЗ тус бүрээр тодорхойлсон 15 суралцахуйн зорилт, баганы дагууд тухайн ТХЗ-ын хүрээнд санал болгосон 10 сэдэв (зөвхөн ТХ313-т 11 сэдэвтэй)-ийг авч, эдгээр суралцахуйн зорилт ба сэдвийн огтлолцлын 150 нүд (зөвхөн ТХ313-т 165 нүд)-тэй (Зураг 1.4.1) хөлөг юм. ТХЗ тус бүрээр ийм бүтэцтэй нийт 17 хоёр хэмжээст хөлөг байна. Тухайн түвшний, тухайн судлагдахууны цөм хөтөлбөр дэх суралцахуйн зорилт нэг бүрийг шинжлээд ТХ, ТХЗ-той хамааралтай байвал 17 хоёр хэмжээст хөлөгийн 2565 нүд (105 x 16 + 165)-ний харгалзах нүдэнд тэрхүү суралцахуйн зорилтыг оноосон кодын хамтаар бичнэ.

91 UNESCO, (2017), Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives

Зураг 3.5.1. Матриц 1-ийн ажлын хуудасны бүтэц

Зураг 3.5.2. Матриц 1-ийн товчоолох “list” хуудасны бүтэц

Матриц 1 нь судлагдахуун хариуцсан шинжээчийн бичиж тэмдэглэсэн суралцахуйн зорилтыг ТХЗ-ын суралцахуйн зорилтын аль айд, хэддүгээр ангид хамаарахыг

тоолох, дүнг товчоолж нэгтгэх (Зураг 1.4.1, 1.4.2)-ээр “автоматчилагдсан” excel-ийн файл юм. Төслийн багийн гишүүдийг Матриц 1 буюу энэ автоматчилагдсан файльтай хэрхэн ажиллах, хийгээд тухайн судлагдахууны суралцахуй зорилт нь ТХБ-той интеграцчилагдсан байдлыг хэрхэн тодорхойлох аргачлалаар хангаж, сургалт семинарын үед харилцан ярилцаж, тайлбарлаж, зөвлөж ажилласан.

Хоёр дахь багаж буюу матриц 2-оор ТХЗ-ын суралцахуйн зорилттой интеграцчилагдсан гэж тогтоогдсон цөм хөтөлбөрийн суралцахуйн зорилтыг ТХЗ-ын хүрээнд санал болгосон арга аргын тусламжтайгаар хэрхэн хэрэгжүүлж, ТБ-ын аль цогц чадамжийн төлөвшилд хувь оруулах болох үндэслэлийг тогтоосон.

Матриц 2 нь нийт 10 баганатай нэг хэмжээст хөлөгийн зарчмаар ажиллана. Төслийн багийн гишүүдийг Матриц 2-той хэрхэн ажиллах, тухайн суралцахуй зорилтыг хэрэгжүүлэх сургалтын, аргын сонголт, үндэслэл мөн ТБ-ын цогц чадамжид оруулах хувь нэмэр, түүний үндэслэлийг тус тус хэрхэн тодорхойлох аргачлалаар хангаж, сургалт семинарын үед харилцан ярилцаж, тайлбарлаж, зөвлөж ажилласан.

Зураг 3.5.3. Матриц 2-ын бүтэц

1–5 дугаар баганын мэдээллийг Матриц 1-ийн үр дүнгээс авах бол 6 дугаар баганад “үндэслэл, тайлбар”-ыг тодорхойлж бичнэ: Тухайлбал,

- 1-ЦХ-ийн бүлэг сэдэв/агуулгын хүрээ
- 2-ЦХ дэх суралцахуйн зорилт
- 3-Аль ангийн суралцахуйн зорилт болох
- 4 ба 5-ТХЗ-ын суралцахуйн зорилт, сэдвийн код
- 6-Цөм хөтөлбөр дэх тухайн суралцахуйн зорилт нь ТХБ-той хэрхэн интеграцчилагдсан болохыг тодорхойлсон үндэслэл, тайлбар

7 дугаар баганад арга зүйн интеграцчиллыг хэрэгжүүлэхийн тул ТХЗ-ын төлөөх боловсролд санал болгосон арга зүйн хандлагын 4 төрлөөс алийг нь хэрэглэх боломжтойг сонгож тэмдэглээд 8-р баганад үндэслэлийг бичнэ.

9 дүгээр баганад ТБ-ын аль цогц чадамжийн төлөвшилд хувь нэмэр оруулах боломжтойг тодорхойлж, дугаараар нь тэмдэглээд 10 дугаар баганад тодорхойлсон цогц чадамж тус бүрийн үндэслэлийг тайлбарлана.

Ялангуяа ТБ-ын цогц чадамжид оруулах хувь нэмэр, түүний үндэслэлийг тодорхойлох нь “нэн шинэ” асуудал байсан. Учир нь ТБ-ын аль цогц чадамжийн аль чадварын төлөвшилд ямар оруулах хувь нэмэр оруулах асуудал нь тухайн суралцахуйн зорилтыг аль ангид ямар сэдвийн хүрээнд ямар түвшинд томъёолсноос, мөн түүнийг ямар чиг хандлагын хүрээнд ямар арга техникийг хэрэглэн хичээл болон үйл ажиллагааг дэглэхээс ихээхэн хамаардаг. Өөрөөр хэлбэл, ТХ-ын цогц чадамжид оруулах хувь нэмэр нь нэг талаас үндэсний түвшинд боловсруулан баталсан сургалтын хөтөлбөр, сургалтын төлөвлөгөө, сурах бичиг болон сургалтын орчноос нөгөө талаас, багшийн арга зүйн ур чадвар, “бурхан ухаан”-аас хамаарах олон хүчин зүйлсийн давхар хамаарлын үр дүн болон илэрдэг юм.

esd.itpd.mn